

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TDE-YL-2010-0001**

**TEDBÎR-İ İKSÎR (1.CİLT-50 VARAK)
İNCELEME-METİN**

**HAZIRLAYAN
Öznur FIRAT**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU**

AYDIN-2010

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Öznur FIRAT tarafından hazırlanan *Tedbîr-i İksîr (1.cilt-50 varak) İnceleme-Metin* başlıklı tez, 16 Kasım 2009 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı ve Soyadı :

Prof. Dr. Ahmet NAHMEDOV

Yrd. Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU

Prof. Dr. Duran NEMUTLU

Kurumu :

ADÜ Fen-Edebiyat Fakültesi

ADÜ Fen-Edebiyat Fakültesi

ADÜ Fen-Edebiyat Fakültesi

İmzası:

.....

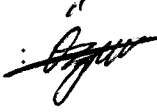
.....
.....

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ümit TATLİCAN
Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Öznur FIRAT

İmza : 

YAZAR ADI SOYADI: ÖZNUR FIRAT

BAŞLIK: TEDBÎR-İ İKSÎR

ÖZET

Tedbîr-i İksîr adlı tezimizin amacı Gazâlî'nin Farsça ve Türkiye Türkçesiyle bulunan *Kimyâ-yı Saâdet* adlı eserinin Osmanlı Türkçesiyle ifade edilmiş hâlini Latin harfleriyle günümüz okuruna sunmaktır. Hazırladığımız gramer çalışmasında görüleceği üzere Türkçeye dair ilginç kullanım örnekleri ve Osmanlı Türkçesinin sıra dışı çekim sistemleri bu eserde sıklıkla yer almaktadır. Yaşanan medeniyet değişmesinin toplumun hayata baktığı pencereyi belirleyen kavramlarda ve kelimelerin anlam alanlarında neden olduğu bazen de sağladığı etkiyi, bu Farsça eserin Türkiye Türkçesiyle Osmanlı Türkçesi nüshalarının karşılaştırılması bize gösterecektir.

Anahtar kelimeler: Gazâlî, Hüsameddin Sehâbî, *Kimyâ-yı Saâdet*, ruh, insan

THE AUTHOR’S NAME: ÖZNUR FIRAT

TITLE: TEDBÎR-İ İKSÎR

SUMMARY

The aim of our thesis called *Tedbîr-i İksîr* is to present the Latin version of Ottoman Turkish narration of the work which is called *Kimyâ-yı Saâdet* written in Turkey Turkish and in Gazâlî’s Persian. As seen in the grammar work we prepared, interesting examples of Turkish usage and extraordinary inflection systems of Ottoman Turkish are frequently used in this work. The comparison of this Persian work’s versions in Turkey Turkish and Ottoman Turkish will show us the effects which were caused in society’s point view of life and in the meaning of the words by the experienced changes of civilization.

Key words: Gazâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, Hüsameddin Sehâbî, human being, soul

ÖN SÖZ

Bilim tarihinde Yunan filozoflarının *ideler-görüntüler* âlemi tartışmalarının İslâm sonrası çalışmalarda *cevher-araz* tartışmaları şeklinde değişerek sürdüğü bilinir. Cevherin tek Tanrı, arazınsa geri kalanlar olduğu yahut her arazın kendine has cevherinin de bulunduğu şeklinde özetlenebilecek ve en çok İbni Sina ile Farâbî arasında yaşandığı bilinen tartışmaların orta yerindeki bir önemli düşünür de Gazâlî’dir.

Biz bu çalışmada Gazâlî’nin Hüsameddin Sehâbî tarafından *Tedbîr-i İksîr* adıyla çevrilen *Kimyâ-yı Saâdet* adlı eserini konu aldık. Gazâlî eserinin konusu olan insan için “İnsanlık cevheri yaratılışının evvelinde noksan ve aşağı olunca, mücadele etmeksizin ve ilaç vermeksizin onu bu noksanlıktan kemal derecesine ulaştırmak mümkün olmaz. İş böyle olunca bakırı ve pirinci arıtıp, temizleyip hâlis altın yapan kimya (formül) zor ele geçer. Bunu herkes bilemez. Bunun gibi, insanlık cevherini hayvanlık seviyesinden kurtarıp melek temizliğine ve nefasetine ulaştıracak ve bununla ebedî saadete kavuşturacak kimya da zor bulunur ve bunu herkes anlayamaz. Bu kitaptan maksat hakikatte edebi saâdet kimyâsı olan bu karışık kimyanın izahıdır. Bu kitaba bunun için Kimyâ-yı Saâdet ismini verdik. O madenlerle ilgili kimyadan ziyade asıl buna kimya demek lazım gelir. İkisinin de rengi sarı olmakla hiç bakırla altın bir olur mu? Hem o kimya dünya nimetinden başka bir şey değildir. Fakat dünyanın müddeti nedir ki? Hâlbuki hayvanî sıfatlarla melek sıfatları arasında, efsel-i sâfilinden a’lâ-yı illiyyîne kadar ne kadar dereceler vardır.” diyor.

Bizim transkripsiyonunu yaptığımız metni Türkçeye aktaran mütercim de Gazâlî ile ilgili olarak şunları söylüyor: *İmam Gazâlî müctehid idi. İctihadı Şafî mezhebine uygun oldu. O kadar çok kitap yazdı ki ömrüne bölününce bir güne on sekiz sahife düşmektedir. Kitapları çok kıymetlidir. Batı dillerine çevrilmektedir. Eyyühe’l-Veled kitabı, 1945’te kurulmuş olan, Milletlerarası İlim Yayma Teşkilâtı (UNESCO) tarafından 1951’de Fransızcaya, İngilizceye ve İspanyolcaya tercüme edilerek, hepsi basılmıştır. 1959’da dört Alman mütefekkirinin Gazâlî’nin kitaplarını okuyarak İslâm dinine âşık olduklarını ve İmam’ın kitaplarını Almancaya çevirmekte olduğunu gazetelerde okuduk.*

İmam Gazâlî'ye İslâm filozofu diyenler oluyor. Bu büyük İmam, filozof değildir. Bir İslâm âlimi, bir müctehiddir. Onun kitaplarında mevzû hadîs var sanan kimse ya onu tanımayan, din imamı ve müctehidin ne demek olduğunu bilmeyen yahut ehl-i sünnete düşman olan ve reformcu mezhepsizlerin tuzağına düşmüş bir zavallıdır. İslâm âlimlerinin hiçbiri filozof değildir. Filozof, İslâm âlimi olamaz. İslâm filozofu diye bir şey yoktur. O Hücetü'l-İslâm idi. Bu isimle tanınır. Hücetü'l-İslâm demek, üç yüz bin hadîs-i şerîfî, râvileri ile ezbere bilen kimse demektir. Bunun için Gazâlî'ye dil uzatanların dilleri tutulsa yeridir.

Böylesine kıymetli bir metni çalışırken bize yol gösteren Yrd. Doç Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ, Arapça metinlerin hallinde İbrahim YENİÇAĞ, ayrıca tezin neşe ve sıkıntılarını paylaşmada Yrd. Doç. Dr. Ramazan BARDAKÇI, Öğr. Gör. Ali İhsan YAPICI, Okutman Rüştü BALCI, Okutman Gökhan TÜRK, Okutman Mustafa KARACA, Okutman Nilüfer KARADAVUT ve Erol ÇELİK'in yardımlarını gördüm. Hepsine teşekkürlerimi sunuyorum. Özellikle varlığını her zaman hissettiren, şimdi ve öncesinde desteğini esirgemeyen Hocam Yrd. Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU'ya şükranlarımı sunuyorum.

Öznur FIRAT

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAM GAZÂLÎ

1.1. İMAM GAZÂLÎ'NİN HAYATI	3
1.2. İMAM GAZÂLÎ'NİN BAŞLICA ESERLERİ	6
1.2.1. İhyâ-yı Ulûmi'd-Dîn	6
1.2.2. El-İktisadfi'l-İtikad	6
1.2.3. Tehâfütü'l-Felâsife	6
1.2.4. El-Munkizumine'd-Dalâl ve'l-Mûsil ilâ zi'l-İzzi ve'l-Celâl	6
1.2.5. Makâsîdü'l-Felâsife	6
1.2.6. El-Mustasfâ	6
1.2.7. Kimyâ-yı Saâdet	6
1.2.8. El-Kıstasü'l-Müstakîm	6
1.2.9. Bidâyetü'l-Hidâye	6
1.3. FİKİR HAYATI	7

İKİNCİ BÖLÜM

DİL ÖZELLİKLERİ

2.1. SES BİLGİSİ	8
2.1.1. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ	8
2.1.1.1. Daralma	8
2.1.1.2. Düzleşme	8
2.1.1.3. Yuvarlaklaşma	9
2.1.2. ÜNLÜ DÜŞMESİ	12
2.1.3. ÜNLÜ TÜREMESİ	13
2.1.4. ÜNLÜ UYUMLARI	13

2.1.4.1. Kalınlık-İncelik Uyumu	13
2.1.4.2.Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	14
2.1.5.ÜNSÜ UYUMU	15
2.1.6. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ	16
2.1.6.1. Sedalılaşıma	16
2.1.7. ÜNSÜZ TÜREMESİ	17
2.2.ŞEKİL BİLGİSİ	17
2.2.1. YAPIM EKLERİ	18
2.2.2. İLGİNÇ FİİLİMSİ KULLANIMLARI	19
2.3. ARKAİK YAPILAR	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

TRANSKRİPSİYONLU METİN	22
------------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

4.1.Tercümenin dili ve üslûbuyla ilgili sonuçlar	91
4.2. Dünya görüşü ve yaratılışla ilgili müellife onun dünyaya baktığı pencereyle alâkalı sonuçlar	92

BEŞİNCİ BÖLÜM

ASIL METİN

ASIL METİN.....	95
KAYNAKÇA.....	193
ÖZGEÇMİŞ.....	195

KISALTMALAR

bk.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Ç. Ü.	Çukurova Üniversitesi
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
ETÜ	Eski Türkçe
FFYE	Fiilden fiil yapan ek
Hızl.	Hazırlayan
İİYE	İsimden isim yapan ek
s.	Sayfa
TDAY	Türk Dünyası Araştırmaları Yıllığı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türk Diyanet Vakfı
Ünv.	Üniversite
vd.	Ve devamı
vs.	Vesaire
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

Tedbir-i İksîr (1. Cilt-50 Varak) İnceleme-Metin adlı tezimize, şimdiye kadar bu eser üzerine yapılmış çalışmalardan ve tercümelerden de faydalanarak transkripsiyonla başladık. Yaparken arkaik kelimeler başta olmak üzere önemli dil özelliklerini tespit ettik. İster dil özelliği isterse bilgi olsun karşılaştığımız her hayret verici durum, bizi daima iki önemli adrese götürdü: Biri Türkçe diğeri de Gazâlî.

Gazâlî’yi I. Bölüm’de ele aldık. Tezimizin II. Bölüm’ü olan *Dil Özellikleri*’nde dille ilgili tespitlerimiz yer alıyor. Metinden sonra ise *Sonuç* bölümü ve en sonda da eserin asıl metni yer almaktadır.

Sonuç bölümünde maddeler hâlinde sıraladığımız gibi Gazali’nin üslûbu ve derinliği gerçekten göz kamaştırıcıdır. Bugün moda olmuş pek çok felsefî düşünceyi, Gazâlî’de gündelik hayatın içindeki sıradan bilgiler olarak görmek mümkün. Örneğin “*Bir insanda insanlığın bütün hâlleri vardır.*” sözü, felsefecilerin ortak kabulü olmuş bir düsturdur ve senaristler, “*Bir suçluyu kazıyın, altından insan çıkar.*” gibi ifadeleri filmlerine tema yapmaktadırlar. Gazâlî ise 5b’de şöyle diyor:

Ve dahı bilesin ki senüñ bâhtınıñda (13) bu dört şıfat ki vardur: Birisi çâr-pâlar şıfatı ve birisi derendeler şıfatı (14) ve birisi dıvler şıfatı ve birisi ferîşteler şıfatıdır. Senüñ zâtıñ bunlardan ne (15) haķıķatdur?

Hani Yunus Emre’nin **Mesnevî**’yi inceledikten sonra Mevlâna’ya;

-Üstadım! İyi söylemişsin ama sözü uzun etmişsin ben olsaydım

Ete kemiğe büründüm

Yunus diye göründüm

derdim, diye söyleyişi var ya işte biz de çalışmamıza konu olan eserin her sayfasında benzer düşünceleri yaşadık. *Palimpsest* diye bir terim kullanılır oldu insanlık birikimi için ve biz bu terimin bütün anlam ve çağrışım alanlarıyla kullanımındaki isabeti Yunus’tan, Ali Şir Nevai’den, Fuzuli’den, atasözlerimizden velhasıl bütün dil yadigârlarımızdan biliyoruz.

Giriş’te bunu özellikle vurgulayalım ki sadece edebiyat için değil bilim için de hele hele sosyal bilimler için de gök kubbe altında söylenmemiş şey yoktur; yeni zannettiğimiz, moda sayıp kıymetlendirdiğimiz pek çok değer, bir yerlere gömüp sonra da bulmayı hatta aramayı unuttuklarımızdan ibarettir. *Cemil Meriç* gibi yahut *Simyacı* romanının kahramanı gibi.

Bu konuda bir de

Sen seni ne sanursan ayruğa da anı san

diyen Yunus'a örnek verelim metnimizden: *Pes herkesi ol âyret üzere görür ki anuñ bAünü ol âyret üzeredür.* (11b/12-13)

Giriş'te şunu da belirtmeliyiz ki zaman zaman, elbette tercüme olduğu için Gazâlî ile ilgisi bulunmayan, cümle düşüklüğü veya imlâ yanlışlıkları olmuştur. Biz mütercimim hatası olan bunları, dipnotla dahi göstermeden doğrudan düzelterek imlâ ettik. Osmanlı Türkçesi metinleri için âdeta gelenek olan *-lık* veya *-rek* ekinin kaf yahut kef ile yazımı gibi durumlarla sık karşılaştık. Bütün bunların makul sayılabilmesi de mümkün Zira Prof. Dr. Mertol Tulum'un da *Açık Öğretim* öğrencileri için yazmış olduğu *Osmanlı Türkçesine Giriş* (2009) adlı eserinde belirttiği gibi, bu tür tasarrufların bir Türkçeleştirme gayreti olduğu da muhakkaktır: *câhillik* > *cahıllık* vs.

Söz diziminde zaman zaman aksamalar olsa da bir Uygur devri yahut erken EAT dönemi gibi aksamalar yoktur. A. Bican Ercilasun'un¹ EAT'deki Türkçenin durumunu anlatırken ifade ettiği niye Türkçe bu hâle geldi diye kaygılanmak yerine, bunca hengâmeye rağmen nasıl oldu da Türkçemiz böyle kalabildi diye şükrederim, şeklinde özetlenebilecek görüşünü de burada belirtelim.

Bu bölümü Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın alanımız için belit hâline gelmiş bir görüşüyle bitirelim: *Bir Türk felsefesi yoktur; ama bir Türk edebiyatı vardır. Eğer bir Türk felsefesi yaratılacaksa, bunun kaynağı elbette Türk edebiyatı olacaktır.*

¹ Ahmet Bican ERCİLASUN, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, 2004 Ankara, Akçağ Yay., s. 434-442.

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAM GAZÂLÎ

1.1. HAYATI

Cemil Meriç'in "*Işık doğudan yükselir.*" diye değerlendirdiği Doğu düşüncesinde önemli isimlerden biri olan ve çağdaşlarını olduğu kadar geriden gelenleri de derinden etkileyen Gazâlî, dünya düşünce tarihinin en tartışılan konularından olan *cevher*'i **Makâsıdü'l-Felâsife**'de (s. 72) *cisim, madde, suret, nefis* ve *akıl* şeklinde beşe ayırır². Bu tasnif İslâm felsefesinin eski Yunan filozoflarından beri tartışıl原因en bu mevzusuna bir müşterek bakış açısı oluşturmuştur.

Esasen Gazâlî, ne *cevheri* sadece Allah olarak gören Farabi'ye ne de her varlığın *cevherinin* kendi içinde saklı olduğuna inanan İbni Sina'ya tam olarak uymuştur. O bütün düşünürleri değerlendirip kendi yaklaşımını oluşturmuştur. Daima değişken ve geçici olan *araz*'a karşı beşe ayırdığı *cevher* düşüncesiyle, tevhide giden yolu bir bütünleyici dağılım şelâlesi hâline getirmiştir.

Daha açık ifadeyle Allah'ın tek başına *cevher* olması ve başka her şeyin *araz* olmasıyla, kâinattaki şekli değişikliklere konu olan varlıkların ham maddelerinin *cevher* ve görünümlerinin *araz* olması arasında bir fark yoktur Gazâlî için.

Hemen her yerde bilgi bulunabilecek bu ulu insan ve onun hayatı için, **Kimyâ-yı Saâdet**'i dilimize aktaran A. Faruk Meyan'ın tespitleri şöyledir³:

İmam Gazâlî, İslâm tefekkür tarihinin en mümtaz simalarındandır. Ölümünden dokuz asır geçmiş olmasına rağmen eserleri ve fikirleri Müslümanların her tabakası arasında bütün tazeliği ve canlılığı ile hâlâ yaşamaktadır.

İmam Gazâlî'nin künyesi Ebû Hâmid Muhammed bin Muhammed'dir. Lâkabı ise *Hüccetü'l-İslâm* ve *Zeynü'd-Dîn*'dir.

İmam Gazâlî, miladî 1058 senesinde Tûs şehrinde dünyaya geldi. Babası fakir bir kimse olmakla beraber, Gazâlî'nin ve kardeşinin iyi yetişmeleri için, ilim öğrenmelerine ihtimam etmişti. Gazâlî, evvela Tûs'ta daha sonra Cürcan'da okudu. Cürcan'da okuduğu dersleri kaydettiği defterlerin, vatanına dönüşünde içinde bulunduğu

² bk. İlhan Kutluer; TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1993, Cevher maddesi, C. 7, s. 451.

³ Bu bölümün sonuna kadar olan bilgiler, büyük ölçüde *Kimyâ-yı Saadet* tercümesinden alınmıştır. bk. A. Faruk Meyan, Bedir Yayınevi, İstanbul 1979.

kervanı soyan haydutlar tarafından gasp edilmesi hadisesi tarihte şöhret bulmuş olduğundan naklediyoruz:

İmam Gazâlî, kervanı basan haydutların reisine, defterlerini geri vermesini, zira bunların hiçbir işlerine yaramayacağını söylemişti. Haydutların reisi o defterlerde ne olduğunu sorduğunda, “*Onlarda yazılı bilgileri edinmek için yurdumu terk ettim ve uzun müddet süren tahsilimin semeresini onlara yazdım.*” dedi. Haydutların reisi güldü ve “*Nasıl olur da ilim tahsil etmiş olduğunu ileri sürebilirsin? Baksana defterlerin elinden alınca hiç ilmin kalmıyor.*” dedi. Defterleri de geri verdirtti. Bu hadise İmam Gazâlî üzerinde büyük tesir bıraktı. Memleketine dönüşünde ilk işi defterlerdeki notları hafızasına naksetmek oldu.

İmam Gazâlî'nin hayatını ve fikrî mücadelelerini iyice kavrayabilmek için yaşadığı devri iyi bilmek gerekir. Gazâlî'nin hayatında ve eserlerinde yaşadığı devrin tesirleri vardır. Bu ciheti daima göz önünde bulundurmak lazımdır.

Gazâlî tahsiline devam etmek için Nişabur'a gitti. Zamanın en büyük âlimlerinden olan müçtehit İmamü'l-Harameyn Ebu'l-Maalî el-Cüveynî'nin talebesi oldu ve müstesnâ zekâ ve çalışkanlığı ile temayüz etti. Az zamanda ilimde hocası ile hem-âyar oldu. Hocasının ölümünden sonra *Nizamü'l-Mülk* tarafından Nizamiye Medresesi'ne, Ebû İshak el-Şirazî'nin yerine tayin olundu. Etrafına kalabalık bir talebe kitlesi topladı. Şöhreti gittikçe arttı. Halk tarafından geniş bir muhabbet gördü. Fakat 488 (Hicrî) senesinde birdenbire bu parlak hayatı terk etti. Ruh âleminde büyük bir sarsıntı oldu. Bunu kendi tercüme-i hali (otobiyografisi) olan *El-Munkızu mine'd-Dalâl* adlı eserinde anlatmaktadır.

İmam Gazâlî'nin hayatında bir dönüm noktası teşkil eden bu değişiklik, içinde gittikçe büyüyen ve manevî huzurunu kaçırان bir şüpheden ileri geliyordu. Dili tutulmuş belâgat ve fesahati yok olmuştu. Üstelik fiziksel bakımından da rahatsızlanmıştı. Bunun üzerine etrafındakilerin bütün rica ve ısrarlarına rağmen medresedeki derslerini bıraktı ve Bağdat'tan ayrıldı. Bundan sonra ömrünün on yılını uzlette geçirdi. Seyahatler yapıyor ve sofıyane bir hayat sürüyordu. Evvela Şam'a gitti. İki sene riyazet ve nefis mücahadesi ile vakit geçirdi. Sonra Kudüs'e gitti. Bu esnada halkla temas etmekten çekiniyor ve daima bir iç murakabesi hâlinde bulunuyordu. “Kâl” âleminde “hâl” âlemine geçmenin neşesi içindeydi.

Nihayet Cenab-ı Hakk'ın hidayet güneşi kalbine doğdu. İlahî bir lütuf eseri olarak bütün şüphelerden ârî, tahkikî bir iman sahibi oldu. Bağdat'a tekrar döndü. En büyük eseri olan “*İhyâ*”yı okutmaya başladı. Etrafına yine kalabalık bir dinleyici kitlesi toplanmıştı. Fakat yalnızlığa alışan ruhu bu hâlden sıkıldı. Tûs'a çekildi. Orada on sene müddetle her türlü âlâyîşten uzak bir hayat geçirdi. Bu esnada İslâm âleminde fitne artmıştı. Nihayet Selçuklu Vezîri Fahrü'l-Mülk'ün ricası ulema ile yaptığı istişare sonunda, tekrar irşâd ve mücadele sahnesine çıktı (M. 1105). Ömrünün sonuna doğru tekrar vatanı olan Tûs'a döndü. Evinin civarına bir tekke bir de medrese inşa ettirdi. Günleri irşâd ve ibâdetle geçiyordu. Kendisini çekemeyenler Sultan Sencer'e onu, Ebû Hanîfe hakkında kötü sözler söylediği iftirası ile jurnal ettiler. Padişahın ısrarlı daveti üzerine Sencer'in huzuruna götürüldü. Padişah, Gazâlî'ye büyük hürmet gösterdi, tahtından kalkıp yerine onu oturttu. Hakikati bizzat o büyük âlimin ağzından işittikten sonra, izzet ü ikram ile memleketine yolladı. Gazâlî burada 19 Aralık 1111 (505) tarihinde vefat etti. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

1.2. İMAM GAZÂLÎ 'NİN BAŞLICA ESERLERİ

1.2.1. İhyâ-yı Ulûmi'd-Dîn: Gazâlî'nin en meşhur ve en büyük eseridir. Bu kitapta fıkıh ile tasavvuf mezc edilmiştir. Dört kısımdır: *Rub'el-İbâdât*, *Rub'el-âdât*, *Rub'el-Mühlikât* ve *Rub'el-Münciyât*. Her kısmı da on kitaba bölündüğüne göre eserin tamamı 40 kitap tutmaktadır. *İhyâ* yazılışından bu yana İslâm âleminde en çok okunan kitaplardandır. Muhtelif şerhleri, açıklamaları, kısaltmaları yapılmıştır. Seyyid Muhammed el-Murtazâ el-Zebidî'nin yazdığı 10 ciltlik şerh, en tanınmış olanıdır.

1.2.2 . El-İktisad fî'l-İtikad: İtikada dairdir.

1.2.3. Tehâfütü'l-Felâsife: Aristo felsefesinin tenkididir.

1.2.4. El-Munkizu mine'd-Dalâl ve'l-Mûsil ilâ zi'l-İzzi ve'l-Celâl: İmam Gazâlî, kitabında hakikate ve hidayete nasıl eriştiğini anlatmakta ve çeşitli fırkaları inceleyerek tenkit etmektedir.

1.2.5. Makâsîdü'l-Felâsife: Felsefeyi tenkit etmeden önce onun bütün meselelerini açık bir şekilde bu kitapta yazmıştır.

1.2.6. El-Mustasfâ: Usûl-i fıkıha dair bir mukaddime ile 4 fasıldan ibarettir.

1.2.7. Kimyâ-yı Saâdet: İmân, amel ve tasavvuftan bahseder. İhyâ'nın Farsçaya yapılmış kısa bir tercümesi mahiyetindedir.

1.2.8. El-Kıstasü'l-Müstakîm: Bâtınîlere reddiye olarak yazılmıştır.

1.2.9. Bidâyetü'l- Hidâye: Din ve ahlak bilgilerini öğreten ve halka hitap eden bir kitaptır. Birinci kısımda zâhirî ibâdet ve ahlaktan, ikinci kısımda kalbin itaat ve isyanından bahseder. Sonra göz, kulak, dil, vücut, cinsiyet uzuvları, eller ve ayakların güzel kullanılışından söz eder. Son faslında da kalbin haset, iki yüzlülük ve kibir gibi kötülüklerden temizlenmesini anlatır. Çok faydalı ve herkesin anlayabileceği seviyede yazılmış bir din kitabıdır.

1.3. FİKİR HAYATI

Kelâm'da Gazâlî: İslâm düşünce tarihinde Gazâlî, *Kelâm* sahasında da önemli fikirleriyle dikkat çeker. Özellikle Kelâm'ın *Akaid* kısmına önem veren Gazâlî, aklı hep öne çıkarmıştır. Mantık ve münazaraya dair ilkeleri başarıyla uygulamıştır. Kelâm ilmi kendini tatmin etmemiştir. Zira bu ilim muarızlarının kabulüne bağlı bir takım mukaddimelere dayanmaktadır. Gazâlî böylece aklın yerine mükâşefeyi koymuştur.

Gazâlî Ehl-i Sünnete muhâlif fıkralarla da mücadele etmiştir. Bilhassa Mu'tezile ve Bâtıniye ile çatışmıştır. O devirde Bâtınîler ortalığa fesat saçıyorlardı. Gazâlî bunlara karşı beş, altı eser yazmış ve onların bütün fikirlerini çürütmüştür. Kendisi bizzat halife tarafından bu mezhebi ret ve iptal etmeğe memur edilmişti.

Felsefecilerle mücadelesine gelince: İmâmı Gazâlî evvelâ felsefeyi iyice tetkik etti. Bütün esaslarını öğrendi. Sonra onu tenkit etti. Bilhassa Aristo'ya ve onun muakkibi olan İbn-i Sina ile Farabi'ye hücum etti.

Gazâlî ve tasavvuf: Gazâlî'nin memleketi olan Tûs, o asırda büyük bir tasavvuf merkezi idi. Gazâlî küçüklüğünde ve talebeliği esnasında sofî muhitlerinde yaşadı. Tedrîs hayatında ise, tasavvuf merkezi idi. Nihayet geçirdiği ruh ve iman buhranından sonra tekrar tasavvufa döndü. Yalnız aklın insanı hidayet ve saadete götüremeyeceğini anladı. Gazâlî'ye göre hakiki bilginin kaynağı ancak ilahi âlemden parlayan bir nurdur.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi büyük ölçüde A. Faruk Meyan'dan alınan bu görüşler de en azından kendisinin eseri kadar onun İslâm tarihinde ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Hiçbir zaman açılmış yolda giden olmamıştır Gazâlî, yolu açanları da büsbütün reddetmeden hayata ve İslâm'a bakabileceği kendi penceresini inşa etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ESERİN DİL ÖZELLİKLERİ

2.1. SES BİLGİSİ

2.1.1. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

2.1.1.1. Daralma “e/i; a/ı”

Ses değişimlerini düzenli ve düzensiz olarak tasnif ederken birinciler için ilk akla gelen örnek “e/i” değişmesidir. Günümüz Türkçesine göre metni elbette “i”den yana görüyoruz ki bu durum, EAT’nin ve özellikle erken Osmanlı Türkçesinin (17. asra kadar) e/i değişimi bakımından Orhun Türkçesine daha yakın olduğunu göstermektedir:

<i>itmek</i>	(3a/6)
<i>vir-</i>	(22a/2)
<i>di-</i>	(23b/6)
<i>yir</i>	(3b/11)
<i>girü</i>	(49a/6)
<i>irüşmek</i>	(49a/2)
<i>olmaz</i>	(5b/9)

2.1.1.2. Düzleşme

İki ünlü uyumundan biri art *ön damak* diğeri de *düzlük yuvarlaklık* üzerine kurulmuştur. İlki dilimizin bütün zamanlarında var olduğu için adı *büyük ünlü uyumu* diğeri de zaman zaman aksadığı için adı *küçük ünlü uyumu*dur. Bu uyumun yoğun olarak bozulduğu dönemlerden biri EAT ve Osmanlı Türkçesidir. Dolayısıyla düzlük yuvarlaklık bakımından metnimiz zengin örnekler barındırmaktadır:

buyur <u>mı</u> şlardır	(4a/6)
anlara işâret ol <u>ı</u> nur	(9a/9)
zıkr olund <u>ı</u>	(11a/4)
didigimiz	(32a/1)

Kelime tabanında:

<i>anlar</i> ⁴ “onlar”	(36b/16)
-----------------------------------	----------

⁴ ETÜ’den itibaren örneklerini takip edebildiğimiz bu düzleşme, sadece EAT veya Osmanlı Türkçesi özelliği değildir. Burada daha Orhun döneminde, *ben / sen / ol* şahıs zamirlerinin datif çekimlerinde oluşan bir analogi söz konusudur. 3. şahısta hem “-lg-”nin “-ng-”ye dönüşünü hem de o->a- değişimini

2.1.1.3. Yuvarlaklaşma

Metnimizde ünlü uyumu, sağlam bir yapıya sahip değildir. Yuvarlaklaşmanın sebepleri; eski dönemlerde hece ve kelime sonlarında bulunan –g / –ğ’nin düşmesi, dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı tesiri, ETÜ’den bu yana devam eden yuvarlak şekil tercihi olarak sıralanabilir.

Kelime tabanında:

<i>girü</i>	(49a/10)
<i>tamu</i>	(47/6)
<i>kendü</i>	(33b/5)
<i>degül</i>	(7b/7)

İnstrumental ekinin yardımcı sesinde:

EAT ve Osmanlı Türkçesinde söz konusu ekin yardımcı sesinin ısrarla dar olduğu ve akuzatif, iyelik 3. şahıs, öğrenilen geçmiş zaman, bazı FFYE’nin yardımcı sesleri (görin- vs.) gibi örneklerle belirleyici olduğu bilinse de nadiren yuvarlaklaştığı da olur:

<i>içün</i> “için”	(5b/11)
--------------------	---------

“-dur, -dür” ekinde:

Bu ek dilimizde hem FFYE hem ek fiilin geniş zaman 3. teklik şahıs eki hem de kuvvetlendirme ve ihtimal eki olarak kullanılmaktadır. Metnimizdeki ağırlık yuvarlaklıktan yanadır:

<i>ma‘rifet<u>dür</u></i>	(4b/1)
<i>sıfat<u>dur</u></i>	(5b/14)
<i>yok<u>dur</u></i>	(1b/11)
<i>insān<u>dur</u></i>	(2b/17)
<i>müberhēn<u>dür</u></i>	(1b/9)

görüyoruz ki bu değişimde hem gerileyici benzeşme hem de 1. ve 2. şahıstan analogi etkisini görmek mümkündür. İstanbul Türkçesinde bulunmamakla birlikte bugün söz konusu ses düzleşmesini Anadolu ağzlarından Özbekçeye kadar dilimizin konuşulduğu her yerde görmek mümkündür.

Ancak diğer fonksiyonlar için de düz örnekler de vardır:

seyr itdireler (34b/6)

“-um / -üm; -muz / -müz” iyelik 1. şahıs ekleri

rahmetüm / ğazabum (28b/17)

üzerüme (26a/15)

‘ibādetimüz (40a /12)

dinimüz (41b/2)

peygamberümüz (18b/10)

“-uñ / -üñ ; -ñuz / -ñüz” iyelik 2. şahıs ekleri

kendi ‘ālemüñde iken (24a/7)

kalbüñde (25a/5)

taḥayyürüñüz (43a/15)

“-uñ / -üñ ; -nuñ / -nüñ” ilgi hâli eki

memleketinüñ (33b/8)

‘ālemüñ (33b/3)

‘ilmüñ (33b/4)

insānuñ (33b/4)

“-lu / -lü” isimden sıfat yapma eki

hiddetlü (15a/ 6)

kutlu (15a/ 6)

gereklü (24b/11)

bendlü (28a/14)

Prof. Dr. Zafer Önler⁵ ve Prof. Dr. Mustafa Öner⁶ başta olmak üzere pek çok kişi tarafından yapı ve fonksiyon bakımından etraflıca çalışılmış olan ve Osman oğlu> *Osmanlı*, Erdem eli> *Erdemli*, analı babalı, ört-ü-l-ü (ceset), örtü-lü (üzerinde örtüsü bulunan) gibi eşseslilik özelliğine sahip bu ekin dar şekilleri de nadiren karşımıza çıktı:

hüb āvāzlı kuşları (49a/9)

“-dum / -düm” görülen geçmiş zaman teklik 1. şahıs eki

didüm (20b/19)

idüm (26a/14)

irişdüm (26a/17)

bildüm (34a/5)

itdüm (47a/7)

“-duñ / -dün” görülen geçmiş zaman teklik 2. şahıs eki

bildün (15a/7)

vekil idindün (15b/18)

haberdâr olduñ (17a/9)

“-duḡ / -dük” görülen geçmiş zaman çokluk 1. şahıs eki

eyledük (9b/4)

itdük (18b/13)

idindük (25a/17)

bildük (25a/18)

“-uz / -üz; -suz / -süz” geniş zaman çokluk 1. şahıs eki

olmayuz (19a/3)

olursuz (41a/ 6)

⁵ *Türkçede +lx Eki*, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri, TDK Yay., Ankara 2004, C. II, s. 2203-2208.

⁶ *Türkçede –LIG > –LI Ekli Niteleme Söзlerinin Edatlaşması*, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri, TDK Yay., Ankara 2004, C. II, s. 2239-2252.

“-avuz / -evüz” istek kipi 1.çokluk şahıs eki

işleyevüz (15a/8)

olmayavuz (19a/3)

Metinde bu konuda sadece bu iki kullanım örneği vardır. Dil tarihimizde hem “-e” istek ekinin hem de emir ve istek kip kaymalarının ihtişamı bilinir. “-e”nin kendisi Oğuzcada haberden (ETÜ gelecek zaman eki *-gay*⁽²⁾) tasarlamaya geçmiştir. Metnimizde *-alıñ*⁽⁴⁾ yahut *-alıñ*⁽⁴⁾ şekilleri de hiç yoktur.

Burada bir başka dikkate değer husus, ETÜ’de hiç şahıs ekiyle çekimlenmemiş olan Prof. Dr. Gürer Gülsevin⁷ ve Prof. Dr. Zeynep Korkmaz gibi hocalarımızca Türkçede bir gerundiyum şekli olduğuna inanılan şart kipinin *-vuz*⁽²⁾ ekiyle çekimlenmesi:

her ne şıfat üzere olursavuz (41a/6)

“-ur / -ür” geniş zaman eki

çağırur (1b/15)

kılur (2b/16)

kalur (13b/5)

bilür (26a/13)

2.1.2. ÜNLÜ DÜŞMESİ

Metnimizde kelime başında birkaç örnek dışında

*u*şol > şol (21b/13)

ünlü düşmesine rastlanılmamakla beraber, dilimizde orta hecenin vurgusuz olmasından dolayı, kelime bünyesinde ve eklerde ünlü düşmesi görülmektedir. Eklerin sebep olduğu düşmelerde yapım ekleri kadar çekim ekleri de etkilidir:

“-ı/-i- > ø”

ilminden (1b/10)

⁷ Gürer Gülsevin, *Ahmed-i Dai: Miftahu'l-Cenne (Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini)*, C.I. VII+461, C.II. 462+932 s, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1989.

“-u-, -ü- > ø”

‘ömründe (24a/10)

uyğu (24a/7)

2.1.3. ÜNLÜ TÜREMESİ

Arapçadan alınmış tek heceli ve sonunda Türkçe hece yapısına uymayan çift ünsüz bulunduran kelimelerde görülür:

hayırludur⁸ (20b/19)

kavim (49a/1)

Türkçe –rak karşılaştırma ekinin önünde ünlü türemesi görülür:

nâdirerek (17a/3)

2.1.4. ÜNLÜ UYUMLARI

2.1.4.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Türkçe kelimelerin en belirgin fonetik özelliğini teşkil eden, Türkçe ses yapısının temeli olan bu uyum, dilimizin her döneminde sağlam bir düzen içindedir. Ünlülerin incelik-kalınlık (önlük-artlık) bakımından uyumu, kelimenin ilk hecesindeki ünlü kalınsa, ondan sonra gelen bütün ünlülerin kalın; ince ise ondan sonra gelen bütün ünlülerin ince olması şeklindedir. Bu uyum dışında kalan örnek çok azdır:

“-lık / -lik” soyut isim eki

nâ-pâklık (12a/2)

bi-hayâlik (12a/2)

kem-ṭama‘lik (12a/5)

bîdârlik⁹ (15a/17)

⁸ “Hayr” kelimesinin dilimizdeki macerası ilginçtir. ETÜ “yok” kelimesiyle karşılanan anlam için, yokluğu anmanın iyi olmayacağı inancına dayalı olarak, tıpkı “cin” yerine “iyi saate olsunlar” demek gibi, kelimedeki hece vurgusu değiştirilerek “hayır” kullanılmıştır. Politikacılar siyasî söylemlerinde, referandumlarda “HAYIRDA HAYIR VARDIR!” derken ilk “hayır”ı Türkçedeki söz konusu anlamda ikinci “hayır”ı ise aslî anlamında kullanmışlardır. “Hayır”ın dilimizdeki bir başka hoş kullanımı ise tıpkı beyiz > biz > bez haplolojisi gibi, kelimenin Arap harfleriyle yazılışını Türkçe okuyarak hırlı- hursız kelimelerinin uydurulmasıdır ki bunlar çok kullanılan yapılarıdır.

“-ken / -(i)ken” zarf fiil eki

yogiken (43a/14)

2.1.4.2. Düzlük -Yuvarlaklık Uyumu

Yuvarlaklaşma bahsinde ele aldığımız gibi bazı eklerin her durumda yuvarlak bazılarının ise her durumda düz şekillerinin bulunduğunu ve bazı yapılarda da her iki şeklin görüldüğünü belirtelim:

ı / -i , -sı / -si iyelik eki

cāsūsı (9b/13)

dostlığı (38b/12)

şusızlığı (48a/19)

eyülik (12b/4)

“-dı / -di” görülen geçmiş zaman teklik 3. şahıs

oldı (2b/17)

kodı (35b/10)

bırağurdı (42a/8)

“mı / mi” soru eki

Bu ekin uyum dışı kullanımı metnimizde geçmemektedir:

şalar mı (4a/13)

kılmazlar mı (41a/9)

talak mı (47a/4)

“-mı / -miş” öğrenilen geçmiş zaman 3. şahıs eki:

yitürmiş (10a/16)

olunmuşdur (13b/4)

⁹ Aynı kelime 14b/6’da “*bīdārlık*” şeklinde kaf ile imlâ edilmiştir.

“-sın / -sin” bildirme eki teklik 2. şahıs eki:

<i>şanurs<u>ın</u></i>	(46b/10)
<i>kalurs<u>ın</u></i>	(5b/4)
<i>bilürs<u>ın</u></i>	(24a/8)

“-lık / -lik” addan ad yapan ek:

<i>eyü<u>lik</u></i>	(12b/4)
<i>dostl<u>ığı</u></i>	(38b/12)

“-ıcı / -ici” fiilden ad yapan ek:

<i>ur<u>ıcı</u></i>	(10a/18)
---------------------	----------

“-sız / -siz” İİYE:

<i>şusuzl<u>ık</u></i>	(48b/1)
------------------------	---------

2.1.5. ÜNSÜZ UYUMU

“-da / -de” bulunma hâli eki:

<i>hıdmet<u>de</u></i>	(2a/1)
<i>ahiret<u>de</u></i>	(2b/4)
<i>rubūbiyyet<u>de</u></i>	(2b/10)
<i>gök<u>de</u></i>	(3b/11)
<i>huşūş<u>da</u></i>	(43a/14)
<i>kitāb<u>da</u></i>	(38b/1)

“-dan / -den” ayrılma hâli eki:

<i>behīmiyyet<u>den</u></i>	(3a/2)
<i>cihet<u>den</u></i>	(7a/7)
<i>gök<u>den</u></i>	(7a/13)

<i>ifā'atden</i>	(10a/13)
<i>şehvātdan</i>	(42b/11)
<i>hayvānātdan</i>	(42a/18)
<i>salṭanatdan</i>	(38a/9)
<i>memleketden</i>	(38a/9)

“-dur / -dür” bildirme eki

<i>yübūsetdür</i>	(32a/17)
<i>‘āriyetdür</i>	(5b/15)
<i>ma‘rifetdür</i>	(1b/16)
<i>mücāma‘atdur</i>	(5b/18)
<i>rāstdur</i>	(40b/2)

2.1.6. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

2.1.6.1. Sedahlaşma

-k> -ğ; -k> -g

Bu ses değişmesi özellikle Oğuz grubunda o kadar yaygındır ki EAT'den itibaren hemen her şivede ve hâlâ Anadolu ağızlarında görülmektedir:

<i>bırağurdı</i>	(42a/8)
<i>gördüğü</i>	(15b/4)
<i>olunmağa</i>	(15b/8)
<i>itdüğü</i>	(17a/13)

2.1.6.1. Sızıcılaşma

<i>uyḥu</i>	(24a/7)
<i>dahı</i>	(49a/19)
<i>ḥān</i>	(3a/11)

2.1.7. ÜNSÜZ TÜREMESİ

kendi kendiden yığrenüp bîzâr olur (26a/8)

ISSI

(28b /5)

2.2. ŞEKİL BİLGİSİ

Dilimizin Altayistlerce 8.000 yıl olarak ifade edilen tarihinde fonetik ve sentaktik pek çok özelliğin yanında morfolojik değişimlerin de olması kaçınılmazdır. Bazen vurgu için bazen bir yapının fonksiyonunun belirsizleşmesi sebebiyle bazen alınma yapının anlam ya da fonksiyonunun kaybolmasından, bazen edatlı çekime kaçış ve bazen da edatlı çekimdeki kaçışın tersi yöndeki öne kaçış (tıpkı sıfat gibi nitelenen kelimenin önünde yer alıp pekiştirme fonksiyonlu olmak: *daha güzel, en iyi* vs.) gibi sebeplerle dil yadigârlarımızdaki şekil bilgisi özellikleri, muhteşemdir.

Tedbîr-i İksir de 16.asır eseri olarak her bakımdan olduğu gibi şekil bilgisi açısından da görkemli örnekler barındırıyor. Şimdi bu örnekleri sıralayalım:

Ek yığılması bakımından zengin bir dil tarihimizin olduğu ve bu durumun çok değişik sebeplerinin bulunduğu bilinir. Prof. Dr. Zeynep Korkmaz¹⁰ başta olmak üzere pek çok araştırmacı konuya eğilmiş ve örnekleri sınıflandırmıştır. Ancak dil tarihimiz öyle örneklerle doludur ki hiçbir sınıflandırma metinlerdeki kullanımları kapsayamayacak hâldedir.

Bizim metnimizdeki ek yığılması örnekleri:

*... biri birinün ‘aleyhisine kaçd itdiler. (46a/1)

* ... ne ziyân irişürdi ki cemî‘isine ekl mubâh olurdu (42a/9)

Yüklemin diğer öğelerle uyum durumları:

¹⁰ Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, “Türkçede Ek Yığılması Olaylarının Meydana Gelişi Üzerine”, TDAY Belleten -1960, s. 175–180.

Bazı kelime gruplarının yapısı ve bazı fille bağlanışlarda aynı dilde art zamanlı değişikliklerin olduğunu, ETÜ’de çekim edatlarının akuzatifle bağlanışlarından, bugün isim tamlamasıyla yapılan yapıların sıfat tamlamasıyla karşılanmasından (Ötüken yış, Tabgaç budun vs.), *-gar⁽²⁾* ekinin ETÜ’de hatta EATÜ’de iyeliksiz bağlanışından (at yimegen acı otlar, bitinde bitmese yiğ) vs. vs.den biliyoruz. Bu durumun metnimizde de örnekleri var:

* bu kelām ḥadd-i zātında rāstdur velīkin perhīze emr özi helāk olmasun içündür (40b/2)

2.2.1. YAPIM EKLERİ

Yapım ve çekim eklerinin kullanımı konusunda dönem özelliklerinin dışında durum pek yoktur. *Süpründüci* (24a/2) gibi tasarruflar veya bazı birleşik fiillerin oluşumunda farklı yardımcı fiiller kullanılması gibi (*yirine yitüre-* 8a/9) özellikler bulunduğu metnimizden uyumlu ve uyum dışı yapım eki kullanımları için birkaç örnek verelim:

-lık / -lik:

<i>nā-pāklık</i>	(12a/2)
<i>bī-ḥayālık</i>	(12a/2)
<i>kem-ṭama‘lık</i>	(12a/5)
<i>gūtāh-destlik</i>	(12a/5)
<i>feriştelik</i>	(12b/14)
<i>bīdārlik</i>	(15a/17)

-lu / -lü:

<i>ḥiddetlü</i>	(15a/ 6)
<i>ḫutlu</i>	(15a/ 6)

-rak / -rek :

<i>şerīfrek, kāmīlrek</i>	(12b/17)
<i>ba‘īdirak</i>	(11b/12)

<u>‘ācībrek</u>	(13b/16)
-ıci / -ici:	
<u>yırtıcı</u>	(13a/14)
<u>urıcı</u>	(10a/18)
-mur:	
<u>yağmur</u>	(28b/5)

2.2.2. İLGİNÇ FİİLİMSİ KULLANIMLARI

- *... anlaruñ herbiri kendi haqqına rızā virmeyüben ... (45b/19)¹¹
- *... olmazdı bilmedin ve taleb itmedin Hudā-yı ... (28b/13)¹²
- *.... olduğıyçün (14b/5)

2.3. ARKAİK YAPILAR

- *... Tā ki bu at u ton ve yerāğ u yesāğ ile işbu dünyā konağından (6a/11-12)
- * ... olmak kande¹³ kaldı (33b/17)
- * ... kalbine lāyih olup kandan peydā olduğın bilmeye (15a/11)
- * ... ve senüñ zātında bunlaruñ kankısı aşı ve kankısı ‘āriyetdür (5b/15)
- *... ki bunlaruñ kankısınıñ emrine muṭi’ sin (11b/16)
- * ... ve qarınca-i sâbıka iyde ki ğalaṭ kılduñ (34a/9)
- * ... yağmur gibi bulut gibi ve şoğuk ve ıssı gibi (28b /5)

¹¹ Bilinen EAT gerundiyumu olan ve ve ETÜ -p / -pan’ın yuvarlaklaşmış yardımcı fiille bütünleşmesiyle oluşan ve çok sık kullanılan bu ekin metnimizde instrumentalle genişlemiş şekli (-uban⁽²⁾) yoktur ve genellikle -up⁽²⁾ kullanılmıştır.

¹² Kökeni konusunda Muharrem Ergin dahil (*Türk Dil Bilgisi*, s. 342-344) pek çok araştırmacının görüşleri sürdüğü bu ek hem ETÜ’de hem de günümüzdeki pek çok şivede işlek olarak değişik fonetik değerle kullanılmaktadır. İlginç olan söz konusu ekin 16. asır metninde arkaik formunu koruyarak var olması. Tıpkı bugün Anadolu ağızlarında (Sivas vs.) EAT -ışın⁽²⁾ gerundiyumunun hâlâ yaşıyor olması gibi.

¹³ Türkçedeki “ne” ve “ka” iki soru kelimesinden “ka” diğer şivelerde “ne” de Oğuz grubunda genelleşmiştir. Böyle olduğu hâlde her iki kelimeye ve türemişlerine her türk şivesinde görmek mümkün. Buradaki “kande” örneğinin sıra dışı olmadığı ve çekimlendiği hemen alttaki diğer örneklerden belli.

* ve dükeli insāna ‘aql sebebi ile musahhar olur ve belki yeryüzünde (13a/19)

*... eşyā köskötürü musahhar olur (13b/1)

*... daḥı dükeli benī Ādemūn fiṭratıdır (16b/5)

*... Pes dükeli rûzgârların bu ḥâletlere şarf itdiler (13a/9)

EAT’de 1. zamir menşeli teklik şahıs ekleri ve ETÜ’de de emir 3. teklik şahıs eklerindeki alomorf zenginliği bilinir. ETÜ’de bile düz dar şekli bulunmayan *-sın* ekinin hem de s yerine z’li şeklinin bulunması ilginç: *Ve eger bir kimesne ‘adâvet (10) ü şehvet ü riyâ benüm dâ ’iremi tolaşmazın anlardan müberrâyem dise bu da‘ vâ ile (41b)*

Türkçe yeterlik fiilinin tarihî gelişimi, Anadolu’da ekleşip ortadan kaybolması, diğer şivelerde *al-* fiilinin bu fonksiyon için anlamını boşaltması sayısız çalışmalarla ortaya konmuştur. Metnimizde bu yardımcı fiili, ETÜ’deki açıkça *u-* olarak imlâ edilen hâli kadar olmasa da darlaşmış, ekleşmiş ama henüz kaybolmamış hâliyle görüyoruz:

... *yer bulımayuben peşimân olup anuñ bâr-ı ğamın boyunları üzere götüreler.* (49a/17)

Türkçede instrumental eklerinin ve bu çekimin tarihî gelişiminin ilginçliği ve bu konuda da yapılmış çalışma çokluğu bilinir. Zafer Önler’in *-li* eki (Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı - 2004) ve J. Eckmann’ın *-dan* eki (Çağatayca El Kitabı) için yaptığı gibi etraflı çalışmasında Birol İpek, yedi ayrı fonksiyonunu tespit eder bu ekin¹⁴.

Metnimizde de çok yaygın olarak kullanıldığını gördüğümüz bu ek, dil tarihimizde bazen *ek yığılması* (pleonismus) na örnek olur (Sakal seni matkabınan yolayım!), bazen “*bardakla*” gibi bir yapının instrumental çekimli bir isim mi yoksa edat grubu mu olduğu tartışmalarına yol açar ve bazen de bugünlerde olduğu gibi “ile”nin W. Bang’ın dediği gibi “bir-le”den gelip gelmediği tartışılır. Gelmedi diyenler mutlak bir zaman diliminde **virle* gibi bir geçiş hâlinin bulunması gerektiğine dayandırırlar görüşlerini. Edatlı çekim¹⁵ ki dilimizin en önemli ve çetin konularından biridir, dilimizde hâl kategorisini beşe kadar düşürmüştür. Yalnız bir kategori ekli çekimden

¹⁴ Birol İpek, *Türk Dilinde Vasıta Hâli*, Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 23 (Bahar 2008), s. 63.

¹⁵ Mustafa Öner, “*Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi*”, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, TDK Yayınları, Ankara 1999, S. 565, s. 10-18.

edatlıya geçerken pek çok iz ve işaretler de bırakmıştır. Hem ek hem edatla çekilmek, ek yığılması yapmak, infinitife gelmek gibi...

Metnimizdeki bu instrumental ve edatlı çekime örnek teşkil edecek kullanım örnekleri şöyledir:

* Ki evvelâ ḥaḳīḳat-ı zātın ve sefer-i dünyāya ne yirden gelüp ne yire gitmegiñ bilüp ba‘ dehū ne ḥuṣūṣ (5b/10)

* Bir ṭā’ife daḥı ol cezārenün ‘ acāyibine müteḥayyir olup temāṣā iderek gemiden dūr düşmegiñ gemicinün āvāzın işidemeyüp cezārede ḳalalar. (49a/19)

Yuvarlaklaşma örneği olarak da verdiğimiz *-vuz⁽²⁾* ekinin bu hâli, aslında 16. asır için arkaik sayılmamalı. Onu buraya alışımızın sebebi, söz konusu ekin ve eklendiği şart kipinin dil tarihimizdeki özel durumudur. Şartın ETÜ’deki şahıs eksiz çekimi ve bu durumun şart cümlelerinin günümüzdeki çözümlemesinde sıkıntılar yaratması, ayrıca tıpkı *-dī*’li geçmiş 1. çokluk şahıs gibi *-miz*’den *-k*’ya geçiş, bu ekimizi dikkate değer kılmaktadır.

* ... kerīm ü raḥīmdür her ne sıfat üzere olursavuz ... (41a/6)

* ...ve demürčinün maṣlaḥatun tedārük idüp demürce ikisinün... (45b/17)

* ... nesnelerün kendide ... (29a/5)

Pronominal “n” sesi gerek adıyla gerek kullanılıp kullanılmamasıyla ve gerek yardımcı sestten farklı olarak koruyucu ünsüz olarak adlandırılışıyla diltiliğimizde art ve eş zamanlı olarak özel bir yere sahiptir. Meselâ bu kullanım bir Çağatay dili özelliğidir.

* ... lāf ü güzāf urup geze (21a/1) örneğindeki ur- fiili de 16. asır için arkaik sayılmamalı. Buraya alış sebebimiz dilimizde “v-” protezli tek kelime olması. Diğer v’lerin ya alınma kelimelerde ya *g* ya da *b*’den sızıcılaşma olduğunu biliyoruz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

[1b] Bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

(1) Ḥamd ü sipāsun bī-kıyās ki qalem-i irādet-i ezeli ve ḥāme-i meşiiyyet-i (2) lem-yezeli 'add ü şümār ve taqḍīr-i miqdārında midād-ı biḥār ve reşāḥāt-ı emṭārı, (3) evrāk-ı eşcār üzere icrā vü imzā eylese “*le-nefide'l-baḥru kable en tenfede* (4) *kelimātü Rabbi*”¹⁶ muktezāsınca erḡām-ı kudret ve siyākat-ı ḥikmetine şufr-i ednā (5) nücūm-i semā belki rik-i şāḥra vü zerrāt-ı hevā ola.

NAZM

Şafḥa-i dehr üzere (6) bu ḥamd ü sipāsın
Yazılup cümle olunsa kıyās

Defter-i icmāline şufr-i ruḡūm
(7) Gökte nücūm ola ve yirlerde ḡum

Ol Ḥudāvendi divān-ı *ḡul ḥüve'llāhü eḡad* ve naḡş-bend-i (8) eyvān-ı *Allāhü's-şamed* ḥazretine maḡşūşdur ki nuşūş-ı vaḡdet-i zātı gün gibi (9) rūşen ve ḡuşūş-i 'azamet-i şıfātı ma'lūm ve müberhendür. Kemāl-i şān-ı 'azīmine (10) 'ilm-i muḡīṭinden ḡayrı āḡāḡ ve ḡaḡīḡat-ı zāt-ı ḡadīmine sābıḡ-ı 'ilminden özge (11) rāḡ yokdur.

NAZM

Sübḡāne men teḡayyera fī-zātiḡi sivāḡ
Fehm-i ḡired be kūnk-i kelāleş ne burde rāḡ

(12) Pes nücūm-ı 'uḡūl-ı ibtidā-i *tecelle'allāhu nūr* menāzilinde ufūl ü sülūk-i erbāb-ı ḡabūl (13) *ene aḡrebu ileyḡūm* merāḡilinde külül bulup ma'rifet-i zātında 'acַz ü ḡuşūra

¹⁶ Kehf suresi, 109. ayet

ikrār (14) gāyet-i merātib-i evliyā ve mevķıf-ı ħamd ü ſenāsında taķſire i‘ tirāf nihāyet-i taķarrub-i (15) enbiyādur.

NAZM

Yürüyen ma‘ rifet yolın tarab-nāk
Çağırur ħayretinde *mā ‘arafnāk*

(16) Bilür ſol cān ki ‘ irfāni ſıfatdur
Ki ‘ ilm-i ‘ acz ‘ ālī ma‘ rifetdür

Ammā ki anuñ (17) aſl-ı ma‘ rifetinden kať -ı ümīd dālāl-i ba‘ īd ve taleb-i kemāl-i ma‘ rifetinde teſbīh ü temſīl [2a] (1) ğayr-i müfīddür. Pes maķām-ı ‘ubūdiyyet ve dā’ire-i ħidmetde lāzım u lā-büdd olan (2) oldur ki menſūr-ı hümayūn *ve mā ħalaķtū’l-inse ve’l-cinne illā liye’budūn*¹⁷ (3) mażmūnına iťā‘ at ü imtiſāl gösterilüp mehmā emken ol ma‘būd-i ħaķķ ve (4) ſāni‘-ı muṭlaķıñ ‘acāyib-i maſnū‘atı ve ‘azamet-i ſıfatı tefekkürinden bir an (5) ğuful ü zühül olunmaya belki leme‘āt-ı mevcūdāt anuñ pertev-i nūrından ifrāz (6) ve ħabāb-ı kā’ināt baħr-i kudretinden ser-firāz ve mümtāz olduĝın ħāl idünüp (7) kañtaratū’l-mülkü li’llāhdan manzara-i Allāhu lā-sivāh cānibine intikāl olına

NAZM

(8) Kūbbe-i ħaḍrāda cemī‘-i cihāt
Levh-i mu‘allāda olan kā’ināt

Gülſen-i ſun‘ında (9) anuñ terredür
Pertev-i envārına kem zerredür

Ve ſad-hezārān hezār ſalāvat u selām (10) ol seyyid-i enāmıñ ravza-i muṭaħhara vü türbe-i münevveresine olsun ki (11) ħātem-i enbiyā vü muķtedā-i aſfiyā rāzdār-ı esrār-ı rubūbiyyet ve perdedār-ı estār-ı (12) ħaźret-i ulūhiyyetdür.

¹⁷ Zariyat suresi, 56. ayet

NAZM

Aḥmed-i muḥtār-ı resûl-i emîn
Nûr-ı semâvât u çerâğ-ı (13) zemîn

Ḥusrev-i dîn pâdişâh-ı enbiyâ
Ḥâk-i reheş tâc-ı ser-i aşfiyâ

Ve dūrûd-i (14) bî-ḥisâb anuñ âl ü aşḥâbına olsun ki câmi‘-i devâvîn-i millet (15) ve vâzı‘-ı kâvânîn-i şerî‘ atdūr ‘ale’l-ḥuşûş ol erbâb-ı kâdr-i celî ki Ebû-Bekr ü (16) ‘Ömer u ‘Osmân u ‘Alîdür.

NAZM

Daḥı çâr-i yârına olsun dūrûd
Vücûd (17) ehline Ḥaḳḳdan oldukça cûd

Ki anuñ her birin eyledi bî-gümân
Zemîn ehline (18) ḥüccet-i âsmân

SEBEB-İ TE’LİF-İ KİTÂB Ma‘lûm ola ki iş bu kâr-ḥâne-i ‘âlem ve eşḥâş-ı (19) benî Âdem libâs-ı vücûd beyhûde ile ârâste ve kemer-i ḥilkatle nâ-şâyeste-beste olmamuşdur. [2b] (1) Ki her bir zerre ger bâlâ vü ger zir fânî *mâ ḥulîktu bâtılan* dir. Belki bu cism-i (2) eşbâḥ ve tılsım-ı ervâḥ ol sefîne-i ḥikmet ü âyîne-i ‘ibretdür ki (3) mecma‘-ı umûr-ı muḥtelife ve maḥall-i şuver-i mütebâyinedür. Ki anuñ evveli dünyâda imkân (4) u ḥudûş ve âḥiri âḥiretde devâm ü beḳâdur ve ḳâlib-ı keşîfi (5) sıflî ve rûḥ-ı laṭîfi ‘ulvîdür. Ve ibtidâ-ı ḥilkatinde evşâf-ı zemîme ile (6) mevşûf ve taḥmîr-i tıynetde aḥlâḳ-ı behîme ile me’lûf olup *inne’n-nefse* (7) *le-emmâratün bi’s-sûr*¹⁸ dâmında mübtelâ iken kürre-i mücâhede ve bûte-i muṭâlebede küdürât-ı (8) şerrânî ve şıfât-ı şeytâniden pâk u mu‘arrâ olup *yâ eyyetühe’n-nefsü’l-muṭma’innetü* (9) *irci’î ilâ Rabbiki* nidâsıyla ḳafes-i esfel-i sâfilînden fezâ-yı a‘lâ-yı ‘illiyyinde (10) cevelân ü tayarân idüp civâr-ı dergâh-ı ulûhiyyet ve ḳurb-i bâr-gâh-i rubûbiyyetde (11) âşiyân

¹⁸ Yusuf suresi, 53. ayet

tutar. Ve ma'lûm ola ki esfel-i sâfilîn şol hâlet-i nefsanîdür ki (12) mûcib-i bend-i şehvet ü menşe'-i gâzab u hiddetdür. Nitekim a'lâ-yı 'illiyyîn ol (13) derece-i rûhânîdür ki anuñ vâsıtası ile nefs-i nâţıka gâzab u şehvete şâh (14) ve bende-i dergâh-ı ilâh olup *"fe'dhulî fî-ibâdî ve'dhulî cennetî"* zümresinde dâhil (15) olur. Ve bu şıfat-ı melekîyyet ile cemâl-i hâzret-i ulûhiyyete bir mertebede muvâneset (16) hâşıl kıılır ki muţâla'a-yı dîdâr-ı hâzretten bir ân müfârahatde sekiz cinân ile ki maḥall-i (17) rûḥ u reyḥân ve mûcib-i tenâ'um-ı insândur mütesellî olmaz. Pes ma'lûm oldu ki (18) bu naḡş u denâ'et ile perveriş bulan nüfûs u rediyye ḥulûş u şafâ bulmaz illâ iksîr-i (19) mücâhede ve cevher-i muţâla'a ile ve nitekim şol kimyâ-yı zâhir ki mis ü birinci ḥâliş [3a] (1) zer eyler. Kibrî-i aḥmer gibi kem-yâb 'ilm ü 'ameli tamâm istiş'âb üzeredür. (2) Kezâlik kimyâ-yı mücâhede ki gevher-i âdemoiyyeti kudûret-i behîmiyyetden şafvet-i melekkiyyete (3) irişdürüp zer gibi mü'ebbed ve bâkî kıılır. Gâyet-i nedret ü nihâyet-i şu'ûbet (4) üzeredür. Pes bu kitâb-ı müstetâbı sultânü'l-'ârifîn ve bürhânü'l-müsterşidîn (5) emîn-i sırr-ı Lâ-yezâli İmâm Gâzâlî, nevvera'llâhü merḡadehü, hâzretleriniñ Kimyâ-yı Sa'âdet (6) nâm kitâbından terceme itmekden maḡşûd işbu iksîr-i ḡaḡîḡatîñ aḡlât u (7) eczâsın teshîlen li'n-nâzirîn lisân-ı Türkîde tebyîn itmekdür. Tâ ki bu cem' u (8) te'lîfe 'illet olan pâdişâh-ı İslâm zıllu'llahi 'ale'l-enâm hâzretleriniñ (9) dîn ü devleti ve dünyâ vü âḡireti ma'mûr olup bu bende-i güneḡkârüñ zenbi maḡfûr (10) ve 'ameli mebrûr olmaḡ içün ḡayr du'âya sebeb ola a'nî bihi's (11) -sultânî'bni's-sultânü'l-ḡaniyyi 'ani't-tavşîfi ve't-tibyân Sultân Süleymân Ḥân ibni Selîm Ḥân (12) ki binâ-i i'tikâdı pâk u ma'mûr ve şer'-i şerîfe kemâl-i inḡıyâdı *nûrun 'alâ nûr* (13) kemâl-i ḡudretinde ḡilmi mu'cize-i enbiyâ gibi emr-i ḡarîḡ u celâl ü 'âzâmetinde tevâzu' i şems-i (14) ḡuḡâ gibi müteḡaḡḡıḡıḡdur. Zehî dîn ü devlet zihî i'tikâd zihî ḡulḡ u şefḡat zihî (15) *'adl u dâd e'azza'llâhu enşarahü ve a'vâneh vü ḡâ'afe 'ale'l-a'dâ'i ḡahrahü vü sultânehü* (16) ve kitâb-ı mezbûr Kimyâ-yı Sa'âdet terceme vü tefsîr ve maḡşûd-ı aşlî olan (17) iksîr-i ḡaḡîḡatı beyân ü taḡrîr olduḡına bînâ'en *Tedbîr-i İksîr* deyu tesmiye olundu. (18) Cenâb-ı vâhibü'l-'atiyyâtdan me'mûldür ki ismine müsemması muţâbıḡ ve kimyânüñ şeref-i şoḡbetiyle (19) zer gibi ḡâliş olup ḡidmete lâyiḡ ola 'ale'l-ḡuşuş ol

kimyā ki sā'ir [3b] (1) kimyā'lardan mümtāz belki ism-i kimyā bunda ḥaḳīḳat anlarda mecāzdur. Zīrā kimyāların (2) sebeb-i ḳadr u i'tibārı mis ü pirince püsıdegi-tārı olmaḳdan ḥalāş (3) idüp ma'īşet-i fenāya bir miḳdār intizām ve şafā virdügidür bu ḥod müris-i (4) ḥayāt-ı cāvidānī ve bā'ış-i ni'am-ı kāmuranīdür şıfat-ı behimmiyyeti insāniyyete tebdıl (5) ve sıret-i nefsāniyyeti rûḥāniyyete taḥvıl iden rābıta-yı devlet-i ebedī ve vāsıta-i (6) sa'adet-i sermedīdür

NAZM

Māye-i iksir-i sa'adet budur

Sürme-i erbāb-ı başiret budur

(7) Ḥāki zer u zerreyi eflāk iden

Ayīne-i ḡaybı budur pāk iden

(8) FAŞL Nitekim kimyā-yı zāhir, gencine-i her peyrevzen ve define-i her külḥan degildür. Belki maḥzûn-ı (9) ḥızāne-i selāṭin ve maşûn-ı gencür-ı mülûk u ḥavāḳındür. Kimyā-yı Sa'adet-i ebedī (10) daḥı ḥızāne-i rubûbiyyet ve perde-i ulûhiyyetden ḡayrı yerde maḥfûz u maşûn (11) degildür. Ki anlar gökde cevāhir-i melâ'ik-i muḳarrabın ve yirde ḳulûb-ı mürselinden 'ibāretdür (12) pes her kimesne ki kimyā-yı ḥaḳīḳati ḥazret-i nübüvvetden ḡayrıdan taleb itdi anuñ (13) āḫir-i kārı ḍalālet-i ḳalbī vü şıfat-ı ḳallābī olup ḥāşıl-ı ḥālī vehm ü gümān u şekk (14) ü ḥisbān olur ve mevsim-i kıyāmetde iflāsı ve ḳallābiyyeti āşikāre ve sū'-ı vehmi ve ḥabāseti (15) münkeşif olup rüsvā olur zehī rüsvā-yı ān sā'at ki sāzed merg-i 'uryāneş (16) pes bu deñlü enbiyānuñ irsāli meşāliḥ ü ḥikemden ḥalī degildür belki murād 'ilm-i kimyāyı (17) ḥaḳīḳī ḳıbel-i enbiyādan ḥalā'ika irşād olunmaḳdur tā taḥḳīḳ idineler ki cevāhir (18) ḳılıp bûte-i mücāhedede ne üslûb üzere taḥlîş olunmaḳ gerekdür ki kudûret-i aḥlāk-ı (19) zemīmeleri evşāf-ı ḥamīdeye münḳalib ola bu sebebdendür ki ol Ḥudāvend-i Ḥakīm, Ḳur'ān-ı [4a] (1) 'azīmide evvelā kendü kemāl-i ḳudreti ve celālī ve 'azameti ile temeddüh idinüp sāniyen (2) ḳullarına irsāl-i rusûl ve beyān-ı sübül ile imtinān eylemişdür tā bileler ki kimyā-yı (3) ḥaḳīḳat ki eşref-i na'mā ve etemm-i mütemennādur vücûd bulmaz illā

kıbel-i rusûlden *yüsebbihu lillâhi* (4) *mā fi's-semāvāti ve mā fi'l- arđi'l-meliki'l- kuddüsi'l-‘azizi'l-ḥakīm hüvel'İlezi be'aşe* (5) *fi'l-ümmyiyyine resülen minhüm yetlü 'aleyhim âyātihi ve yüzekkihim ve yü'allimühümü'l-kitābe* (6) *ve'l-hikmete ve in kânū min kablü lefi dälâlin mübin¹⁹* zîrâ ki erbâb-ı taḥkîk buyurmuşlardır (7) ki “*yüzekkihim*”den murâd âb-ı terbiyet ile anları aḥlâk-ı behîme ve şîfât-ı rediyyeden (8) pâk itmekdür ve “*yü'allimühümü'l-kitābe ve'l-hikmete*”den murâd ba' de't-taḥîr libâs-ı ma' rifet (9) ile tezyîn ve şîfât-ı melekîyyet ile tertîb ü taḥsîn kılmaktadır pes kimyâdan maḥşûd (10) serây-ı nefsi 'alâ'îk-ı dünyâ ve avâ'îk-ı mâ-sivâdan pâk ü mücellâ kılup ol pâdişâh-ı (11) lemyezelden gayrıya me' vâ olmasını maḥall görmemekdür.

NAZM

Serây-ı sırrınıñ (12) cârûbıdur
Şehen-şâh ol serây içinde

İllâ çü pâk itmedeñ ol cârû ile ev
(13) Şalar mı taḥta sulṭân nûr u pertev

bu ma'niden Hudâ-yı Ta'âlâ vahy-i münzelinde “*ve tebettel* (14) *ileyhi tebtîlâ²⁰* buyurmuşdur zîrâ ma'nâ-yı tebettül ḥalkdan 'uzlet ve inḳıṭâ' üzere (15) olup ḥaḳḳa rücû' u teveccüh itmekdür. FAŞL Ma'lûm ola ki (16) bu kitâb dört 'ünvân ve dört erkân üzere tertîb olunmuşdur ki (17) anlar 'ünvân-ı ma' rifet ve erkân-ı mu'âmeletdür 'ünvân-ı evvel insân kendi ḥaḳîḳatın (18) bilmek beyânındadır 'ünvân-ı şânî Allâhu Ta'âlâ'nuñ ma' rifeti beyânındadır 'ünvân-ı şâliṣ ḥaḳîḳat-ı (19) dünyâ ma' rifeti beyânındadır 'ünvân-ı râbi' ḥaḳîḳat-ı âḫiret ma' rifeti beyânındadır. [4b] (1) 'ünvân-ı ḥaḳîḳat-i Müslimânî bu dört ma' rifetdür ki zîkr olundu ammâ ol dört (2) erkân ki mu'âmele-i Müslimânî beyânındadır ikisi ḥâlet-i zâhiriyyeyi ve ikisi ḥâlet-i (3) bâtınıyyeyi beyân ider zâhiri olanlarıñ da evveli tâ'at-ı fermân-ı ḥaḳḳdur ki aña 'ibâdet (4) dirler ve ikincisi aḥvâl-i ma'îşetde ri'âyet-i edebdür ki aña *mu'âmele* dirler ve bâtını

¹⁹ Cum'a suresi, 2. ayet

²⁰ Müezzemmil suresi, 8. ayet

(5) olanların dağı birisi ahlāk-ı nā-pesendīdeden kalbi pāk itmekdür ki anlar hışm u hased ve (6) kibr u ‘ucbdur ve bu evşāfa *mühlikāt* u ‘*aḳabāt-ı dīn* dirler ve birisi dağı evşāf-ı (7) ḥamīde ile nefsi tezyīn ü ārāste itmekdür ki anlar şabr u şükr ü maḥabbet ü recā vü tevekküldür (8) ve bunlara *münciyāt* dirler.

RÜKN-İ EVVEL ki ‘ibādeti bildürür. Uşûl-i ‘aşere üzere (9) tertīb olunmuşdur aşl-ı evvel i‘ tikkād-ı ehl-i sünneti beyān ider aşl-ı şānī taleb-i ‘ilmi (10) aşl-ı şālīs ṭahāreti aşl-ı rābi‘ namāzı aşl-ı ḥāmis zekātı aşl-ı sādīs şavmı (11) aşl-ı sābi‘ ḥaccı aşl-ı şāmin tilāveti aşl-ı tāsi‘ ezkārı aşl-ı ‘āşir tertīb-i evrādı beyān ider.

(12) RÜKN-İ ŞĀNĪ ādāb-ı mu‘āmelātı beyān ider. Bu dağı uşûl-i ‘aşere üzere tertīb (13) olunmuşdur aşl-ı evvel ādāb-ı ekl-i ṭa‘āmı beyān ider aşl-ı şānī ādāb-ı niḳāḥı aşl-ı (14) şālīs ādāb-ı kesb ü ticāreti aşl-ı rābi‘ taleb-i ḥelāli aşl-ı ḥāmis ādāb-ı şoḥbeti aşl-ı (15) sādīs ādāb-ı ‘uzleti aşl-ı sābi‘ ādāb-ı seferi aşl-ı şāmin ādāb-ı semā‘ u vecdi (16) aşl-ı tāsi‘ ādāb-ı emr-i bi’l-ma‘rūf u nehy-i ani’l-münkeri aşl-ı ‘āşir ḥıfz-ı ra’iyyet ve resm-i (17) ḥükūmeti beyān ider.

RÜKN-İ ŞĀLĪŞ ki ḳat‘-ı ‘aḳabāt-ı ṭarīḳ-ı dīni beyān ider. Bu (18) dağı uşûl-i ‘aşere üzere tertīb olunmuşdur. Aşl-ı evvel riyāzet-i nefsi beyān ider. (19) Aşl-ı şānī ‘ilāc-ı şehevāt-ı şikem ü ferci aşl-ı şālīs şerre-i kelām u āfet-i lisānı aşl-ı rābi‘ [5a] (1) hışm u hıḳd u ḥased marāzınıñ ‘ilācını aşl-ı ḥāmis dünyā-perest olmanıñ ‘ilācını (2) aşl-ı sādīs ḥırş-ı mālınıñ ‘ilācını aşl-ı sābi‘ manşıb u riyāset ḥırşınıñ (3) ‘ilācını aşl-ı şāmin ‘ibādetde olan nifāḳ u riyā ‘ilācını aşl-ı tāsi‘ kibr u ‘ucb ‘ilācını (4) aşl-ı ‘āşir ḡurūr u ḡaflet ‘ilācını beyān ider.

RÜKN-İ RĀBİ‘ ki münciyāt beyānındadır. Bu dağı (5) uşûl-i ‘aşere üzere tertīb olunmuşdur. Aşl-ı evvel tevbe ve ıskāt-ı mezālīm (6) beyānındadır, aşl-ı şānī şükr ü şabr beyānındadır, aşl-ı şālīs ḥavf u recā beyānındadır, (7) aşl-ı rābi‘ zühd ü fakr

beyânındadır aşl-ı hâmis şıdk u ihlâş beyânındadır aşl-ı (8) sâdis muhâsebe u murâkabe beyânındadır aşl-ı sâbi‘ tefekkür beyânındadır aşl-ı şâmin tevhid ü (9) tevekkül beyânındadır aşl-ı tâsi‘ Hudâ-yı Ta‘âlâ’nuñ şevk ve maḥabbeti beyânındadır (10) aşl-ı ‘âşir hâlet-i mevt ve ahvâl-i kıyâmet beyânındadır.

İBTİDÂ-İ KİTÂB (11) ‘Ünvân-ı Müslimânî beyânındadır. Ma‘lûm ola ki rûh-ı insânî çâr ‘unşura muhtâc (12) olduğı gibi haḳîkat-ı Müslimânî dahı dört erkâna muhtâcdur ki biri ma‘rifet-i (13) nefis ve biri ma‘rifet-i Hudâ ve biri ma‘rifet-i dünyâ ve biri ma‘rifet-i âhiretdür. (14) Aña binâen beyân-ı Müslimânî bu dört ‘ünvân üzere tertib olundu.

‘ÜNVÂN-I EVVEL

(15) Âdem kendi haḳîkatın bilmek beyânındadır. Pes âgâh ol ki Haḳḳ sübhâne ve Ta‘âlâ’nuñ (16) zât-ı şerîfini bilmenüñ kilidi Âdem kendi nefsinı bilmekdür. Ve bu kelâmuñ haḳîkatına (17) “*men ‘arafe nefsehü feḳad ‘arafe Rabbehü*” rivâyeti delîl-i nâṭık ve “*senürîhim âyâtınâ fi’l-âfâkı ve fî* (18) *enfûsihim hattâ yetebeyyene lehüm ennehü’l- Haḳḳ*”²¹ âyeti şâhid-i şâdıkdur. Haḳḳ Ta‘âlâ buyurur ki (19) insâna ‘âlemde olan ḳudretleri ve kendi nefsinde olan ‘ibretleri izhâr [5b] (1) eylerim. Tâ ki kendi ma‘rifetinden benüm ma‘rifetimi hâl idinüp esfel-i sâfilînden (2) a‘lâ-yı ‘illiyyîne intikâl ide. Ve insâna kendi nefsinde aḳreb nesne (3) yokdur. Pes eger kendi nefsinüñ ma‘rifetinden bî-naşib ola ma‘rifet-i Hudâ’ya (4) teveccühle taḳarrüb bula.

NAZM

Ḳalursın kendi tedbirinde ‘âciz
İre mi ‘aḳlıñ (5) ol ahvâle hergiz

Eger sen kendi nefsüñi bilürem deyu da‘vâ eylerseñ da‘vâ-yı (6) bilâ-delîl mesmû‘ degildür. Eger delîlün a‘zâ-yı zâhirden yüzün ve başıñ ve ahvâl-ı (7) bâṭından cû‘uñ ve ‘ataşıñ bilmek ise ve ḡazab vaḳtinde bir kimesneden intikâm almak, ḡalebe-i (8) şehvet vaḳtinde nikâh itmek ise bu deñlü taṣarruf cumḥûr-i ḥayvânda dahı vardur. (9) Pes bu

²¹ Fussilet Suresi, 53. ayet.

deñlü ma' rifet Hudā-yı Ta'ālā'nun ma' rifetine kilid olımaz. Ki evvelā haqıķat-ı (10) zātın ve sefer-i dünyāya ne yirden gelüp ne yire gitmegın bilüp ba' dehū ne huşuş (11) içün halk olunup dünyāya ne işe geldüğün fıkr itmegi pişe idünüp ve sa'adet (12) ve şekāvetün ne şeyde idigin endişe idinesin. Ve dağı bilesin ki senün bātınında (13) bu dört şıfat ki vardır: Birisi çār-pālar şıfatı ve birisi derendeler şıfatı (14) ve birisi dıvler şıfatı ve birisi ferışteler şıfatıdır. Senün zātın bunlardan ne (15) haqıķatdır? Ve senün zātında bunların kanķısı aşı ve kanķısı 'āriyetdir? Mademki sen (16) bunları bilmege mübāşir olmaya, sen kendi sa'adetiñi bilmege kadir olmazsın. Zira bunların (17) her birinün bir gıdası ve bir sa'adeti vardır. Meşelā hayvānlar içün olan gıda ve sa'adet (18) yimek ve uyumaķ ve mücāma' atdur.

NAZM

Eger hayvān iseñ kıl bezl-i maķdūr
Ki nefsiñ (19) h'āb u h'ordan ola ma' mūr

ve derendeler içün olan sa'adet, katl ü hiddet ü intikāmdur. [6a] (1) Ve dıvlerin gıdası ve sa'adeti, mekr u hile vü şekāvetidür. Ferıştelerin sa'adeti (2) vü gıdası Hudā-yı Ta'ālā'nun müşāhedeşi ve likāsıdır. Ve bunlar vechen mine'l-vücüh (3) hayvānlar ve derendeler şıfatıyla mevşūf degildir.

NAZM

Nüfusuñ kimi ervāh-ı nefise
(4) Kimi benzer habiše vü hasise

Ferişte muṭma 'inne emmāre İblis
Ki öğredür müdāmī mekr ü telbis

(5) Sibā' oldı gāzab şehvet behā'im
Buları kahr iden bulur gānā'im

pes eger ferişte-i (6) benī Ādem iseñ cidd ü cehd eyle tā ki kendi zātından Hudā-yı Ta'ālā'yı bilmege yol (7) bulasın. Ve anuñla müşāhede-i dīdāra vāşıl olasın. Ve 'ayn-ı

hikmet ve dide-i 'ibret (8) ile göresin ki bu şifât-ı ġarîzî vü tündî vü tîzî senüñ üzerine hâkim-i mutlak olup (9) 'ale'd-devâm seni suhre vü istiḥdâm için mi ḡalk olunmuşdur. Yâḡûd vâkı' olan seferiñde (10) anlar saña suhre ve merkeb u âlet u esbâb için mi ḡalk olunmuşdur. Tâ ki bu at u ṭon (11) ve yerâġ u yesâġ ile işbu dünyâ konaġından birkaç gün levâzımıñı tedârik eyleyüp (12) bunlarla sa' âdetüñi şayd idesin. Ve şol dem ki aşı-ı sa' âdetüñ ḡaşıl ola. (13) Anları terk idüp vaṭan-ı aşlıñe yüz ṭutasın. Ki ol ḡavâş yanında dîdâr-ı (14) Ḥudâ ve 'avâm yanında cennet-i me'vâdur. Pes vâcibdür ki bu cümle ma'nîleri bilesin. (15) Tâ ki kendi zâtıña fi'l-cümle vâkıf olasın. Ve her kimesne ki bunlar aña nâ-ma'lûm ola. (16) Ṭarîḡ-ı dînde ḡacil ve ḡaḡîḡat-ı dînden mahrûm olur.

FAŞL Ey ṭâlib-i kimyâ-yı esrâr ve sâlik-i (17) ṭarîḡ-ı ebrâr, eger kendi nefsiñden ḡaberdâr olmaḡ dilerseñ ma'lûm ola ki (18) seni ḡalk iden perverdigâr sende iki nesne ḡalk itmişdür. Biri zâhiri (19) ve biri bâṭnîdür. Zâhiri şol ḡâleb-i bedendür ki dide-i zâhir ile müşâhed ü ma'lûm [6b] (1) ola. Ve bâṭnî oldur ki dide-i zâhir ile müşâhedeye ḡâbil olmayup hemîn başîret (2) ile mefhûm ola. Ki aña geh *nefs* ve geh *rûḡ* ve geh *dil* dirler. Pes senüñ ḡaḡîḡatıñ (3) işbu emr-i bâṭnîdür ki a' zâ-yı bedende her ne ki vardur cümle aña leşker ü ḡidmetkârdur. (4) Pes ma'lûm ola ki her bârġeh-i göñül zıkr olursa murâd ḡaḡîḡat-ı insândur. Şol (5) 'użv-ı maḡşûş degildür ki Âdemüñ cânib-i şimâlisinde şekl-i şanevberi üzere pinhândur. (6) Ki andan *yûrek* deyu ta' bîr olunur. Zîrâ anuñ ehl-i başîret ḡatında ḡadr ü (7) kıymeti yokdur. Aña binâen ki ol sâ'ir ḡayvânâtta belki cümle-i envâtta daḡı vardur. (8) Ve hem dide-i zâhir ile idrâk olunandandır. Pes 'âlem-i şehâdetden olur. (9) Ve bizüm göñül didigimiz bu 'âleme âmedenî gelmiş bir merd-i ġarîbdür. Ve ol 'użv-ı (10) maḡşûş anuñ atı ve âleti ve sâ'ir a' zâ leşkeri ve cem' iyyeti ve müşâhede-i cemâl-i Ḥaḡḡ (11) şıfatıdır. Ve ḡamu teklîf ü ḡitâb u 'itâb añadur. Ve sa' âdet ü şekâvet cümle (12) anuñ ḡâletidür. Ve bu ḡuşûşları taḡşilde a' zâ vü ecsâd cümleten aña muṭî' ve (13) münḡâddur. Ve anuñ zâtına ma' rifet-i kemâhî miftâḡ-ı bâb-ı ma' rifet-i ilâhîdür. Pes cehd eyle (14) ki anı bilesin ki ol cevâhir-i melâ'ikeden ma'dûd bir gevhre-i nâdirü'l-vücûddur. Ki (15) anuñ ma'dîn-i aşlısi ḡazret-i ulûhiyyetdür. Nitekim “*ene min nûri'llâhi ve'l-mü'minûne* (16) *minnî*” ḡadıḡı

bu ma'niye işaretdür. Ve şöyle ma'lûm ola ki zıkr olunan göñül (17) 'âlem-i gaybdan gelmişdür yine 'âlem-i gaybe gitse gerekdür. Ve bu cây-ı harâb-âbâda (18) tarîk-ı ticâret ü resm-i zirâ'at ile gelmişdür. Ve ticâret ü zirâ'atden murâd ne idigi (19) inşâ'llâhü'l-'azîz beyân olunur. FAŞL Erbâb-ı fîtnat ve aşhâb u [7a] (1) başîrete hafî olmaya ki bir şeyüñ haqîkatiniñ ma'rifeti, vücûdınıñ ma'rifetinden (2) soñra olur. Pes evvelâ diliñ vücûdı ve şâniyen haqîkatı ve anuñ 'aķabince leşkeri (3) ve 'aşîreti ve anuñ işrince şıfatı ki ma'rifet-i Hudâ'ya ne vech ile pâyeye vü sa'âdet (4) ü şekâvete nice sermâye olur. İnşâ'llâh 'alâ vechi't-tafşîl zıkr olunur. (5) Pes ma'lûm ola ki vücûd-ı dil iki delîl ile şâbitdür. Bir delîl budur ki (6) Âdemüñ kendi varlığında hiç şüphesi yokdur. Ve muķarrerdür ki ol varlık (7) beden-i zâhiri ile degildür. Bu cihetden ki beden-i zâhiri mevtâda dağı vardır. (8) Bâhuşuş ki anlarda dil yokdur. Zîrâ dilden murâd rûhdur. Ve rûhuñ hod (9) beden-i mevtâya nisbeti vü ta'alluķı yokdur. Zîrâ ki rûh gevher-i pāk ve beden-i mevtâ cîfe (10) ve nâ-pākdur. Pes pāklük nâ-pāk ile muķâreneti, ictimâ'-ı naķziyyîñ hükmündedür. Ve ictimâ'-ı naķziyyîñ (11) hod câ'iz degıldür. Pes ma'lûm oldı ki dil bedenüñ ğayrı bir şey-i mevcûddur. (12) Ve bir delîl dağı budur ki bir kimesne gözün yumsa dağı kendi bedeninden ve yirden (13) ve gökden ve sâ'ir maḥsûsâtdan nazarı kaç itse ol hinde ma'lûmdur ki (14) kendi varlığına cāzimdür. Pes ma'lûm oldı ki dil bedensiz mevcûd imiş ve işbu (15) tafşîl u beyândan rûz-i kıyâmet haķ olduğı dağı ma'lûm olur. Zîrâ bundan (16) zâhir olur ki libâs-ı vücûd ref olmağ ile haqîkat-ı rûh ma'dûm olmaz imiş. (17) FAŞL Eger haqîkat-ı dilden ve anuñ şıfat-ı maḥşûşâsından (18) su'âl olunur ise ma'lûm ola ki bu huşûşda bâb-ı ruḥsatı kufl-i şerî'at (19) bend itmişdür. Zîrâ ḥazret-i risâlet penâh 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm *yes'elûneke* [7b] (1) *'ani'r-rûḥ ḳulî'r- rûḥu min-emri Rabbi'*²² dâ'iresinden tecāvüze destûr virilmemişdür. (2) Ve bu kadar destûr virilmişdür ki rûh Hudâ-yı Ta'âlâ'nuñ emrindendür. Ya'nî (3) 'âlem-i emrden bir emrdür deyu cevâb vire. Nitekim bu ma'nâya *"elâ lehü'l- ḥalķu ve'l-emr"*²³ kavli (4) ile işaret buyurulmuşdur. Ve 'âlem-i

²² İsrâ suresi, 85.ayet

²³ A'râf suresi, 54.ayet

halk birbirine muğâyir nesnelerdür. ‘Âlem-i halk ol (5) ‘âlemdür ki anuñ keyfiyyeti ve miqdârı ola. Zîrâ halk aşıl lüğatda *taqdîr* demek (6) olur. Ve rûh-ı insânide miqdâr u keyfiyyet yokdur. Zîrâ ol bir cevher-i ferddür ki (7) kâbil-i kısmet degildür. Eger kâbil-i kısmet olaydı bir nesne anuñ bir pâresine nisbet (8) ma‘lûm ve bir pâresine nisbet nâ-ma‘lûm olmak câ’iz olaydı. Pes hâlet-i vâhidede (9) bir şey hem ma‘lûm hem mechûl olaydı. Bu hod câ’iz degildür ve dağı rûh (10) egerçi kâbil-i kısmet ve maḥall-i kemmiyyet degildür velâkin maḥlûkdur. Zîrâ halk iki ma‘nâya (11) gelür bir ma‘nâsı *yaratmak* ve bir ma‘nâsı *taqdîr itmek*dür. Rûh egerçi *taqdîr* ma‘nâsına (12) maḥlûk degildür zîrâ miqdârı yokdur *yaradılmak* ma‘nâsına maḥlûkdur. Ve bu taḥrîrden (13) ma‘lûm oldu ki ol tavâ’if-i muhtelifi ki rûhda ihtilâf itmişlerdür cümlesinüñ aqvâli (14) bâtıldur. Meşelâ ba‘zı tâ’ife rûh kadîmdür dimişdür ve ba‘zı rûh ‘arâzdur dimişlerdür. (15) Ve ‘arâz ol şeydür ki kendi nefis ile kâ’im olmayup bir cism ile kâ’im ola reng gibi. (16) Meşelâ ve ba‘zı tâ’ife dağı rûh cisimdür dimişdür. Pes anlar ki rûh kadîmdür dimişlerdür. (17) Anlaruñ kavli bâtıl oldu. Rûh maḥlûkdur didigimizle zîrâ hiçbir maḥlûk kadîm degıldür. (18) Ve anlar ki ‘arâzdur dimişlerdür. Anlaruñ dağı kavli bâtıl oldu rûh bedensiz bulunur (19) didigimizle zîrâ ‘arâz cisimsiz bulunmak muḥaldür. Ve anlar ki cisimdür dimişlerdür. Anlaruñ [8a] (1) dağı kavli bâtıl oldu kâbil-i kısmet degildür didigimizle zîrâ her cism kâbil-i kısmetdür. (2) Fe-ammâ şol rûh ki kâbil-i kısmetdür dimişlerdür. Ol rûh-ı insânî degildür belki rûh-ı hayvânîdür. (3) Ve şol rûh ki aña *dil* dirler. Ol Hudâ-yı Ta‘âlâ’nuñ ma‘rifetine maḥalldur ve (4) hayvânâta ol müyesser olmamışdur. Ne cisimdür ve ne ‘arâzdur belki ol hemîn ferîşteler (5) gevheri cinsinden bir gevherdür. Ve anuñ ḥaḳîḳatın bilmek gâyet müşkildür. Ve ehl-i şer‘den (6) anı şerḥ itmege icâzet yokdur. Nitekim işâret olundu ve ma‘lûm ola ki ehl-i (7) şer‘uñ ḥaḳîḳat-ı rûhı bilmege işâretleri olmaduğı ol sebebdendür ki mübtedînüñ (8) ibtidâ-yı tarîḳ-ı dînde anı bilmege ihtiyâcı yokdur. Belki anuñ ihtiyâcı hemîn sa‘y ü mücâhededür. (9) Ve bir kimesne ki erkân-ı mücâhedeyi cemî‘-i şerâ’iṭi ile yirine yitüre lâ-cerem hiçbir ferdden (10) işitmeden ma‘rifet-i rûḥa anuñ ḳalbi ilhâm bulur. Zîrâ rûḥuñ ma‘rifeti Hudâ-yı (11) Ta‘âlâ’nuñ şol hidâyetlerindendür ki insâna ba‘de’l-

mücâhede hâşıl olur. Nitekim (12) Kır'ân-ı 'azîminde "*ve'ilezîne câhedû finâ lenehdiyennehüm sübülenâ*"²⁴ âyeti ile işâret buyurulmuşdur. (13) Ve tarîk-ı dînde mücâhedeyi tamâm itmeyen kimesneye hakîkat-ı rûhı beyân etmek câ'iz (14) degildir. Nitekim işbu âyet-i kerîme ile işâret buyurulmuşdur belki ibtidâ-i sülûkda (15) lâzım olan leşker-i rûhı bilmekdür. Zîrâ bir kimesne ki leşkerinüñ aḥvâlinde bî-ḥaber ola (16) cihâdı kuvvet-i ḥaṭâda olur. FAŞL Ma'lûm ola ki iklim-i bedenüñ sultânı rûh-ı (17) insânîdür. Ve anuñ leşker ü sipâhı ḡayr-i mütenâhîdür "*ve mâ ya'lemû cünûde Rabbike illâ hüve*"²⁵ ve ol (18) sultân âḡiret seferi için ḡalḡ olunmuşdur. Ve anuñ ḡızânesi Ḥudâ-yı Ta'âlâ'nuñ (19) ma'rifetidir. Ve ol mâl ü ḡızâne daḡı cem' u taḡsîl olunmaz. İllâ maşnû'ât-ı şâni'î [8b] (1) dîde-i 'ibret ile müşâhede idüp her birinden bir ḡâl kesb etmekle ve 'acâyib-i (2) maşnû'âtuñ ma'rifeti tarîk-ı ḡavâsda hâşıl olur. Ve ḡavâssıñ ḡod vücûdı (3) beden iledür. Pes Allâhu Ta'âlâ'yı bilmek diliñ şaydıdır. Ve ḡavâss ol şayduñ dâımı ve ḡaydıdır. (4) Ve beden merkebidür pes beden dil için muḡtâcünileyhdür. Ve beden daḡı eczâna (5) muḡtacdur. Ve eczâ-yı beden ki 'anâşırdur birbirine müsneddür. Pes bu cihetden (6) binâ-i beden za'îf ve helâke ḡarîb oldu. Ve sebeb-i helâk daḡı iki kısımdur: Biri (7) zâhirdendür biri bâḡındandır. Ol ki bâḡındandır açlık ve şusuzluḡdur. Ve ol ki (8) zâhirdendür od ve şu ve sâ'ir 'adûdur. Pes zîkr olunan bâḡinîlerüñ def'inde (9) ta'âm ü şarâba ihtiyâc oldu. Ve bu sebebden iki sınıf leşkerden lâbüdd oldu (10) ki biri zâhirîdür dest ü pâ vü dehân ü dendân ü me'ide gibi ve biri daḡı bâḡinîdür (11) iştihâ-yı ta'âm ü şarâb gibi. Ve zâhirîlerüñ daḡı def'inde iki leşkere ihtiyâc oldu (12) ki anlaruñ daḡı birisi zâhirîdür dest ü pâ ve ok u yâ ve sâ'ir silâḡ u a'zâ gibi. (13) Ve biri daḡı bâḡinîdür ḡışm gibi. Meşelâ ve bu zîkr olunan leşker ü âlet gözle görünen (14) a'dâ ve zâhirde müşâhede olunan ḡidâ içündür. Ammâ ol a'dâ ve ḡidâ ki zâhirden (15) nihân ve gözden pinhândur. Anlaruñ tedârikinde ḡavâss-ı müdrikeye ihtiyâc olundu. (16) Ve anlar daḡı ondur. Beşi zâhirî ve beşi bâḡinîdür. Zâhirî sem' u başar u şemm ü zevḡ (17) u lemsdür. Ve bâḡinî ki anlaruñ meḡânı dimâḡdur ḡayâl u tefekkür ü hıfz ve tezekkür ü (18) teveḡhümdür. Ve bunlaruñ herbiriniñ bir mu'ayyen

²⁴ Ankebût suresi, 69.ayet

²⁵ Müddessir suresi, 31.ayet

hâşıyyeti ve maşuş hâleti vardır. Anlardan (19) birisi bâtıl olsa lâ-cerem dінде ve dünyâda dağı hâşıyyeti bâtıl olur. Pes leşker-i bâtınî [9a] (1) vü zâhirî cümlesi diliñ bende-i fermânberîdür. Her birine ki dil emr eylese hükmi revân (2) olur. Meşelâ lisâna emr eylese fi'l-hâl nuṭka gelür. Ve ele ve ayağa emr eylese harekete (3) gelür. Ve göze emr eylese nazar eyler. Ve kuvvet-i tefekküre emr eylese fikr eyler. Ve'l-hâşıl (4) bu 'asker bi't-tamâm ol pâdişâhuñ emrine râmdur. Tâ ki vilâyet-i bedeni hıfz u hırâset (5) ideler. Ol zamâna dek ki pâdişâh cümle zâhiresin cem' eyleyüp şikârını şayd (6) eyleye ve ticâret-i âhireti tamâm eyleyüp tuğm-i sa'âdeti vaḳt ile zirâ'at itmege tedârük (7) eyleye. Ve zıkr olunan tâ'at-ı ızdırârî felekde meleklerüñ mâbeyninde dağı cârîdür. (8) Zîrâ zümre-i melâ'ik muhâlefet-i Hüdâ'ya mâlik degildür. Her nesne ki küllî ve cüz'î (9) anlara işâret olunur lâ-cerem a'zâ-yı insân gibi bî-ihtiyâr itâ'at ve imtişâl (10) iderler. FAŞL Ma'lûm ola ki şâh-ı diliñ leşkerlerinüñ tafşîli hâdden (11) bîrûn ve a'dâdı şümâr u 'adden efzûndur. Pes ol nesne ki maḳşûddur (12) bir mişâl ile iktifâ olunsun. Pes ma'lûm ola ki cesed-i benî Âdem bir şehri mu'azzam (13) gibidür ki anuñ a'zâsı ve aşâbı ol şehrüñ erbâb-ı şanâyî'idür. Ve şehvet (14) aña 'âmil-i nâşî ve ğâzab ol 'âmile şubaşıdur. Ve ol şehrüñ pâdişâhı dil ve (15) vezîri 'aḳldur. Ve nitekim pâdişâhuñ ta'mîr-i memleket ve hıfz-ı vilâyetde re'âyâya ihtiyâcı (16) vardır. Kezâlik şâh-ı diliñ dağı bu eşyâya ihtiyâcı vardır tâ ki memleketi ma'mûr (17) ve özi muḳaffer ü manşûr ola. Velîkin şehvet ki 'âmil-i harâcdur fitne-gîr u kezzâb ü bed-mizâcdur. (18) Her nesne ki vezîr emr eyleye anuñ muhâlifin işler. Ve dâ'imâ ister ki harâc bahânesi ile (19) memleketde olan cümle mâlı alup ülkeyi vîrân ü hâlî koya. Ve ol şubaşı ki ğâzabdur [9b] (1) ser-keş ü tend ü tîz ü bî-edebdür. Dâ'imâ aşmak ve başmak ve yıkmak ve yakmak ister. Pes (2) pâdişâh-ı şehri ki müşâvereyi vü tedbîri vezîr ile eyleye ve kezzâb u tammâ' 'âmile vücûd virmeye (3) tâ ki vezîre muhâlefet itmeye ve şahneyi dağı ol 'âmilüñ üzerine musallaṭ eyleyüp küstaḳlıḳdan (4) men' eyledükden soñra anı perişân ve şikeste ḫâtır tuta tâ ki dâ'iresinden tecâvüz (5) eylemeye. Mâdâm ki bu üslûb üzere hüküm ü 'adâlet ve faẓl u ḫuşûmet eyleye memleketi tez (6) ma'mûr ve re'âyâ vü berâyâ hoş-hâl ve mesrûr olup ḫâzret-i ulûhiyyetden tarîḳ-ı sa'âdet (7)

munkaṭı' olmaya. Ve eger bunun hilâfin işleyüp 'aql mağlûb u mağhûr ve şehvet ü gâzab (8) gâlib u manşûr olacak olur ise memleket alan u tâlân olup vilâyet virân (9) ve re'âyâ giryân ve pâdişâh bed-baht ve ser-gerdân ola. FAŞL Bu cümle zıkr olunan icmâl (10) u tafşîl ve teşbîh ü temşîlden ma'lûm olur ki şehvet-i ta'âm ve gâzab ü intikâm (11) vücûd-ı insânı perveriş ü terbiyet ü hıfz ü hîrâset içündür. Ve bunlar leyl ü nehâr (12) bedene hizmetkârdur. Ve ta'âm u şarâb bedenün 'alefi ve kuvveti ve beden havâssuñ hâmmâlıdur. (13) Pes ten dağı havâssuñ hizmetkârı olur. Ve havâss 'aqluñ cäsüsü ve dâmidur tâ 'acâyib-i (14) maşnû'âtı tecessüs eyleyüp hıfz eyleye. Pes havâs dağı 'aqluñ hizmetkârı ve 'aql (15) diliñ çerâğı ve ziyâsıdur. Tâ ki anuñ vâsıtası ile Cenâb-ı Hakkı müşâhede eyleye ki anuñ (16) huld-ı berîni ve a'lâ-yı 'illiyîni oldur. Pes 'aql dağı diluñ hizmetkârı olur. Ve dil (17) cemâl-i hazret-i ulûhiyyeti müşâhede içündür. Pes şol ki aña meşğûl ola Cenâb-ı Hakk'ıñ (18) hâdimi ve hizmetkârı olur. Ve Hudâ-yı Ta'âlâ'nıñ kelâmı "*ve mâ ḥalaqtü'l-inse ve'l-cinne illâ li yabûdûn*"²⁶ (19) bu zıkr olunanıñ mazmûnidur. Pes Hudâ-yı Ta'âlâ göñülü yaratdı ve bu [10a] (1) memleketi ve leşkeri aña tefvîz itdi. Ve beden merkebini râm kıldı tâ ki esfel-i sâfilinden (2) a'lâ-yı 'illiyîne sefer kıla. Eger dilerse ki bu ni'metüñ haqqın edâ eyleye ve kulluk şartını (3) yerine yitüre gerekdür ki pâdişâh gibi memleketüñ şadrında otura ve Hudâ-yı Ta'âlâ hazretinüñ (4) dergâhını kıble-gâh idine ve âhireti vatan tutuna ve bedeni merkeb idine ve dünyâyı konağ (5) idine ve elden ve ayakdan ve sâ'ir a'zâdan hizmetkârlar idine ve 'aqlıdan vezîr (6) idine ve şehvetden mâla câbî idine. Ve her birine bir 'uzvı sıfârîş kıla. Tâ ki anlarıñ (7) haberlerin cem' eyleye ve kuvvet-i hayâlden ki dimâğuñ evvelindedür peykbaşı idine. Tâ (8) cäsüslar cümle haberleri anuñ yanına getüre. Ve hıfzdan ki âhir-i dimâğdur defterdâr (9) idine tâ ki haberler defterini peykbaşınıñ elinden ala ve şaklaya ve vaktinde vezîr (10) olan 'aqla 'arz eyleye. Ve vezîr-i memleketden özine irişen aḥbâra muvâfık memleketüñ (11) tedbîrini ve pâdişâhuñ seferini ve tedârükini göre. Ve vaktâ ki leşkerden ba'zı meşelâ (12) şehvet ve gâzab gibi ve bunlarıñ gayrı her ne ki var ise pâdişâhına ḥâ'in oldukların (13) ve

²⁶ Zâriyat suresi, 56.ayet

itâ' atden taşra çıkup bağı ü 'adâvete yüz tıttukların ve pâdişâhlarının (14) üzerine yol
 urmak istediklerin göre, anuñ tedbîrün eyleyüp anları tã' ate götüre. (15) Tã ol seferde
 aña yâr olalar ve huşûmet eyleyüp aña rehzen olmayalar. Çünkü (16) vezîr tedbîr-i
 memleketi bu minvâl üzere kıla sa' âdetlü olup haqq-ı ni' meti yirine yitürmiş (17) ola.
 Ve bu hizmetüñ hil' atin vaktinde bula ve eger bunuñ hilâfın idecek olur ise (18) kendi
 yol urıcı olup şol düşmanlar ki 'işyân u tuğyân itmişler idi. (19) Anlara yâr ü ni' mete
 küfrân üzere olup nekbet ü 'ukûbetin dünyâda ve âhiretde görür. [10b] FAŞL (1) Şöyle
 ma' lûm ola ki dilüñ bu leşkerden her birine ki (2) anlar kendiye hizmetkâr bir vechle
 'alâkası ve nisbeti vardır. Ve bunların (3) her birinden dile ba' zı ahlâk peydâ olur. Ki
 ol ahlâkıñ ba' zı şol ahlâk-ı (4) seyyi' edür ki dili helâk eyler ve ba' zı şol ahlâk-ı
 hasenedür ki anı sa' âdete (5) irişdürür. Ve ol ahlâkıñ cümlesi egerçi çokdur velâkin
 mecmû' ı dört (6) cinse râci' olur ki anların biri ahlâk-ı behâ' im ve biri ahlâk-ı sibâ' ve
 biri (7) ahlâk-ı şeyâtîn ve biri ahlâk-ı melâ' ikdür. Zîrâ anda şehvet vaz' olunduğı (8)
 cihetden anuñ hâli behâ' im hâli gibi oldu. Ekle ve mucâma' ata harîş olmak gibi. Meşelâ
 (9) ve anda hışm vaz' olunduğı sebebdan anuñ kârı kelb ü şîr ü gürg-i dilîr kârı gibi (10)
 oldu. Cerh ü katl ü ezâ-yı halk gibi. Meşelâ ve anda ahlâk-ı şeyâtîn vaz' olunduğı (11)
 cihetden anuñ kârı mekr ü hîle vü telbîs ü tezvîr ü fitne oldu dîvler kârı (12) gibi. Meşelâ
 ve anda nûr-ı 'aql u gevher-i idrâk vaz' olunduğı sebebdan ferîşteler kârına (13) meşgûl
 oldu. 'İlm ü şalâh ve perhîz ü felâha mübaşir olmağ ile halk içinde mükerrerem (14) ü
 mu' azzez olup ahlâk-ı hasise ve ef'âl-ı rediyyeden münezzeh ü müte' âlî olmağa yüz
 (15) tıttı. Ve ma' rifet ve kemâlât ile olup cehl ü hamâkatdan 'âr u istihyâ' itmege
 müteveccih (16) oldu. Güyâ ki haqqîkatde insânın derûnında dört nesne hâşıldur ki
 anların biri kelbiyyet ve (17) biri hünzîriyyet ve biri dîviyyet ve biri melekiyyetdür. Ve
 bu ma' lûmdur ki (18) kelbüñ mezmûm ve müstağbeğ olduğı şüret ü dest ü pâsı
 cihetinden degildür. Belki (19) anda mevcûd olan şıfat-ı kabîhası cihetündendür ki ol
 ezâ-yı halk şıfatıdur. [11a] (1) Ve hünzîrün dağı kubhı şüret ü a' zâsı cihetinden
 degüldür belki hırş u tama' (2) ve evşâf-ı rediyyeye meyl ü rağbeti cihetindendür. Pes
 haqqîkat-ı kelbiyyet ü hünzîriyyet bu ma' nîdür. (3) Ve insânda dağı cihet-i mezemmet

olan bunlardır. Nitekim şeytāniyyet ve melekiyyetüñ dağı haqıķatı (4) şol ma' nālardur ki zıkr olundı ve insāna şöyle fermān olunmuşdur ki āsar-ı (5) envār-ı melekiyyet olan gevher-i ' aql ile zulmet-i telbīs ve mekr-i şeytāniyyeti keşif kıla. (6) Tā ki mūcib-i mekr ü hile olan şıfat-ı şeytāniyyetüñ cihet-i kubhu āşikāre ve rüsvā olup (7) tarıķ-ı fitneye mecāl ü iktidār bulmaya. Nitekim Resūl-i Ekrem şallāllāhū 'aleyhi ve's-sellem buyurmuşdur (8) ki: *Benī Ādemden her ferd içün bir şeytān vardır. Hattā benim dağı vardır. Velikin (9) Hudā-yı Ta'ālā beni anuñ üzerine manşūr u muzaffer kılmag ile anı baña mağlūb u maķhūr (10) kılmışdur. Şöyle ki vechen mine'l-vücūh baña şerr u şüre fermāna mecāl bulmaz olmuştur.* (11) Ve insāna şöyle fermān olmuştur ki ħınzır, ħırş u şehveti ve kelb-i gāzabı (12) te'dīb u terbiyet kılup ' aqluñ zır-desti vü muṭi' ü münķādi kıla. Şöyle ki ħākim (13) ' aqluñ işāreti ve fermānı olmayınca tırup oturmaya. Eger bu vech üzere olur (14) ise aña zıkr olunan ahlāk-ı haseneden ba' zı ħālet ħāşıl olup toĥm-ı sa'ādeti (15) olur. Ve eger zıkr olunanuñ ħilāfın idüp nefsi emmāreye kemer-i 'ubūdiyyeti muĥkem kılup (16) ĥidmet itmek semtinde olur ise anda şol ahlāk-ı zemīme zūhūr ider ki ol (17) anuñ tuĥm-ı şekāveti olur. Ve eger aña 'ālem-i vāķı'ada yāĥūd 'ālem-i yaķazada keyfiyyet-i (18) ĥālī keşf olunsa özin bir ħınzıruñ yāĥūd bir kelbūñ öñinde kemer-beste ĥidmetķār (19) müşāhede kılar. Bir kimesne ki bir Müslümānı bir kāfiruñ elinde esir kıla ma' lūmdur ki [11b] (1) anuñ ĥālī nice olur. Ve şol kimesne ki bir ferişteyi bir ħınzıruñ yāĥūd bir kelbūñ (2) elinde esir kıla anuñ ĥālī ma' lūmdur ki dağı kabıĥrekdür. Ve ekşer-i ĥalā'ıķ eger inşāf-ı (3) nazar ile nazar itseler ve kendi nefsleriyle muĥāsebe ve murāķabe kılsalar gice ve gündüz (4) murād-ı nefse ve hevā ü hevese kemer-beste bende-yi ĥidmetķār oldukların bilirler. Ve haqıķatde (5) anlaruñ ĥālī kelb ve ħınzır sīretinde ĥālī olmadığın añlarlar. Egerçi şüretā insāna (6) müşābihdürler ve yarın maĥşerde anlaruñ ĥalbinde merküz olan ma' ānī āşikāre olup (7) zāĥir şüretleri dağı bāṭınlarında olan ma' ānī rengine olcağın fehm iderler. Tā şol kimesne (8) aña şehvet gālībdür. Yāran anı ħınzır şeklinde görseler gerekdür ve şol kimesneye ki ħışm gālībdür, (9) anı kırt şüretinde görseler gerekdür. Bu cihetdendür ki bir kimesne 'ālem-i vāķı'ada (10) kırt görse anuñ ta' bīri şaĥş-ı zālīm olur. Ve eger

hıznır görse anuñ ta'birı şahş-ı (11) pelid olur. Şol sebebden ki vāqı'a mevtüñ numünesidür her ne miqdār ki nevm sebebiyle (12) insān bu 'ālemden ba'idrek ola şüreti ma'nāya tābi' olur. Pes herkesi ol şüret (13) üzere görür ki anuñ bātını ol şüret üzeredür. Ve bunuñ sırrı gāyet 'azımdür. (14) Bu kitāb anuñ şerhine mütehammil degildür. FAŞL Ma'lūm ola ki çünki bātınında (15) işbu dört kahramān-ı kār-fermāya muṭṭali' olduñ. Pes kendi harekāt u sekenātına (16) murākıb u muntazır ol tā ki bunlaruñ kanķısınuñ emrine muṭi' sin. Ve fi'l-ḥaķıķa şöyle bil ki (17) her ne fi'l ki işleyesin andan derūn-ı ḳalbiñde bir şıfat peydā olup sende bāķi (18) ḳalur. Şöyle ki ol dünyāya intıķal ve irtihāl itdügüñ demde senüñle hem-dem ü hem-şoḫbet (19) olur ki ol şıfata *aḥlāk* dirler ve cemi' aḥlāk iş bu dört kahramāndan [12a] (1) peydā ve münşa'ib olur. Eger hıznır u şehvete muṭi' olursañ meşelā sende (2) nā-pāklik u bī-ḥayālik ve hırş ü ḥıssat ve ḥased ü şemātet ve bunlarıñ (3) ḡayrı nice dürlü evşāf-ı zemīme peydā olur. Ve eger anı maḫhūr u maḡlūb (4) ve mü'eddeb u muṭi' ḳılasın sende nezāfet u ḳanā'at ve edeb ü ḥayā ve zühd ü zerafet (5) ve kem-ṭama'lik ü gūtāh-destlik ve eger kelb-i ḡazaba itā'at iderseñ sende şehvet u (6) nā-pāklik ve lāf ü güzāf ve tekebbūr ü teccebbūr ve taḥķir ü istiḥfāf ve ezā vü cefā şıfatı peydā (7) olur. Ve eger zıkr olunan kelb-i ḡazabı te'dīb ü taḥvīf iderseñ sende şabr ve (8) taḥammül ve 'afv ve şebāt ve şecā'at ve sükūn ve luṭf ve kerem şıfatı peydā olur. (9) Ve eger şol şıfat-ı şeytāniyyet ki anuñ 'ameli işbu kelb ve hıznırı yerinden (10) taḥrīk idüp ceri ve bī-pervā ḳılup mekr ü ḥile ve fitne vü fesāda ḡaml itmekdür. (11) İtā'at iderseñ sende ḥubṣ u ḥıyānet ve fesād ü kizb ve ḥud'a vü telbīs ve (12) tezvīr şıfatı peydā olur. Ve eger anı maḡlūb u maḫhūr tutuban ve anuñ telbīsı ve tezviriyle (13) ālüfte ve meftūn olmayup leşker-i 'aḳla nuşret ü muzāheret üzere olursañ sende (14) fehm ü firāset ve ma'rifet ü 'ilm ü ḥikmet ve şalāḥ-ı cūy-ı ḡalā'ik ve büzirḡi ve riyāset şıfatı (15) zuhūr ider ve işbu aḥlāk-ı ḡasene ki senüñle bāķi ḳalur. El-bāķıyātü's-şāliḡāt²⁷ cümlesinden (16) olup senüñçün tuḡm-i sa'ādet olur. Pes şol ef'āl ki andan aḥlāk-ı ḳabiḡa (17) zuhūr ider aña *ma'siyet* dirler ve şol ki andan aḥlāk-ı ḡasene zuhūr ider aña *tā'at* (18) dirler. Benī Ādemüñ cemi' harekāt u sekenāti

²⁷ Kehf suresi 46. ayet, Meryem suresi 76. ayet.

bu iki hâletden hâlî degildir. Ve kalb hod (19) bir âyine-i rûşen gibidür ve ahlâk-ı seyyie fi'l-meşel şol duhân-ı zulmet gibidür. Ol [12b] (1) âyinenün üzerindeki zulmet anı karañu kılp Hazret-i ilâhiyyeti görmeden maħcüb ider. (2) Ve ahlâk-ı hasene şol nûr ü ziyâ gibidür ki kalbe irişüp ol âyine-i zulmet (3) ma'siyetden pāk ider. Bu sebebdendür ki Resûl şalla'llâhü 'aleyhi ve's-sellem buyurmuşdur (4) "*etbi'l hasenete seyyite tem hu he*" ya'nî her betlülügün 'aķabince bir eyülik işle tâ ki ol eyülik (5) bu betlülügü maħveyleye ve maħşer güninde kalb ki huzûr-ı Hakkā gele. Ya rûşen gelür veya hod (6) karañu gelür *ve'le gencü illâ mâ eta'llâhe bi kalbin selîm*²⁸ ya'nî necât bulmaz. İllâ şol kimesne ki (7) kalbi zulmet-i ma'âşiden selâmet üzere ola ve insânun kalbi ibtidâ-i hilķatinde (8) şol pûlâd gibidür ki andan ol âyine hâşıl olur ki köskötürü 'âlem andan (9) görünmek mümkün olur. Eger anı geregi gibi hıfz idüp ri'âyet kıllurlar ise ve eger (10) ri'âyet eylemeyüp şakınmazlar ise anı pas tutup şöyle harâb ider ki aşlâ (11) andan âyine kılmaga kabiliyyet olmaz. Nitekim Bârî Ta'âlâ buyurmuşdur *kellâ bel râne* (12) *'alâ kulûbihim mâ kânû yeksibûn*²⁹ FAŞL Eger su'âl olunursa çünki insânun (13) tabî'atında seb'iyet ve behimiyyet ve şeytâniyyet ve melekiyyet sıfatları vardır. (14) Ne ile ma'lûm olur ki aşıl fıtratında feriştelik gevheri olup mâ'adâsı ğarîb (15) ola. Ve dahı ne ile ma'lûm olur ki insân, feriştelere ahlâkın tahşîl itmek (16) için halk olunmuş ola, sâ'ir sıfatları tahşîl için halk olunmuş olmaya. Bu maķâm (17) anuñla ma'lûm olur ki insân behâ'im ü sibâ'dan şerîfrek ve kâmilrek olduĝu hafî (18) olmaya. Zîrâ sâ'irlerde olan hâletler ķadr-i müşterek insânda bulunsa olur ammâ (19) insânda bâ'zî kemâl vardır ki ol behâ'imde yokdur. Ve her nesnenün kemâli oldur ki [13a] (1) ol anuñ nihâyet derecesi olup anuñçün halk olunmuş ola. Bunuñ mişâli budur (2) ki feres hardan şerîfrekdür zîrâ harı yük çekmek için halk itmişlerdür ve feresi ceng ü (3) ğazâda süvâr olup her cânibe segirdüp cevlan itmek için halk itmişlerdür. Egerçi aña (4) har gibi yük çekmek kuvvetin dahı virmişlerdür velî andan mâ'adâ ğâyet-i müsara'âti ve sa'y u (5) hareketi fazla kemâl virmişlerdür ki ol kemâli hara naşîb itmemişlerdür. Eger feres kendi (6) kemâlinden 'âciz olur ise anuñ üzerine pâlân vaz' eyleyüp har

²⁸ Şuarâ suresi, 88-89. âyet

²⁹ Mutaffîfin suresi, 14.âyet

derecesine nâzil (7) kılurlar ki bu anuñ helâki ve noķşânî derecesi olur. Kezâlik bir tâ'ife şöyle gümân (8) itdiler ki insânı yimekten ve uyumakdan ve cimâ' itmekden ötürü halk itmişler ola. (9) Pes dükeli rûzgârların bu hâletlere şarf itdiler. Bir tâ'ife daħı şöyle gümân itdiler ki (10) özlerin ğalebe ve istilâ ve kahr içün halk itmişler ola. Türk tâ'ifesi ve 'Arap (11) tâ'ifesi ve Kürd tâ'ifesi gibi bu iki fırkanuñ gümânı, haṭâ-yı maḥẓdur. Zîrâ ki ekl ü mücâma'at (12) muḳteẓâ-yı şehvetdür bunı ḥod behâ'ime daħı virmişlerdür. Gavuñ ekli ve serçenüñ (13) mücâma'atı benî Âdemden ziyâdedür. Pes insân ne yüzden anlardan şerîfrek olur ve ğalebe (14) ve istilâ ḥod ğaẓab ile olur. Bunu daħı sibâ' ya' nî yırtıcı cânavarlara virmişlerdür. (15) Pes sibâ' u behâ'ime her ne hâlet virilmişse insâna ol virilmişdür ve ondan ziyâde (16) bir kemâl daħı virilmişdür ki ol 'aḳldur ki 'aḳl ile Ḥudâ-yı Ta'âlâ'yı bilür ve anuñ cemî' (17) 'acâyib-i şun'ın müşâheḍe kılur. Ve anuñ sebebiyle özün ğaẓab u şehvetden ḥalâş (18) kılur. Ve bu ḥod ferîşteler şıfatıdır ve bu şıfatla insân sibâ' ve behâ'ime müstevlî (19) ve ğâlib olur ve dükeli insâna 'aḳl sebebi ile musaḥḥar olur ve belki yeryüzünde olan [13b] (1) eşyâ köskötürü musaḥḥar olur. Nitekim Ḥudâ-yı Ta'âlâ buyurmuşdur ve *sahḥara leküm mâ fi'l-arḍi* (2) *cemî'an*³⁰. Pes ḥaḳîḳat-ı insânî 'aḳldur. Zîrâ ki insânüñ kemâli ve şerefi 'aḳl iledür. Sâ'ir (3) şıfatlar ve ğayrı hâletler ğarîb ve 'âriyetdür ki anlaruñ dükeli aña çâker vü ḥidmetkâr (4) irsâl olunmuşdur. Bu sebeptendür ki fevt olduḳda ne ğaẓab bâḳî ḳalur ne ḥod (5) şehvet. Belki hemîn insânüñ zâtî bâḳî ḳalur ya şol cevher-i nûrânî bâḳî ḳalur ki (6) Ḥudâ-yı Ta'âlâ'nuñ ma'rifetiyle ârâste olup melâ'ike şeklinde olur. Şöyle ki melâ'ikenüñ (7) mele'-i a'lânuñ refîḳi ve hem-demî olur. Ve dâ'imâ cenâb-ı ḥazreti ulûhiyyetde olup *fî maḳ'adi* (8) *şidḳin'inde melîkin muḳtedir*³¹ derecesine vâşıl olur. Veyâḥûd muzlim nigûnsâr olur (9) muzlim olduḳı jengâr-ı ma'şiyetle muttaşîf olduḳı sebepten olup nigûnsâr olduḳı dünyâ ile (10) üns ü ârâm tuttuḳı cihetden olur. Pes şehvet ü ğaẓabı ve bi'l-cümle her nesne ki (11) lezzeti nefsanîdür. Bu dünyâda terk itmegin teveccühi dünyâ cânibine olup 'âlem-i tecerrüdde (12) ser-nigûn olur. Ve bu

³⁰ Câsiye suresi, 13. ayet

³¹ Kamer suresi, 55. ayet

āyet-i kerīmenūn ma' nāsı ve lev terā izi'l-mücrimīne nākisū ru'ūsihim 'inde Rabbihim³²

(13) zıkr olunan hāletdür. Ve şol kimesne ki bu hālet üzere ola ateş-i ceħimde şeyātin ile (14) hem-dem olur. Ve ma' nī-i siccini herkes bilmez bu sebeptendir ki *ve mā edrāka mā siccīn*³³ buyrulmuşdur. (15) FAŞL Ma'lūm ola ki gönül 'āleminūn 'acāyibine nihāyet yokdur ve qalbūn (16) cemī' eşyadan eşref olduğunun sebebi budur ki cümleden 'acібrekdür ve ekşer-i hālā'ik (17) qalb aḥvālinden gāfildür. Ve qalbūn eşrefiyyeti iki cihetdendir biri 'ilm cihetindendir (18) ve biri kudret cihetindendir. Ammā qalbūn 'ilm cihetinden olan eşrefiyyeti iki şabākadur: (19) biri budur ki anı cemī' halk bilmeye qādir olur ve biri daḥı budur ki ol herkese [14a] (1) ma'lūm degüldür. Belki ḥafіrekdür ve sā'ir 'ulūmdan 'azіzrekdür ammā şol 'ilm ki zāhirdür. (2) Ol şol kuvvet-i ma'rifetdür ki anuñla cümle ḥiref ü şanāyi' taḥsīl olup kitāplarda (3) mezkūr ve mūnderic olan 'ulūm anuñla ma'lūm olur. Hendese gibi ḥisāb gibi ve tıb (4) ve nücūm ve 'ilm-i şerī'at gibi. Ma'āhazā gevher-i 'aql bir nesnedür ki qābil-i tecezzī degüldür. Ve cemī' (5) 'ulūm ḡayr-ı mūtenāhī anda mūndericdür. Belki cemī' 'ālem anda mūndericdür şol zerre-i (6) nā-cīz şahrā-yı 'azīmde mūnderic olduğu gibi. Ve bir lāḥzada ol ḥareket-i fikretinde şerādan (7) Şüreyyāya 'urūc idüp meşriḡden maḡribe tayy-i mesāfe kılar. Ve 'ālem-i ḡākīde muḡayyed iken (8) sāḡa-i eflākī cümleten misāḡa kırup her birinūn endāzesin ve her yıldızuñ mīqdārın (9) ve mesāfesin beyān ider ki her biri kaç 'arşūndur ve mābeynlerinūn bu' dı ne deñlüdür. (10) Ve ḡile ile semeki qa'r-ı deryādan iḡrāc ider ve tıyūrı hevādan şayd ider ve qavī (11) ḡayvānātı üştür ü esp ve fīl gibi teşḡir ü rām eyler ve dūnyā yüzinde ne deñlü 'ulūm-ı 'acāyibe (12) var ise cümlesini aḡa yeşile pīşe idinür. Ve bir emr-i ḡarīb daḡı budur ki bu deñli 'ulūm(13) aña cümleten ḡavāss-ı ḡamse ḡarīḡinden ḡaşıl olur. Ve andan 'acібrek budur ki (14) derūn-ı dilden melekūt-ı āsūmāne bir revzen açılmışdur. Nitekim bīrūn-i dilden 'ālem-i (15) maḡsūsāta beş revzen açılmışdur ki aña 'ālem-i cismānī dirler. Ve ekşer-i hālā'ikūn (16) ma'lūmı olan hemīn 'ālem-i cismānīdür. 'Ālem-i cismānī ḡod ḡadd-i zātında bir emr-i (17) muḡtaşar ve bī-aşl ü bī-i'tibārdur ve ḡarīḡ-ı 'ilmi hemīn ḡarīḡ-ı ḡavāssdan

³² Secde suresi, 12.ayet

³³ Mutaḡaffīn suresi, 8.ayet

bilürler. (18) Tarîk-ı havâsdan hâşıl olan ‘ulûm dahı muhtaşardur. Ve derûn-ı dilden ‘âlem-i melekûte (19) revzen güşâde olduğunun delîli iki nesnedür: Biri ‘âlem-i vâkı‘ adur ki [14b] (1) ‘âlem-i vâkı‘ ada tarîk-ı havâs bend olmuş iken derûn-ı dilden bir revzen güşâde (2) olup ‘âlem-i melekûti ve levh-i maḥfûzı seyrân eyler. Tâ şol nesneleri ki zamân-ı müstaḳbelde (3) olsa gerekdür bilüp keyfiyyet-i ḥâline vâkıf olur. Ya ḡayet tarîk-ı rüşen ile (4) ki ‘ayni vâkı‘ olur yâḥûd mişâl ü ḡayâl tarîkiyle ki ta‘bîre ḡacet olur. (5) Ve havâss-ı zâhir ile olan ‘ilm-i zâhir olduğuyçün ḡalâ’ik şöyle zann iderler (6) ki bîdâr olan kimesne gerek ma‘rifeti evlâ ve aḡvâ olur. Ḥuşûşâ ki bîdârlık (7) ḡâlinde ḡayba muḡtali‘ olumayup ‘âlem-i vâkı‘ ada muḡayyebâta muḡtali‘ oldukların (8) bilürler. Havâssıñ visâyeti ve dahli yoḡ iken ve ‘âlem-i vâkı‘ a anuñ ḡaḡîḡatın beyân itmenüñ (9) şerḡi bu kitâpda mümkün degildür. Ammâ bu kadar bilmek gerekdür ki ḡalbüñ meşeli şol âyîne gibidür (10) ki cemî‘ eşyanuñ anda şüreti peydâ olur. Ve levh-i maḥfûzuñ dahı meşeli şol âyîne (11) gibidür ki anda şuveri eşyâ mütemeşşil olur. Ve bir âyîne de olan şüretler ol (12) bir âyîne de nice mütemeşşil olur ise birbirine muḡâbil tutulduḡı ḡinde kezâlık levh-i (13) maḥfûzda olan şüretler dahı ḡalbde peydâ olur. ḡalb ‘alâ’ikden şâfî olup (14) maḡsûsâtdan fâriḡ olduḡı ḡinde ḡuyûd ü ‘avâ’ikden mücerred olmaḡda, levh-i maḥfûza (15) münâsebet kesb itdügiyçün ve çünki maḡsûsâta meşḡul ve muḡayyed ola ‘âlem-i (16) melekûta ve levh-i maḥfûza münâsebetden maḡcûb olur. Ve ‘âlem-i vâkı‘ ada ta‘alluḡât-ı maḡsûsâtdan (17) berî olduḡda gevher-i zâtında merkûz olan muḡâla‘a-i melekût âşikâre olur. Ol ḡuyûd (18) ref ‘ olmaḡla ki havâs nevm vâsıtasıyla sükûn bulur. Egerçi ḡayâl sâkin olmayup (19) ḡareket-i fikriyye üzere şâbit olur. Bu sebepdendür ki ‘âlem-i vâkı‘ ada olan kimesne [15a] (1) her ne kim görürse perde-i mişâlde ve libâs-ı ḡayâlde görüp şariḡ u meḡşûf görimez. (2) Ve gördüḡi nesneler perde-i ḡafâdan ḡâlî olmaz. Ve şol dem ki fevt ola ne ḡayâl (3) bâḡî ḡâlur ve ne ḡod havâs bu dem müşâhede itdüḡi ḡuşûşları bî-ḡîḡâ vü bî-ḡafâ (4) müşâhede ḡılır. Ve aña ol ḡinde eydürler ki *feḡşefnâ ‘anke ḡîḡâeke febaşaruke’l-yevme ḡadîd*³⁴ (5) ya‘nî ba‘de’l-memât biz senüñ başarıñdan perdeyi keşf itdik. (6) Pes bu dem nazaruñ ḡiddetlü

³⁴ Kâf suresi, 22.ayet

ve kuvvetli olur ve anlar dağı cevāb virüp eydürler nazar et ki (7) *ebşarne ve semigñe ferciğne nağmel şālihnan* ya' nī ḥaḳīḳat-i ḥālī gördüñ ve kemāhī anı bildüñ. (8) Pes bizi dünyāya girü irsāl eyle tā ki 'amel-i şālih işleyevüz. Ve bir delīl dağı budur ki (9) ḥiçbir kimesne yokdur ki ba'zı şādıḳ firāsetler ve rāst ḥāṭıralar ilhām ṭarīḳiyle anuñ (10) ḳalbini ḥuṭūr idüp ol aña ṭarīḳ-ı ḥavāsdan ḥāşıl olmuş ola. Belki mücerred (11) ḳalbine lāyih olup ḳandan peydā olduğın bilmeye. Pes bu miḳdār tafşıl ile ma'lūm (12) oldu ki 'ulūm-ı hemīn ṭarīḳ-ı ḥavāsdan degildür. Ve bu dağı ma'lūm oldu ki dil bu 'ālemden (13) degildür. Belki 'ālem-i melekūtdandur. Şol ḥavās ki anı bu 'ālem için ḥalḳ itmişlerdür. (14) Ḳalbe ol 'ālemi müṭāla'a ḳılmaḳdan ḥicāb olup mānī' olur. Pes tā ki ḳuyūd-i ḥavāsdan (15) dil fāriğ olmaya ol 'ālemüñ temāşāsına yol bulmaz. FAŞL Şöyle ḳann olunmasun (16) ki revzen-i dil 'ālem-i melekūta bī-nevm ve bī-mevt güşāde olmaz ki ḥaḳīḳat-i ḥāl bu degildür. (17) Belki bīdārlik ḥālinde dağı bir kimesne ki nefsini riyāzete me'nūs idüp ḳalbini ḡaḳab (18) ü şehvet ü aḥlāḳ-ı zemīmeden pāk ve müberrā ḳıla ve bir ḥālī mekānda oturup dünyādan (19) göz yumup ḥavāssın mu'aṭṭal ḳıla ve ḳalbine 'ālem-i melekūt ile münāsebet taḥşıl ide. [15b] (1) 'Ale'd-devām ḳalbiyle zikru'llāh idüp *Allāh Allāh* dimekle şöyle ki zikru'llāh anuñ ḥāl-i derūnı (2) olup lāḳlāḳa-i lisān olmaya. Tā şol ḥadde dek ki özünden geçüp kendüden bī-ḥaber (3) olsa. Belki Ḥudā-yı Ta'ālā'dan ḡayrı her ne var ise cümlesinden bī-ḥaber ola. Çünki (4) bu dā'ireye vāşıl ola revzen-i dil güşāde olup ḡayrılarıñ nevmde gördüğü (5) nesneler aña bīdārlik ḥālinde ḳāhir olup ervāḥ-i melā'ike aña ḥūb şüretlerde (6) ve lāṭif cemāllerde peydā olmağā başlar. Ve peygāamberleriñ dağı ervāḥını müşāhede (7) ḳılup ve anlardan fā'ideler ve mededler kesb idüp zemīn ü asmānuñ melekūtı aña keşf (8) olunmağā başlar. Ve her kimesneye ki bu ṭarīḳ-ı fetḥ ola ol kimesne şol 'azīm işlere (9) vāḳıf olur ki ol ḥadd-i vaşfa ve dā'ire-i beyāna gelür degildür. Ve şol ḥadıṣ-i şerif (10) ki resūl şalla'llāhū 'aleyh buyurmuşdur: *Züviyet li'-arḑu feüritü meşerīḳahā ve meğaribahā* ya' nī (11) yeryüzi benümçün cem' olundu. Pes ben anuñ meşarīḳ u mağāribin seyr itdüm. Ve kezālik (12) şol āyet-i kerīme ki Ḥudā-yı Ta'ālā buyurmuşdur: *Ve kezālike*

nurī İbrāhīme melekūti's-semāwāti (13) ve'l-arḍa³⁵ cümlesi bu hālî beyân içündür belki cemî' enbiyānuñ 'ulūmı bu semtdendür, (14) havāss ü ta'līm semtinden degüldür ki bunlaruñ cümlesinüñ ibtidāsı mücāhededür. Nitekim (15) Hudā-yı Ta'ālā buyurmuşdur: *Ve'zḳürī'sme Rabbike ve tebettel ileyhi tebtīlen*³⁶ ya'nî cemî' 'alā'ıḳden (16) müberrā olup cemî' cihetden öziñi Hudā-yı Ta'ālā'ya ısmarla ve dünyāya meşğul olma ki (17) Hudā-yı Ta'ālā senüñ emrinde kāfīdür. *Rabbü'l-meşriḳı ve'l-mağribi lâ ilāhe illā hüve fe'tteḥizhü vekīlā*³⁷ (18) ya'nî Hudā-yı Ta'ālā'yı vekīl idin ve çünki anı vekīl idindüñ fārigu'l-bāl olup (19) halka ihtilāt itme ve anlara gönül bağlama. *Ve'sbir 'alā mā yeḳulüne ve'hcürhün hercān cemīlā*³⁸ [16a] (1) ya'nî anlaruñ kelāmına şabr idüp anları aḥsen-i vech üzere terk eyle. Ve bunlar cümleten (2) tarīḳ-ı mücāhedeyi ve üslubu riyāzeti ta'līmdür tā ki ḳalb 'adāvet-i ḥalkdan ve meşğale-i (3) maḥsūsātın hālî ve müberrā ola. Erbāb-ı taşavvufuñ tarīḳi budur ve rāh-ı nübüvvetüñ (4) daḥı ibtidāsı budur ammā ta'allūm ü tarīḳ ile 'ilm taḥşil itmek 'ulemānuñ tarīḳıdır. Ve egerçi (5) bu daḥı 'azīm tarīḳdür. Velīkin tarīḳ-ı nübüvveti nisbet ol muhtaşardur ve enbiyānuñ ve evliyānuñ (6) 'ilmine nazar ol şey-i ḳalīldür. Zīrā ki enbiyā vü evliyānuñ 'ilmi benī Ādemüñ ta'līmi vāsitasıyla (7) degildür. Belki ol ḥazret-i Ḥaḳḳ ve feyyāz-ı muṭlaḳ cānibinden anlaruñ ḳulübüne fā'iz olur. (8) Ve bu tarīḳuñ tarīḳ-ı şaḥīḥ olduḡı 'amme-i nāsa tecrībe ile ma'lūm ve bürhān-ı 'aḳlī ile (9) müşbet olmuşdur. Çünki sen bu dā'ireye vāşıl olmayasın bārī bu tarīḳuñ (10) ḥaḳīḳatına imān getürüp bu üç derecenüñ birinden maḥrūm ḳalmamasına ḳaşd u himmet (11) idesin. Tā ki bunuñ ḥaḳīḳatine inkār idenlerden olmayasın ve bu zıkr olunan (12) 'ulūm ki 'acāyib-i dildedür. Bu mertebe ile dil-i insānuñ şerefi zāhir ve ma'lūm olur. FAŞL (13) Şöyle zann olunmasun ki bu zıkr olunan ḥāletler peygāmberlere maḥşuş ola zīrā (14) benī Ādemüñ gevheri aşıl fıtratda bu mertebeye lāyıḳdur ki andan bir āyine peydā ola ki (15) 'ālemüñ şüretlerin ḥikāyet kıla. Meger şol kimesne ki anuñ cevherinde pās şöyle (16) te'sīr itmiş ola ki bi'l-küllīye anı zāyi' ḳılmış ola. Şol ḳalb gibi ki hırş-ı dünyā (17) ve şehvet-i ma'āşī aña ḡālib olup

³⁵ En'ām suresi, 75. ayet

³⁶ Muezzemmil suresi, 3. ayet

³⁷ Muezzemmil suresi, 9. ayet

³⁸ Muezzemmil suresi, 10. ayet

anda mütemekkin olmuş ola ve bu kabiliyyet ü liyâkat bi'l-küllîye (18) anda bâtil ola. *Küllü mevlûdin yûledü 'ale'l-fıtrâtı fe ebevâhü yûhevvidânihi ve yunassırânihi ve yümeccisânihi* (19) ve bu liyâkat ü kabiliyyetüñ 'umûmından Hudâ-yı Te'âlâ haber verdi ve buyurdu. *Elestü* [16b] (1) *bi-Rabbiküm kâlû belâ*³⁹. Meşelen her kankı 'âkıle, iki 'aded birden ziyâdedür diseler "*ne'am*" dir. Her ne deñlü (2) bu kelâmı anuñ katında hiçbir 'âkil lisâna getürüp söylememiş olsa ve kaç'â anı (3) kimesneden güş itmemiş olsa anuñ kalbi bu kelâmıñ taşdıkiyle pür olur. Pes (4) bu kelâmıñ taşdıki nice zümreyi benî Âdemüñ fıtrâtı ise kezâlik ma'rifet-i rubûbiyyet (5) dağı dükeli benî Âdemüñ fıtratıdır. Nitekim buyurulmuşdur: *Ve lein se'eltehüm men hâlaḥahum ve leyaḥulun*⁴⁰ (6) *Allâh* ve buyurulmuşdur: *Fıtrata'llâhi'llezi'fatara'n-nâse 'aleyhâ*⁴¹ ve bürhân-ı 'âklî ile tecrîbe-i (7) şahîḥ ile ma'lûm olmuşdur ki bu mertebe ki ma'rifet-i rubûbiyyetdür enbiyâya mahşûş (8) degildir. Zîrâ peygâmbir dağı insândur. "*Kul innemâ ene beşerun mişlûküm*"⁴² velîkin şol kimesneye ki (9) tarîḫ-ı mükâşefe peydâ olur. Eger ol kimesne cemî' ḥalkı şalâḥa irşâd idüp (10) ḥalâ'ıḫı tarîḫ-ı Hudâ'ya da'vet ider ise bu da'vet ü irşâda *şerî'at* ve da'vet (11) iden mürşide *peygâmbir* dirler ve andan şadır olan aḥvâl-ı 'acîbeye ve umûr-ı ğarîbeye (12) *mu'cize* dirler. Ve eger da'vet-i ḥalka meşğûl olmaz ise buña *velî* dirler ve andan (13) şadır olan ḥâlâta *kerâmet* dirler. Ve lâzım degildir her kimesneye ki bu ḥâlet (14) anda zâhir olduḡda da'vet-i ḥalâ'ıḫa meşğûl ola. Belki Hudâ-yı Te'âlâ'nuñ (15) kudretinde câ'izdür ki anı da'vet-i ḥalâ'ıḫa meşğûl itmege ya henüz şerî'at (16) tâze olup âḡer da'vete muḡtâc olmadıḡı sebebdan veyâḡud da'vetüñ nice şerâ'iti (17) dağı olup ol şerâ'it velîde mevcûd olmadıḡı sebebdan. Pes gerekdür ki evliyânıñ (18) vilâyet ü kerâmetine imâñı dürüst kılup i'tikâd-i şadık birle i'tikâd idesin. (19) Ve şöyle ma'lûm idinesin ki aḡvâl-i mükâşefenüñ ibtidâsı mücâhedeye müte'allıkdür [17a] (1) ve ihtiyârüñ aña tarîḫi ve ta'alluḡı vardır. Velîkin bu dağı muḡarrerdür ki *her eken biḡmez* ve (2) *her biḡen cem' itmez, her talep iden bulmaz*.

³⁹ A'râf suresi, 172. ayet

⁴⁰ Lokman suresi, 25. ayet

⁴¹ Rûm suresi, 30. ayet

⁴² Kehf suresi, 110. ayet -Fussilet suresi, 6. ayet

Zîrâ her maşlahat ki ‘azîzrek ola anuñ (3) şerâ’iî ziyâdirek ve vuşûli nâdirerek olur. Mertebe-i mükâşefe hûd benî Âdem dereceleriniñ (4) eşrefi ve a’lâsıdur. Pes sa’y ü mücâhede ve hîdmet-i pîr-i puhte ve mürşîd-i râh-refte olmayınca (5) ol müyesser olur degildir. Ve çünkü bu iki şart peydâ ola tâ ki tevfiķ-ı ilâhî müsâ’id (6) olmaya. Ve ezel-i âzâlde anuñ sa’âdetine hükm olunmaya ol kimesne murâdına vâşıl (7) olmaz. Nitekim ‘ilm-i zâhirden daħı mertebe-i imâmete vâşıl olmak böyledür bi’l-cümle (8) cemî’ a’ mâl-i ihtiyârîde hâl bu minvâl üzeredür. FAŞL Şol cevher-i benî Âdem ki (9) aña *dil* dirler anuñ tarîķ-ı ma’rifetde olan şerefindeñ haberdâr olduñ. Lâzım budur ki anuñ kudreti cihetinden daħı şerefine vâķıf olasın. (10) Şöyle ma’lûm ola ki kudret cihetinden daħı anuñ şerefiniñ tafşîli vardur ki (11) bu daħı melâ’ike hâşıyyetinden bir hâşıyyetdür sâ’ir hayvânâta müyesser degildir. Ve ol (12) tafşîl budur ki nitekim ‘âlem-i ecsâm melâ’ikeye muşahhâhardur. Şöyle kim halâ’iķuñ (13) ihtiyâcı olup zarûret iķtîzâ itdügi hînde Hudâ-yı Ta’âla’nuñ izniyle vaķt-i (14) bahârda yağmur yağdururlar ve hayvânâtı rahme ve nebâtâtı zemîne sevķ iderler ki (15) her biri maħallinde şûret bağlayup zîb ü zîynetle zuhûr ider. Ve bu maķûle (16) maşnû’âtdan her cinse melâ’ikeden bir tâ’ife nice müvekkel ise ķalb-i insân (17) daħı cevher-i melâ’ik cinsindendür. Anuñ daħı bir nev’ kudreti vardur ki aña (18) tefvîz olunmuşdur. Şöyle ki ecsâm-ı ‘âlemden ba’zı nesne aña muşahhâhardur (19) ve her kimesnenüñ hûd ‘âlem-i hâşı bedenidür ve beden ķalbe muşahhâhardur. Zîrâ ma’lûmdur [17b] (1) ki ķalb parmaķlarda degildir. Ve ‘ilm ü irâdet daħı anlarda degildir. Çünkü ķalb (2) fermân ide parmaķ harekete gelür ve ķalbüñ fermânı ile ve çünkü ķalbde şûret-i hışm zuhûr (3) ide. Mecmû’ bedenden ‘araķ peydâ olur. Ve bu şol yağmur gibi olur ki melâ’ikenüñ (4) taşarrufıyla yağar. Ve çünkü ķalbde şûret-i şehvet zuhûr ide yel peydâ olup âlet-i mücâma’at (5) cānibine müteveccih oluben aña kuvvet virür. Ve çünkü ta’âm endişesi peydâ ola. (6) Şol kuvvet ki dil altında vaz’ olunmuşdur. Hîdmete kıyâm gösterüp şu dökmeye (7) başlar tâ ki ta’âmı ter kılup boğazdan mürür itmesi âsân ola ki andan yübüsetle (8) murür itmesi ‘asîr olur. Ve bu hafî degildir ki ķalbüñ bedende taşarrufı revândur. (9) Ve beden ķalbe muşahhâhardur velîkin bu câ’îzdür ki ķulûb-ı benî Âdem’den ba’zı ki ğâyet (10) şerîfrek ve ķavîrek

olmağın cevâhir-i melâ'ikeye qarîbrek olup bedenden hâric ba'zı (11) ecsâmda te'sîr ü taşarruf kıluben anı mu'tî' eyleye. Şöyle ki bir arslâna heybeti düşse (12) aña mu'tî' vü münkâd ola ve bir hastaya himmet kılsa fi'l-hâl şihhat bula ve bir şahîh (13) u sâlim kimesne hışm itse hasta ola. Ve bir kimesnenün qarîb olmasın murâd idinse (14) anuñ kalbinde bir hareket zuhûr idüp kendi cânibine müteveccih ola ve yağmur yağdurmağa (15) müteveccih olsa 'ale'l-fevr yağmaya başlaya. Bu zıkr olunanların dükelisi mümkün olduğu (16) bürhân-ı 'aklî ile ma'lûm ve müberhendür ve tecrîbe ile şâbit ü müteyakkindur. Ve şol nesnelere (17) ki *göz degmek* ve *sihr itmek* dirler. Anlar dağı bu kısımdandır ki ecsâm-ı âherde bu dağı (18) nefis-i insânun te'sîrindedür. Bir nefis ki habîş ola. Meşelâ eger hûb hayvâna (19) nazar kılup hased tarîkıyla anuñ helâk olmasun tevehhüm kılsa fi'l-hâl [18a] (1) ol hayvân helâk olur. Nitekim haberde gelmişdür *el 'ayn u tûdhîlu'r-recâle-ğabre ve'l-cemele'l-* (2) *kıdre* ya' nî yavuz nazar adamı kabre ve üstüri kıdre ya' nî çömlege idhâl ider. (3) Bu dağı kalbün 'acâyib kudretlerindendir ve buncılayın hâşiyetler ki bir kimesnede (4) zâhir ola. Eger halkı hağğa da'vet iderse *mu'cize* dirler ve eger da'vet kılmaz (5) ise *kerâmet* dirler eger elinde emr-i hârik zuhûr iden kimesne hayr u şalâh (6) üzere ise aña *velî* dirler yâhûd *nebi* dirler ve eger şerr ü fesâd üzere ise (7) aña *sâhîr* dirler. Pes sihr ü kerâmet ü mu'cize bunların cümlesi kalb-i insânun (8) kudret ü te'sîrâtındandır. Egerçi bunların beyninde fark-ı keşîre vardır ve anuñ (9) beyânına bu kitâp mütehammil degildir. FAŞL Şol kimesne ki bu zıkr olunan (10) ahvâlden haberdâr olmaya, hağikat-i nübüvvetden anuñ haberi olmaz. İllâ taklîd-i semâ' ile (11) bu deñli haberi olur ki nübüvvet ü vilâyet şeref-i kalb-i insânun derecelerinden (12) bir derecedür. Ve anuñ hâşılı, üç hâşiyete râci'dür: Biri budur ki her nesne ki (13) 'âmme-yi halâ'îka 'âlem-i vâkı'ada münkeşif olur, ehl-i vilâyet olanlara 'âlem-i yağazada (14) münkeşif olur. İkinci budur ki 'âmme-yi halâ'îkun nefsi kendi teninden gayrıda te'sîr (15) itmez ve ehl-i vilâyet olanların nefsi kendi teninden hâric olan ecsâmda dağı (16) te'sîr ider. Şol tarîk ile ki halkun şalâhı anda ola yâhûd anda bir fesâdı (17) mü'eddî olur. Nesne olmaya üçüncü oldur ki 'âmme-yi halâ'îka sa'y ü ta'allümle hâşıl (18) olan nesne ehl-i vilâyet olanlara bî-sa'y

ü bî-ta'allüm hâşıl olur. Çünkü efrâdı (19) halâ'îkden ba'zı kimesne fehm ü firâset ve şafâ-yı derûn vâşıtasıyla [18b] (1) 'ulûmdan ba'zını bî-ta'allüm taḥşîl ider. Ca'izdür ki andan daḥı şâfî (2) dil ve daḥı kavıyy-i kalb olan kimesneye cemî' eşyâya 'ilm ya ekşerine yâḥûd (3) anuñ bildiklerinden ziyâdeye 'ilm ü ittılâ' müyesser ola ki buña 'ilm-i ledünnî dirler. (4) Nitekim Hudâ-yı Ta'âlâ buyurmuşdur: “*Ve 'allelnâhü min ledünnâ 'ilmâ'*”⁴³ ya'nî “*Biz aña (5) bizim cânibimizden 'ilm ta'lîm itdük.*” her kimesnede ki bu üç ḥâşıyyet cem' (6) ola ol kimesne enbiyâ-yı i'zâmdan yâḥûd evliyâ-yı kirâmdan olur. Ve eger (7) bu üç ḥâşıyyetden biri ḥâşıl olur ise hemîn bir derece ḥâşıl olmuş (8) olur. Ve bu ḥâşıyyetlerüñ her birinde daḥı tefâvüt çokdu. Zîrâ ba'zı kimesne (9) olur ki bu ḥâşıyyetlerden aña şey-i kalîl ḥâşıl olur ve ba'zı kimesneye (10) ziyâde ḥâşıl olur. Ve bizüm peygâmberrümüzüñ kemâli andandur ki bu üç ḥâşıyyet (11) anda kemâl ile mevcûd idi. Ve Hudâ-yı Ta'âlâ çün diledi ki ḥalkı tarîḳ-ı nübüvvetde (12) başıret üzere kıla. Tâ ki aña mütâba'at idüp andan tarîḳ-ı sa'âdeti (13) ta'allüm kılalara bu üç ḥâşıyyetden halâ'îka bir numûne ḥalk itdi ki vâkı'a ol (14) numûnenüñ birisidür ve firâset daḥı biridür ve taḥşîl-i 'ulûmda *tab'-ı selîm* daḥı (15) biridür. Ve insân kendüde nazîri olmayan nesneye îmân getürmek mümkün (16) degildir. Zîrâ bir kimesnede bir nesnenüñ numûnesi olmasa anuñ şüreti ol (17) kimesnenüñ zihninde naḳş-pezîr olmaz. Bu sebeptendir ki hiçbir kimesne ḥaḳîkat-ı (18) ilâhiyyeti kemâl ile bilmez. Meger Hudâ-yı Ta'âlâ ve bu ḥaḳîkatuñ şerhi tavîldür. Şâhib-i Kimyâ Ḥazret-i (19) İmâmuñ “*Ma'anî Esmâ'ullâh*” nâm kitâbında bürhân-ı vâzîḥ ve delîl-i rüşen ile [19a] (1) zîkr olunmuşdur. Murâd iden aña mürâca'at itsün ve maḳşûd budur ki ma'lûm (2) ola ki zîkr olunan üç ḥâşıyyetden mâ'adâ câ'izdür ki enbiyâ vü evliyânüñ ba'zı (3) ḥâşıyyeti ola ki biz andan ḥaberdâr olmayavuz ki bizde anuñ numûnesi olmaya. (4) Pes bu sebebdendir Hudâ-yı Ta'âlâ'yı kemâl ile bilmez illâ Hudâ ve Resûli kemâl ile fehm (5) itmez illâ Resûl ve Resûlüñ fevḳinde olan pes insândan daḥı peygâmberrüñ ḳadrin (6) yine peygâmberrüñ bilür. Ve bu mîḳdâr ḥâfî degildir ki eger bizden hiçbir kimesneye ḥ'âba (7) varmaḳ müyesser olmasa ve bir kimesne ḥ'âbı

⁴³ Kehf suresi, 65.ayet

hikāyet kılup itse ki bir kimesne (8) nā-gāh düşüp bî-ḥod olup hareket kılmazken ve görmekten ve işitmekten (9) ve söylemekden berî olurken muğayyebāta muṭṭalî olup yarın ne olsa gerekdür (10) bilür. Ve çünki semî ü başîr olup görmege ve işitmege kâdir ola bu mertebeye (11) ittılâ'ı olmaz dise herkes biz aña i' tîkād itmez idik. Zîrâ Âdem görmedügi (12) nesneye i' tîkād itmemek mu' taddur ve bu sebebdendür ki Bârî (13) Ta' âlâ buyurmuşdur: “*Bel kezzebû bimâ lem-yuḥîṭu bi-‘ilmihî ve lemnâ ye’tihim te’vilühü*”⁴⁴ (14) ve buyurmuşdur: “*İz lem yehtedû bihi fe seyeḳûlûne hâzâ ifkûn kadîm*”⁴⁵ âyet-i ülânî (15) ma' nâsı budur ki “*Anlar tekzîb itdiler şol nesneyi ki anuñ ‘ilmini muḥîṭ olmayup* (16) *te’vîline kâdir olmadılar.*” ve âyet-i şâniyyenüñ ma' nâsı budur ki “*Hidāyet bulmadıkları* (17) *nesneye kizb-i kadîmdür dirler.*” ve maḥall-i ta' accüb degildür bu ki enbiyâ vü evliyâya (18) ba' zı şıfat ḥâşıl ola ki sâ'irler andan bî-ḥaber iken anlar andan kimesnenüñ zevk-ı [19b] (1) şî'ri olmamağın vezn-i şî'rden lezzet bulmaz ve eger bir kimesne aña vezn-i şî'ri (2) vü ma' nâ-yı şî'ri ta' lîm ve tefhîm itmek dilese kâdir olımaz. Zîrâ anuñ ol (3) cins nesneden ḥaberi yokdur ve bunıñ gibi kimesne ki herkez eşkâl ü elvâna (4) ve lezzet-i didâra şu'ur bulmamış olsa taḳrîr u ta' bîrle bunları fehm itmege (5) kâdir olımaz. Pes Ḥudâ-yı Ta' âlâ'nuñ kudretinden ba' id degildür bu ki idrâkâtıdan (6) ba' zını derece-i nübüvvetden dün ḥalḳ itmegini ḥaḳîḳat-i nübüvvet ittılâ' a kâdir olmaya. (7) FAŞL Bu cümleden şeref-i gevher-i Âdemi ne nesne olduğı zâhir oldı ve hem (8) ehl-i taşavvuf ṭarîḳ-ı ma' rifete 'ilm-i ḥicâbdur didikleri maḥall-i inkâr olmadığı zâhir (9) oldı. Zîrâ zâhirdür bu ki maḥsûsât ve maḥsûsât ṭarîḳında ḥâşıl olan 'ulûma (10) meşḡul ve müstağraḳ olmaḳ lâ-büdd ṭarîḳ-ı ma' rifetden maḥcûb olmağı mü'eddî olur. Zîrâ ḳalbüñ mişli bir ḥavz gibidür. Ḥavâss-ı ḥamsiñ (11) meşeli şol biş ırmaḳ gibidür ki ol ırmaḳlardan âb ol ḥavza cârî olur. (12) Eger ol ḥavzuñ derûnında âb-ı şâfî peydâ olsun dirseñ gerekdür ki ol (13) ḥavzda olan âbı cümleten ihṛâc idüp ḳa' rında olan kil-i siyâhı ki ol (14) âbdan ḥâşıl olmuşdur bi-esrihâ naḳl idüp cemi' ırmaḳlarıñ yolların (15) bend idesin. Şöyle ki ol ḥavza anlardan şu sızmaya ve ol

⁴⁴ Yûnus suresi, 39.ayet

⁴⁵ Ahkâf suresi, 11. ayet

havzuñ (16) ka' rın kazasın tâ ki andan âb-ı şâfî hürûc ide. Ve eger ol havz hâricden (17) olan âba meşgûl olup anda hâşıl olan kil-i siyâh ile memlû olursa mümkün degildür (18) ki anuñ ka' rından âb-ı şâfî hürûc ide. Kezâlik şol 'ilm ki derûn-ı dilden (19) peydâ olur hâşıl olmaz. Tâ kalb hâricden hâşıl olan nesnelerden hâlî olmaya [20a] (1) ammâ 'âlim ki özini tahşîl itdigi 'ilmden hâlî tutup kalbini aña meşgûl tutmasa (2) sâbıkan tahşîl itdigi 'ilm aña hicâb olmayup mümkündür ki feth-i tarîk-ı ma' rifet (3) aña müyesser ola. Nitekim hayâlât ve maḥsûsâtdan hâlî olsa hayâlât-ı güzeste (4) aña hicâb olmaz. Ve sebeb-i hicâb budur ki bir kimesne meşelâ ehl-i sünnet ve cemâ' atunı (5) i' tîkâdın bilüp anlaruñ delîllerin tarîk-ı cedel ü münâzarada zıkr olunduğı üzere (6) ma' lûm idinse ve özini bi'l-küllîye aña teslim idüp andan mâ' adâ 'ilm olmadıgına (7) i' tîkâd itse her nesne ki ehl-i sünnet i' tîkâdına muḥâlif zıkr (8) olunsa eydür ki bu anlaruñ i' tîkâdına muḥâlifdür. Ve her nesne ki anlaruñ 'ilm ü i' tîkâdına (9) muḥâlif ola “ol bâtıldur” dir. Pes gümân olmaz ki bu maḳûle kimesneye (10) ḥaḳâyık-ı ahvâl ma' lûm ola. Zîrâ şol i' tîkâd ki anı 'avâm-ı halkâ ta' lîm iderler. (11) Ol ḳâlib-ı ḥaḳîḳatdur 'ayn-ı ḥaḳîḳat degildür ve ma' rifet-i kâmil anuñla hâşıl (12) olur ki bu ḳalebden ol ḥaḳîḳat münkeşif ola. Şol mağz-i bādâm postundan (13) münkeşif olduğı gibi ve ma' lûm ola ki bir kimesne tarîk-ı cedeli ilzâm-ı ḥaşma nuşret-i i' tîkâdı (14) ile ta' allûm ḳılsa aña ḥaḳîḳat münkeşif olmamış olur. Eger cemî' 'ulûm budur (15) bundan ḡayrı 'ilm yokdur deyu i' tîkâd ider ise bu vech üzere olan i' tîkâd (16) aña hicâb olur. Ve bu maḳûle i' tîkâd ḡâlib olduğıçün 'ulemâ-yı 'ilm zâhir, (17) ma' rifet, ḥaḳîḳat derecesinden maḥcûb olur. Pes şol kimesne ki bu (18) maḳûle i' tîkâddan hürûc ide 'ilm-i zâhir aña hicâb olmaz. Ve şol dem ki (19) bu feth-i bâb aña müyesser ola anuñ derecesi ḡâyet kemâl üzere olur. [20b] (1) Ve anuñ tarîkı ḡâyet imînrek ve 'aḳîdesi ziyâde dürüstrek olur. Ve şol kimesne (2) ki anuñ ḳaddi tarîk-ı 'ilmde râsiḡ olmaya: Ol şol kimesnedür ki müddet-i medîde (3) ile hayâl-i bâtıl bendinde ḳalup şübehâtdan cüz'î nesne aña hicâb olmuş ola. (4) Ammâ 'âlim olanlar bunuñ gibi nesnelerden hâlî olur. Pes 'ilm, zâhiruñ hicâb olmasına (5) gerekdür ki i' tîkâd idüp inkâr itmeyesin. Eger mükâşefe derecesine (6) vâşıl olmuş kimesneden anuñ hicâb olmasın işidirseñ ammâ şol

ibāheti (7) olup bî-hâşıl olan t̄a'ife ki bu zamāna da zūhūr itmışlerdür. Anlara bu maḳūle (8) hāletden bir nesne zāhir degil iken terzīkāt-ı şūfiyyeden bir nice 'ibāret ve ıstīlāh (9) öğrenüp dā'imā kārları özlerin yuyup pāk itmek olur. Rengīn fūṭalar ve mülemma' (10) murakḳa'lar ve seccādelerle özlerin tezyīn idüp hemīşe 'ilm ü 'ulemāyı meżemmet (11) itmek olur. Anlar vācibü'l-ḳatllerdür ve şeyāṭīn-i ḥalḳdur Ḥudā-yı Ta'ālā'nun ve resūlinun (12) düşmanlarıdır. Zīrā Ḥudā-yı Ta'ālā'yı ve resūli 'ilmi ve 'ulemāyı medḥ idüp cemī' 'ālemi (13) 'ilme da'vet itmüşlerdür. Bu bed-baḥt ve müdbir çünki şāḥib-i hālet olmaya ve 'ilm (14) daḥı hāşıl kılmamış ola. Aña bu maḳūle kelimāt nice revā olur. Ve anun meşeli şol (15) kimesne gibi olur ki kimyānun altundan yegrek olduğın işidüp kimyādan nice nice (16) altunlar hāşıl olacağın bile. Ve nazarına nice dürlü altun hazineleleri getüreler aña el (17) uzatmayup “*Altun ne menfā'ate yarar ve anun ne ḳadr u i'tibārı olur kimyā gerekdür (18) ki aşıl kimyādur*” deyüp altunı ḳabūl itmeye. Ve herkez kimyāya dest-res bulmayup (19) şöyle müflis ü muḥtāc ḳala ve kimyāyı altundan ḥayırludur didüm deyu şād olup [21a] (1) lāf ü güzāf urup geze. Pes enbiyā vü evliyānun keşfi kimyā mişālindedür. Ve 'ilm (2) ü 'ulemānun keyfiyyeti altun mişālindedür. Ve bi'l-cümle şāḥib-i kimyānun altun (3) şāḥibi üzere faẓīleti ve rüḥānı muḳarrerdür. Velīkin bu maḳāmda bir daḳıḳa (4) ḳalmışdur ve ol daḳıḳa budur ki eger bir kimesne şol ḳadr-i kimyāya mālīk (5) olsa ki andan yüz dīnār hāşıl olsa ziyāde hāşıl olmasa anun (6) faẓīleti olmaz. Ol kimesne üzerine ki biñ dīnāra mālīk ola ve nitekim (7) kimyānun ḥikāyesi ve anun tālībi bî-haddur ve anun ḥaḳīḳatı rüzgārda (8) çok kimesneye müyesser olmaz. Ve ekşeriyyā anun taḥşīline sa'y iden kimesnelerün (9) hāşılı ḳalabalıḳ olur. Sūfīlerün daḥı ḥālī böyledür anların maḳşūda (10) vāşıl olması ḥaylī müşkildür ve kemāl-i maḳşūda vuşūl bulması ḡāyet nādirdür. (11) Pes şöyle ma'lūm olmaḳ gerekdür ki her kimesneye ki ehl-i taşavvuf hāletinden (12) bir neş'e zūhūr ide. Anun her bir 'ālim üzerine faẓīleti yokdur. Zīrā ehl-i taşavvufun (13) ekşeri bu hālet üzeredür ki evā'il-i kārda anlara bir nesne zāhir olur. Ba'dehū (14) az zamān içre andan sākıṭ olup itmāma ḳādir olamaz. Ve ba'zı kimesne olur ki (15) aña ba'zı ḥayāl ve ba'zı sevdā ḡālib olur ḥālen ki anun ḥaḳīḳatı olmaz. Ve ol (16) şöyle taşavvur

ider ki özi bir kâr üzeredür hâlen ki degildür. Ve nitekim ‘âlem-i (17) vâkı‘ada haqîkat vâkı‘a vardur adgâş-ı ahlâm vardur ‘ilm-i sülûkde dahı (18) hâl böyledür belki ‘ulemâ üzerine fazl şol kimesneye müsellemdür ki hâlet-i (19) mükâşefede şöyle kâmil ola ki her ‘ilm ki haqîkate müte‘allik ola gayrılar anı ta‘allüm ile [21b] (1) bilmeye muhtâc olduğda özi bî-ta‘allüm tahşîl eyleye. Bu mertebe gâyet nâdirdür. (2) Pes gerekdür ki ehl-i taşavvufuñ tarîkına ve anlaruñ fazlına îmân getürüp zemânede (3) olan melâhideyi görüp anlardan i‘tikâdı zâyî‘ kılmayasun. Ve anlardan her kimesne ki (4) ‘ilme ve ‘ulemâya ta‘n eyleye. Özinüñ bî-hâşıl olduğına haml idesin. FAŞL (5) Eger dirseñ ki sa‘âdet-i Âdemi Hudâ-yı Ta‘âlâ’yı bilmekde olduğu ne ile ma‘lûm (6) olur? Şöyle ma‘lûm ola ki bu anuñla ma‘lûm olur ki her nesnenüñ sa‘âdeti (7) andadur ki anuñ lezzeti ve râhatı anda ola. Ve her nesnenüñ lezzeti andadur ki (8) muktezâ-yı tab‘ı ola. Ve her kimesnenüñ muktezâ-yı tab‘ı oldur ki anı anuñ için (9) halk itmişlerdür. Nitekim lezzet-i şehvet andadur ki ârzûsına vuşul bula. (10) Ve lezzet-i gâzab andadur ki düşmeninden intikâm ala. Ve lezzet-i çeşm andadur ki hûb (11) şüretler müşâhede kıla. Ve lezzet-i gûş andadur ki hûb âvâzeler ve lâtif nağmeler (12) istimâ‘ ide. Girü buncılayın lezzet-i kalb andadur ki öz hâşıyyetin ele getürüp (13) şol nesneyi tahşîl ide ki özini andan ötürü halk itmişlerdür. Ki ol haqâyık-ı umûra (14) vâkıf olmaqdur ki kalb-i insânüñ haqîkatı budur ki ammâ şehvet ve gâzab ve maşsûsât-ı (15) zâhire havâss-ı hams-i zâhire ile ma‘lûm olmağ behâ’ime dahı hâşıl olur. Ve bu (16) sebebdendür ki insân her nesneye ki ‘âlim olmasa anuñ tabî‘atı anı bilmege tâlib (17) olur. Ve her nesneye ki ‘ilmi irişüp aña muṭṭali‘ olsa anuñla şâd olup tefâhür (18) ider. Her ne deñlü ol nesne emr-i hasîs dahı olursa da şatranc gibi meşelâ ki anı bilen (19) kimesneye eger ta‘lîm itme diseler ta‘lîmden şabr itmek aña gâyet müşkil [22a] (1) gelür. Ve bir garîb oyuna muṭṭali‘ olsa şâd olup izhâr-ı fazl için (2) anı haber virmekde bî-ihtiyâr olur. Ve çün ma‘lûm oldu ki kalbün lezzeti (3) haqâyık-ı umûra ma‘rifetdedür. Ma‘lûm olur ki ne deñlü bir nesneye ma‘rifet ziyâde (4) olsa ve ol nesne şerîfrek olsa anuñ lezzeti ziyâdereğ olur. Zîrâ şol (5) kimesne ki esrâr-ı vezîrden haberdâr olsa anuñla şâd olur. Ve eger pâdişâhuñ (6) esrârından haberdâr olup anuñ tedbîr-i memleketde olan

dakāyıkına muṭṭali' olsa (7) sürürü ziyāde olur. Ve şol kimesne ki 'ilm-i hendese ile göklerin şekline ve miqdārına (8) ittılā' hāşıl kılsa anuñla sürürü ziyāde olur. Ve şol kimesnenüñ sürüründen (9) ki şaṭrançı 'ilmine muṭṭali' olur. Ve şol kimesne ki şaṭrançı ne vechile konup (10) tertīb itmek gerek aña muṭṭali' ola anuñ lezzeti az olur. Şol kimesneden ki (11) şaṭranca anuñ vukūfı ednā ola. Bu üslup üzere her ne deñlü ki ma'lūm şerīfrek (12) ola ve 'ilm şerīfrek ola. Anuñ lezzeti ziyāderekdir ve hiçbir mevcūd şerīfrek (13) degildir ol şāni'-i perverdigārdan ki cemī' nūñ şerefi anuñladur ve pādīşāh (14) ve dükeli 'ālemüñ mülk ü melekūtı ve cemī' dünyānuñ 'acāyibi anuñ eşi i şun'ıdır. Pes (15) Hudā-yı Ta'ālā'ya olan ma'rifetden şerīfrek ma'rifet olmaz ve andan lezīzrek (16) bir nesne olmaz. Ve hāzret-i rubūbiyyetden ziyāde laṭif anın nazarında bir şey olmaz. Ve qalbūñ (17) muḳteżā-yı ṭab'ı budur şol sebebdendir ki her nesnenüñ muḳteżā-yı ṭab'ı şol (18) hāşıyyetdür ki anuñ için halk olunmuşdur. Ammā eger bir qalb olsa ki anda (19) bu ma'rifetüñ tekāzāsı olmasa ol şol hasta olmuş şahş gibidir ki anda [22b] (1) tekāzā-yı gıdā bāṭıl olmuş ola. Ki gāh olur ki hasta kil yimegi etmek yimekten (2) taḳdīm ider ve eger aña 'ilāc itmeseler ve anuñ şehvet-i ṭabī'isi yirine gelmese ve bu (3) şehvet-i bāṭıl andan zā'ıl olmasa bu dünyāda bed-baḥt ve evgār olup helāk (4) olur. Şol kimesne ki gayrı nesnelerüñ iştihāsı anuñ qalbine Hudā-yı Ta'ālā'nuñ (5) ma'rifeti iştihāsından gālibrek ola. Ol kimesne bīmār ve evgārdur. Eger 'ilāc (6) itmez ise ol cihānuñ bed-baḥtı olup helāk olur. Ve maḥsūsātuñ cemī' lezzātı (7) ki beden-i insāna müte'allıkdur lā-cerem mevtille bāṭıl olur. Fe-ammā ma'rifet-i Hudā'nuñ (8) lezzeti ki qalbe müte'allıkdur. Mevtille ez'āf-ı muzā'afa olur bāṭıl olmaz. Ve nefis (9) ma'rifet yirinde bāḳī qalır belki daḥı rüşen olur. Zīrā sā'ir şehvātuñ müzāhamesi (10) ber-ṭaraf olur. Ve bu dā'irenüñ şerhi bitamāmihi āḥir-i kitābda aşılar maḥabbetde beyān (11) olursa gerekdir. Gevher-i qalb-i insāniden bu deñlü beyān bu mişillī kitābda kifāyet ider. Ve eger (12) bundan ziyāde beyān taleb olunur ise Hāzret-i Şāḥib-i Kīmī İmām-ı Ġazālī rahmetu'l-lāhi 'aleyh 'Acāyibü'l-Qalb (13) nām kitābında beyān itmişdür aña nazar olunsun. Ve bu iki kitāb ile daḥı qalb-i insānuñ (14) şerhi tamām olmaz ki bu zıkr olunanlar qalbūñ şifātından ba'zıdur külli degildir. (15)

Ve kalb aḥvāl-i insānuñ bir rüknidür rükn-i uhṛā aḥvāl-i bedendür. Ve bedenüñ daḥı (16) ḥalkında ‘acāyib-i bī-ḥadd vardır. Ve her bir ‘uḏvda ḡāhiren ve bāṭinen ma‘ānī-i ‘acībe (17) vardır ve her birinde ḥikem-i ḡarībe vardır ki beden-i insānda bu deñlü tamarlar ve siñirler (18) ve kemikler ki vardır her biri bir şıfat üzerine vü her biri bir şekil üzerinedür. (19) Ve her biri bir ḡaraḡ içündür. Ve sen bunların cümlesinden bī-ḥabersin. Ve hemīn [23a] (1) bu deñlü idrāk idersin ki el tutmak içündür ve ayak yürümek içündür (2) ve göz görmek içündür ve dil söylemek içündür. Ve ammā göz on (3) ṭabaḡa üzere terkīb olunduḡın bilmezsin. Şöyle ki ol on ṭabaḡanuñ (4) biri nākış olsa müşāhedeye ḡalel gelür. Ve ol ṭabaḡaların her biri niçün (5) ḡalk olunmuşdur ve ne ṭarīḡ ile müşāhedenüñ aña iḡtiyācı vardır? Bu cümleyi (6) idrāk itmezsin ve gözün miḡdārı ḡod ma‘lumdur ki ne deñlüdür? Fe ammā (7) şerḡ olunmalu olsa anuñ şerḡını mücelledāt-ı keşirede beyān itmişlerdür. (8) Ve eger çeşmüñ aḡvāline muṭṭalī‘ olmasak ‘aceb degildür ki bāṭın-ı insānda (9) olan nesnelere daḡı muṭṭalī‘ degilsin ciger gibi ve ḡalaḡ gibi ve öd ve bögrek (10) gibi. Ve bunlardañ ḡayrı ne ki var ise ki ciger andan ötürüdür ki mi‘deye (11) irişen muḡtelif ṭa‘āmları bir şıfat üzere kırup ḡan rengine kıla. (12) Tā ol ṭa‘ām yedi a‘zāya ḡıdā olmaḡa şāliḡ ola ve çün kan ki (13) cigerde puḡte ola andan bir çökündi peydā olur, ol sevdā olur. (14) ḡalaḡ andan ötürüdür ki ol sevdā-yı mi‘deden cezb idüp (15) ala ve ol kanuñ üzerine bir sarı köpük gelür ki ol şafrā olur. (16) Ve öd andan ötürüdür ki ol şafrāyı cezb eyleye vü ḡan ki cigerden (17) ṭaşra gele. Raḡiḡ ve bī-kıvām olur bögrek andan ötürüdür ki ol kanuñ (18) şuyun alup bī-şafra ve bī-sevdā ṭamarlara seyelān ide. Eger öde bir āfet (19) irişüp ol ḡanda şafra ḡalsa andan yereḡan maraḡı zuḡūr idüp [23b] (1) sā’ir sevdāyī ve şafrāyī maraḡlar peydā olur. Ve eger ḡalaḡa āfet irişüp (2) ol ḡan ile sevdā ḡalsa sevdāyī maraḡlar zuḡūr ider. Ve eger bögrege (3) bir āfet irişüp ol kanuñ içinde şū ḡalsa ‘illet-i istiskā peydā olur. (4) Bu üslüb üzere eczā-yı ḡāhir ve eczā-yı bāṭından her cüz’i bir nesne (5) için ḡalk itmişlerdür ki beden ansız ḡalel-peḡzīr olur. Bu ḡıkr olunandan (6) mā‘adā insān bu muḡtaşarlıḡı ile cemī‘ ‘ālemden mişāldür demek (7) cā’izdür. Zīrā her nesne ki ‘ālemde ḡalk olunmuşdur insānda andan bir numūne vardır. (8) Kemikler, ṭaḡlar gibidür ve

‘arax, yağmur gibidür ve kıllar ağaçlar (9) gibidür ve dimâğ âsumân gibidür ve havâss anda sitâreler gibidür. Bu huşûşuñ dağı tafşîli tavîldür (10) bu mezkûrdan mâ‘ adâ cemî‘ cins-i hayvânâtdan beden-i insânda bir mişâl vardır (11) hıncır gibi vü kelb gibi vü kırd ü çâr-pâ vü perî vü ferîşte gibi. Nitekim bundan (12) muqaddem zıkr olunmuşdur ve her ehl-i şan‘at ki vardır beden-i insânda andan (13) bir numûne vardır. Meşelâ şol kuvvet ki mi‘dede vardır ol tabbâh gibidür ki (14) ta‘âmı tabh eyler. Ve şol kuvvet ki şâfî ta‘âmı cigere şalup çökündisin (15) bağarsuqlara şalar ‘aşşâr gibidür ya‘nî ta‘âm şıkan kimesne gibidür. Ve şol (16) kuvvet ki ta‘âmı cigerde kan renginde kılar sabbâğ gibidür ve şol kuvvet (17) ki kanı sînede beyâz ider ya‘nî sūd ider ve nuṭfeyi dağı beyâz ider (18) ol kaşşâr gibidür ve şol kuvvet ki cigerden gıdâyı bedenüñ her cüz’ine çeker (19) ol cellâb gibidür ya‘nî ehl-i ticâret gibidür ve şol kuvvet ki bögrekte vardır [24a] (1) cigerde olan şuyı çeküp meşâneye döker sakḳâ gibidür ve şol kuvvet ki (2) şıktıntıyı taşra şalar kennâs ya‘nî süpründücü gibidür şol kuvvet ki bātında şafrâyı (3) vü sevdâyı ziyâde kırup bedeni zâyı‘ kılar ‘ayyâr-ı müfsid gibidür ve şol kuvvet (4) ki şafrâyı ve sâ‘ir ‘illetleri def’ ider re’îs-i ‘âdil gibidür. Bu zıkr olunanlaruñ (5) dağı şerhi tavîldür ve maqşûd budur ki anı ma‘lûm idinesin ki bātınıñda (6) nice dürlü muhtelif şıfatlar vardır ve anlaruñ her biri senüñ bir hizmetine meşgûldür. (7) Sen uyhu hâlinde kendi ‘âlemünde iken anlar aşlâ senüñ hizmetünde (8) rāḥat bulmazlar ve sen ne anları bilürsin ve ne ḥod şol Ḥudâ-yı Ta‘âlâ’nuñ (9) şükrin kılırsun ki anları senüñ hizmetünde kâ‘im kıldı. Eger bir kimesne (10) hizmetkârın saña hizmet için gönderse cemî‘ ‘ömründe anuñ şükrin idüp (11) medḥ ü şenâsına meşgûl olursın. Ve şol Bârî Ta‘âlâ’yı yâd itmezsin ki (12) bu deñlü pîşeger senüñ bātınıñda saña hizmet için ta‘yîn itmüşdür ki (13) cemî‘ ‘ömründe bir lahza hizmetünden ḥâlî olmazlar. Ve terkîb-i bedeni ve menfa‘at-i (14) a‘zâyı bilmege ‘ilm-i teşrîḥ ki ‘azîm ‘ilmdür. Ekşer ḥâlayık andan gâfil olup (15) anuñ taḥşîline mübâşeret itmezler. Ve taḥşîline mübâşeret idenler dağı ‘ilm-i tıbbda (16) üstâd olmağičün mübâşeret ider. ‘İlm-i tıb ḥod ‘ilm-i muhtaşardur egerçi (17) aña ihtiyâc vardır velîkin tarîḳ-ı dîne anuñ ta‘alluḳı yokdur. Ammâ şol (18) kimesne ki ‘ilm-i teşrîḥa nazarı Ḥudâ-yı Ta‘âlâ’nuñ ‘acâyib-i şun‘ına muṭṭalî‘

olmağıçün (19) kıla. Şıfât-ı ulûhiyyetden aña üç şıfat-ı zarûrî hâşıl olur biri oldur ki [24b] (1) işbu kâlib-ı vücûdı binâ iden ve bu şahş-ı ğarîbi vücûda getüren şol kâdir-i (2) ber-kemâldür. Hîç ‘acz ü noķşānuñ anuñ ĩudretine ta‘alluķı yoķdur her neye (3) irādeti müte‘allik olursa anı ĩalk itmege kâdir olur. Zîrā hîç dūnyāda andan (4) ‘acîb nesne olmaz ki bir ķatre şudan buncılayın ĩüb şûret ĩalk eyleye. (5) Ve şol kâdir-i ber-kemâl ki buña kâdir ola ba‘de’l-mevt ihyā itmek anuñ (6) yanında daķı āşān olur ve bir şıfat daķı budur ki ĩudā-yı Ta‘ālā’nuñ ‘ālimiyyetine (7) ‘ilmi hâşıl olur ve ‘ālimiyyeti şol ‘ilm iledür ki cemî‘-i ef‘ālî ve cemî‘-i eşyâyı anuñ (8) ‘ilmi muĥîtdür. Zîrā buncılayın ‘acāyib bunuñ gibi ğarîb ĩikmetlerle mümkün olmaz (9) illā kemāl-i ‘ilm ile üçüncü şıfat budur ki ĩudā-yı Ta‘ālā’nuñ bendelerine olan (10) luţf u rahmet ü ‘avn u ‘ināyetine nihāyet yoķdur. Zîrā aşlā maĥlûķātdan (11) birinden gereklü olan nesneyi men‘ itmişdür belki şol nesneler ki zarûrî (12) lâzımdur yürek ve ciger ve dimāğ ve sâ’ir uşûl-i ĩayāt olan a‘zā gibi insāna (13) virmişdür. Ve şol nesneleri ki aña ihtiyāc vardur fe ammā zarûret yoķdur. (14) Anları daķı virmişdür el ve ayak ve göz ve ķulaķ gibi. Ve şol nesneleri daķı (15) virmüşdür ki aña ne ihtiyāc olur ve ne zarûret belki hemîn zînet içün olup (16) anuñla cemāl ve ĩüsn hâşıl olur ĩıllaruñ siyāhlıķı ve tudağūñ ķırmızılıķı (17) ve kaşuñ egriligi ve ĩirpigiñ hem-vārlıķı gibi ve bunlardan ĩayrı daķı ne var ise (18) ve bu luţf u iĥsāmı ĩudā-yı Ta‘ālā hemîn benî-i Ādeme ķılmamışdur. Belki cemî‘ maĥlûķāta (19) ķılmışdur peşşe ve meges ve zenbūr gibi. Meşelā ki bunlaruñ her birinüñ zāhirin [25a] (1) enva‘-ı nuķuş ile ve dürlü ārāyiş ile tezyîn eylemişdür. Pes benî Ādemüñ ĩılķat-ı (2) bedenünüñ tafşiline nażar itmek şıfât-ı ulûhiyyetüñ ma‘rifet-i kilididür. Bu cihetden (3) ‘ilm-i teşriĥ ‘ilm-i şerîf oldı etıbbānıñ aña ihtiyācı olduķı cihetden (4) degil ve her ne deñlü ĩarāyib-i şî‘re ve nikāt-ı taşnîfe ve bedāyi‘-i şun‘a vukûf (5) ziyāde ola. Şā’irüñ ve muşannıfıñ ve şāni‘uñ mertebesi ķalbünde ziyāde (6) olur. ĩudā-yı Ta‘ālā’nuñ ‘acāyib-i şun‘ı daķı bu vech ile ĩudā-yı Ta‘ālā’nuñ (7) ‘azamet ü celāline ‘ilmüñ miftāĥıdır. Ve bu daķı ma‘rifet-i nefsdan bir bābdur (8) velîkin ‘ilm-i ķalbe nażar muĥtaşardur. Zîrā bu beden ‘ilmidür ve beden merkûb gibidür (9) ve ķalb ol merkûbe rākib gibidür ve aşl-ı āferiniş murād rākibdür.

Zîrâ merkûb (10) râkib içündür râkib merkûb için degildir. Velîkin bu miqdâr beyân olundu. (11) Tâ ki ma'lûm ola ki bu sühûlet ile ve muhtaşarlığ ile kendi nefsiñi bitamâmihi idrâk (12) itmege kâdir olımazsın. Ma'ahazâ kendüñe kendüñden âkreb bir nesne yokdur. (13) Bir kimesne ki kendini bilmeye ve bir gayrı nesneyi bilmek da'vâsın kıla şol (14) müflis gibidür ki kendi yiyecek ta'âm bulmaya ve şehriñ 'âmme-i fuqarâsına (15) "*ta'âmı ben virirüm*" deyu da'vâ kıla. Bu da'vâ hadd-i zâtında hem kabîhdür ve hem (16) muhâldur. FAŞL Çünkü bu cümleden gevher-i kalbün şeref ü 'izzetini ma'lûm (17) idindiñ. Ve ol gevheri saña 'atâ kıldukların yaqîn idindiñ ve ol gevher (18) hafî vü pûşide olduğın bildiñ. Çünkü anı taleb idüp ele getürmesine (19) sa'y itmeyüp zâyi' kılasın ve andan şöyle gâfil olasın gâyet [25b] (1) gâbn vü ziyâde hüsran olur. Pes gerekdür ki cehd idüp anı taleb kılasın ve (2) meşgale-i dünyâdan anı temyiz idüp ihrâc idesin. Ve anı kendi şerefine (3) irişdüresin ki anuñ şerefi ve 'izzeti ol cihânda peydâ olur ki ol (4) şad-i bî-ğamm ve bekâ-yı bî-fenâ ve kudret-i bî-'aciz ve ma'fret-i bî-şübhe ve (5) cemâl-i hazret-i bî-küdüretdür. Ammâ bu dünyâda anuñ şerefi anuñladur ki (6) aña şol isti'dâd ve liyâkat hâşıl ola ki ol isti'dâdla 'izz ü (7) şeref-i haqîkiye vâsıl ola. Ve illâ andan nâkışrek ve andan bî-çâreerek kim (8) olur ki bugün cû'a ve 'ataşa ve germâya ve sermâya ve envâ'-ı maraža ve gâmm u guşşaya ve (9) renc ü hışm u hırşa mübtelâ olur. Ve şol nesneler ki anda râhat ü lezzet (10) ola anuñ ziyânkârı olur ve şol nesneler ki anda menfa'at ve fâ'ide (11) vardur anda miñnet ü gâmm ü renc ü elem müşâhede kılar. Ve şol kimesne ki (12) şerîf ü 'azîz ola anuñ şeref ü 'izzeti ya 'ilm ile olur veyâhüd kuvvet (13) ü kudret ile olur veya himmet ve irâdet ile olur veya cemâl ü şüret ile (14) olur. Şerîf ü 'azîz bunlardur ki zîkr olundu eger anuñ 'ilmine nazâr kılsañ (15) andan câhil kim ola ki eger anuñ dimâğında bir tamarı mañallinden irilüp (16) kec olsa dîvânelik hañarına vü helâk vartaşına düşer. Ve özi bilmez ki (17) bu belâ özine neden hâşıl oldu ve anuñ 'ilâcı nedür ve gâh olur ki (18) anuñ 'ilâcı nazârında hâzır olur ve ol anı bilmez. Ve eger anuñ kuvvet ü kudretine (19) nazâr kılsañ andan 'âciz kim ola ki bir sinek ile başa çıkmâğa kâdir [26a] (1) olamaz. Ve eger bir sivrisinek aña musallağ olsa anuñ elinde helâk olur (2) ve eger bir arı aña yinş

ursa bî-h'âb u bî-ķarâr olur ve eger anuñ himmetine (3) nazar kılsañ aña bir dānek nesnede ziyān irişse müteğayyir olup (4) rencür olur ve eger andan bir loķma fevt olsa açlık zamānında medhūş (5) ve müteħayyir olur. Pes andan ħasīsrek ne olur ve eger anuñ cemāl ü şūretine (6) nazar kılsañ ma'nide ol bir deridür ki mezbele üzerine çekilmişdür. Eger iki (7) gün özini yuyup pāk itmese andan şol rüsvâyılıklar peydā olur ki (8) kendi kendiden yigrenüp bîzār olur. Ve ol nesneden rüsvây ve bed (9) rāyiħa nedür ki anuñ bāṭnında vardır hemişe şol nesnenüñ ħammālıdur ki (10) bir günde iki kerre anı kendi eliyle kendiden pāk ider.

ḤİKĀYET Bir gün (11) Şeyḫ Ebū Sa'īd kendi şūfīleri ile giderdi. Bir maḥalle yetdi ki bir āb-ı ḥāne (12) pāk iderlerdi. Şūfīler cümleten ol maḥallden burunların tıutup mürür (13) itdiler. Ḥazret-i şeyḫ bir miķdār tevakkuf idüp aytdı. “*Bilür misiz ki işbu (14) necāset baña lisān-ı ḥāl ile ne dir?*” Eydür ki ben ḥod bāzārda idüm dükeli (15) ḥalā'ik benüm üzerüme kiselerin saçup beni ala götürmege sa'y iderlerdi. (16) Bu ḥürmet ve ri'āyetde iken bir gice sizünle hemdem oldum bir giceden ziyāde (17) degil ol kadar zamān içre bu şifata mübeddel olup işbu ḳabāḫata irişdüm. (18) Pes ben sizden mi kaçmak gerekim yoḫsa siz benden mi? didi. Ḥaḳīķat-ı ḥāl budur ki bu (19) dünyāda insān kemāl-i 'aciz ü noķşān üzeredür ve anuñ bāzārı günü yarın [26b] (1) olsa gerekdür. Eger Kimyā-yı Sa'ādeti gevher-i dil üzere vaż' iderse (2) behā'im derecesinden ḥalāş bulup melā'ik derecesine irişür. Ve eger dünyā-yı (3) dūna yüz tıutup şehevāt-ı dünyāya tābi' olur ise yarın kelb ü ḥinzīr (4) andan efḍal olur. Zīrā anlar cümleten ḥāk olup 'azāb u 'iķābdan (5) ḥalāş bulurlar. Ve ol kimesne 'azāb-ı elīmde ḳalır. Pes nitekim insān kendi (6) şerefin idrāk eyler gerekdür ki kendi noķşānın ü bî-ķāreligin daḫı idrāk (7) eyleye ki nefsi bu vech ile bilmek daḫı Ḥudā-yı Ta'ālā'nuñ ma'rifet-i bābınuñ (8) miftāḫlarındandır. Ve ma'lūm ola ki kişi kendi nefsin bilmek ḫuşūşında bu miķdār kifāyet ider (9) ki bu maḳūle kitāb bundan ziyādeye müteḫammil degildür ve's-selām.

İKİNCİ ‘ÜNVÂN

(10) Hudâ-yı Ta‘âlâ’nuñ ma‘rifeti beyânındadır. Ma‘lûm ola ki selefde geçen nebîlerüñ (11) kitâblarında meşhûrdur bu ki buyurulmuşdur: *İ‘rif nefseke ta‘rif Rabbeke ve aḥbâr (12) ve âşârda ma‘rûfdur* bu ki buyurulmuşdur: “*Men ‘arafe nefsehü feḳad ‘arafe Rabbehü*” (13) Pes bu kelimât-ı şerîfe aña delâlet ider ki nefis-i Âdemî şol âyîne gibidür ki her kim (14) aña nazar kılsa Hakk Ta‘âlâ’yı müşâhede kılar. Hâlâ ki ekser budur ki ḥalâ’ik (15) özüne nazar kılp özünde ḥakkı müşâhede kılmaz. Pes lâ-büddür insân âyîne-i (16) ma‘rifet-i Hudâ olduğunıñ vechi beyân oluna. Ve anuñ ṭarîḳ-ı beyânı iki nev‘ (17) üzeredür: Biri anuñ ḡayet müşkildür ekser efhâm anı derk itmege ḳâdir (18) degildür. Pes şol nesneyi ki ‘avâm fehmi itmege ḳâdir olmaya. Anı şerḥ itmek (19) şavâb olmaz. Ammâ şol nev‘ ki anı herkes fehmi itmege ḳâdir olur oldur ki [27a] (1) benî Âdem kendi zâtınun varlığından Bârî Ta‘âlâ’nuñ zâtınun vârlığına istidlâl (2) ider. Ve kendi şıfâtınun vârlığından Bârî Ta‘âlâ’nuñ şıfâtına istidlâl (3) ider. Ve kendi memleketinde olan taşarrufâtından ki bedeni ve a‘zâsıdır. Hudâ-yı (4) Ta‘âlâ’nuñ cemî‘ ‘âlemde olan taşarrufâtına istidlâl ider. Ve bunun beyânı (5) budur ki çünki insân kendiyi mevcûd bile anı bilür ki bundan evvel (6) nice yıllar geçmiş idi ki ma‘dûm idi andan ne nâm ve ne ḥod nişân var (7) idi. Nitekim Hudâ-yı Ta‘âlâ buyurmuşdur “*hel etâ ‘ale’l-insâni ḥinun mine’d-dehri (8) lem yekün şey’en mezkûrâ innâ ḥalaḳne’l-insâne min nuṭfetiñ emşâcin nebtelîhî fece‘alnâhü (9) semî‘an başîra*”⁴⁶ Şol nesne ki insâna aşıl fıtratında vâḳi‘ olmuşdur. (10) Budur nitekim insân ḥalk olunmazdan evvel bir nuṭfe idi ya‘nî bir pâre (11) bed rāyiḥa şu idi ki anda ne ‘aḳl var idi vü ne ḥod sem‘ u (12) ne başar ü ne ser ü pây ü ne çeşm ü zübân ü ne ‘urûḳ ü ‘aşab ve ne (13) üstühân ü güşṭ ü post var idi. Belki bir pâre aḳ şu idi (14) bir renk ve bir şıfat üzere. Pes anda bu deñlü ‘acâyib peydâ oldı. ‘Acebâ ol (15) ‘acâyib öz özinden mi peydâ oldı yâḥûd anı bir kimesne mi peydâ (16) itdi? Çünki bi’z-zarûr ma‘lûmdur ki ḥâlâ kemâl üzere iken bir kılın (17) ḥalk itmekden ‘âcizdür şol dem ki bir ḳatre şu idi daḥı ‘âcizrek (18) daḥı nâḳışrek olduğunda iştibâh yokdur. Pes bi’z-zarûre insânun kendi (19) vücûdından ol

⁴⁶ Dehr suresi, 1-2. ayet

kâdir-i perverdigârûn vücûduna ‘ilm hâşıl olur [27b] (1) ve çünkü bu üslûb üzere zâhir
 yüzünden kendi zâtında olan (2) ‘acâyibe nazar kıla. Nitekim ol ‘acâyibûn ba‘zı şerh
 olundu kendi (3) halk iden hallâk-ı kerîmûn kudreti ber-kemâl idigine ve her ne ki
 dilerse (4) vücûda getürmege kâdir olduğına yakîn hâşıl olur. Ve bundan (5) ziyâde
 kudret ne ola ki buncılayın hakîr ü mehîn şu katresinden (6) bunuñ gibi şahş-ı bâ-kemâl
 ü bedî‘ü’l-cemâl ü garîbü’l-hışâl halk eyledi. Ve çünkü (7) kendinûn menâfi‘-i a‘zâsına
 ‘ibret nazarı ile nazar eyleyüp her biri ne (8) hikmet içün halk olduğın bile meşelâ
 dest ü pâ vü çeşm ü zübân (9) ve gûş ü dendân gibi. Ve a‘zâ-yı bātından ciger ve talak
 ve bunlara benzer (10) ne ki var ise mülâhaza kıla. Ol hâlik-ı perverdigârûn ‘ilmi
 kemâl-i nihâyetde (11) olup cemî‘ eşyâyı muhît olduğın bilür. Ve bu ki dağı ‘ilmi olur
 ki (12) buncılayın ‘ilmden hiçbir nesne gâیب olmaz şöyle ki cemî‘-i ‘uçalânuñ (13)
 ‘aklı cem‘ olsa ve anlarûn ‘ömr-i tavîlleri olsa ve cemî‘ ‘ömürlerin fikr ü (14) firâsete
 şarf idüp a‘zâ-yı maḥlûkâtdan birini vâki‘ olan vecîhden (15) hâric dağı aḥsen-i vech
 üzere olmasın mülâhaza itseler kâdir olmayanlar. (16) Meşelâ dişlerûn şüretin bir gayrı
 dürlü takdîr itseler ki õñ dişleri (17) nice tîzdür tâ ki ta‘âmı kaṭ‘ eyleye ve sâ‘ir dişlerûn
 başı ne vech ile yaşşıdur (18) tâ ki âsiyâb gibi ta‘âmı ögidüp un eyleye. Ve dil anlarûn
 beyinde şol âsiyâb (19) mecrefesi gibidür ki ta‘âmı âsiyâba döker ve şol kuvvet ki dil
 altında vaz‘ [28a] (1) olunmuşdur. Şol hamîrger gibidür ki gerek olduğu hînde veznî ve
 miḳdârı kadar ol (2) ta‘âma şu döker tâ ki ta‘âm ter olup boğazdan nüzûl eyleye. Cemî‘
 ‘âlemûn (3) ‘uçalâsı cem‘ olsa bir bundan hûb ve bundan aḥsen ve eḳmel vaz‘ takdîr
 (4) itmege kâdir olamazlar girü buncılayın el ki biş barmaḳ üzere halk olunmuşdur. (5)
 Dördi bir şafdur ve ibhâm anlardan ba‘îdrek ve ‘âlîrekdür. Ve cümlesinden (6)
 şaḡirrekdür şöyle ki herbiri ile bir maşlahata mübâşeret eyleyüp her birine (7)
 mu‘âvenet ider. Ve ol barmaḳlarûn her birin üç bend eyleyüp ibhâmı iki (8) bend
 eylemişdür. Ve anları şöyle kılmışdur ki diler ise bir nesneyi kabz ider ve dilerse (9)
 anlardan mecrefe kılar ve eger dilerse anları cem‘ idüp silâḥ kılar (10) ve eger diler ise
 yaşşı kırup tabaḳ kılar ve nice dürlü ḥuşuşlarda anları (11) maşlahata kullanur. Eger
 cemî‘ ‘âlemûn ‘uçalâsı cem‘ olup barmaḳlarûn vaz‘ında (12) bundan aḥsen ve bundan

evlâ bir vech mülâhaza kılsalar meşelâ cümlesi bir şaf (13) olmasın yâhûd üç bir tarafa ve ikisi bir tarafa olmasın ya altı olmasın ya dört (14) olmasın mülâhaza kılsalar yâhûd üç bendlü olanlar iki bendlü olmasın (15) yâhûd dört bendlü olmasın ve iki bend olanı üç bend olmak (16) mülâhaza kılsalar her ne ki fikr kıllurlar ise cümlesinüñ itdügi fikr nâkışrek (17) olup kâmilrek yine Hudâ-yı Ta'âlâ'nun halk itdügi olur. Bu zıkr olunan ile (18) ma'lûm olur ki halk iden Hâlikun 'ilmi işbu şahşı muhîtdür belki cemî' (19) eşyâya muṭṭali' dūr. Pes eczâ-yı benî Âdemde hiçbir cüz yokdur ki anda [28b] (1) buncılayın hikmetler olmaya, her kimesnenün ki bu hikmetlere ıttılâ' ı ziyâde ola. (2) Anun Hudâ-yı Ta'âlâ'nun 'ilminün 'azametine ta'accübi ziyâde olur ve çünki (3) insân kendi ihtiyâclarına nazar kıla. Evvelâ kendi a'zâsına ba'dehû ta'âmına (4) vü libâsına vü meskenine ve ta'âmının ihtiyâcı olan nesnelere nazar kıla yel gibi (5) yağmur gibi bulut gibi ve soğuk ve ıssı gibi ve ta'âmını ıslâha götüren şan'atlara (6) nazar kıla. Ve ol şan'atların muhtâc olduğu âletlere nazar kıla gerek ol âletler (7) demürden olsun gerek bakırdan ve birinciden olsun ba'dehû anların hidâyet ü (8) ma'rifetine nazar kıla ki anı nice ıslâh idüp vücûda getürürler. Andan (9) sonra işbu cemî' maḥlûkâta nazar kıla ki nice vech-i etemm ve vaz'-ı aḥsen üzere (10) vücûda gelmişdür. Ve her birinden bu deñlü envâ' hâşıl olmuşdur ki eger (11) Hudâ-yı Ta'âlâ anları halk itmiyeydi hiçbir kimesnenün hâtırına huṭur itmek (12) mümkün olmazdı ve hiçbir kimesne anı taleb itmege kâdir olmazdı bilmedin (13) ve taleb itmedin. Hudâ-yı Ta'âlâ kendi lutf-ı 'amîm ve rahmet-i cesîminden vücûda (14) getürdi ve bu makâmdan Hudâ-yı Ta'âlâ için bir şıfat daḥı ma'lûm olur ki (15) cemî' enbiyâ ve evliyânun hayâtı Bârî Ta'âlâ iledür. Ve anların hayâtı cemî'-i (16) maḥlûkâta Hudâ-yı Ta'âlâ'nun lutfi ve rahmeti ve 'inâyeti iledür. Nitekim buyurmuşdur (17) “ *sebaḳat rahmeti 'alâ ğazabi* ”⁴⁷ ya'nî rahmetüm ğazabum üzerine muḳaddemdür. Ve nitekim (18) Resûl şalla'llâhü 'aleyhi ve's-sellem buyurmuşdur Hudâ-yı Ta'âlâ'nun bendelerine şefḳâti (19) vâlidenün tıfl-ı şîr-hâreye şefḳâtinden ziyâdedür. Pes insân kendi zâtının [29a] (1) vücûda gelmesinden Hudâ-yı Ta'âlâ'nun vücûd-ı kadîmine istidlâl hâşıl olur. (2) Ve a'zâ vü etrâfın keşret-i

⁴⁷ A'râf suresi, 156.ayet

tefāşīlinden Hudā-yı Ta'ālā'nuñ kemāl-i kudretine (3) 'ilm hāşıl olur. Ve eczā vü etrāfından zuhūr iden 'acāyib-i hikem ve menāfi'-i (4) keşīreden Hudā-yı Ta'ālā'nuñ kemāl-i 'ilmine yakīn hāşıl olur. Ve şol (5) nesnelerün kendide ictimā'ından ki anlar zarūrī lāzımdur yāhūd zīnet (6) içündür Hudā-yı Ta'ālā'nuñ luṭf u rahmetine ittılā' hāşıl olur. Pes bu (7) takrīrdən ma'lūm olur ki ma'rifet-i nefis Hudā-yı Ta'ālā'nuñ ma'rifetinūñ (8) miftāhı ve āyīnesidür. FAŞL Ma'lūm ola ki insān kendi (9) şıfatlarından Bārī Ta'ālā'nuñ şıfatlarına muṭṭalı' olur. Kendi tenzīh ü (10) takdīsinden daḡı Bārī Ta'ālā'nuñ tenzīh ü takdīsine muṭṭalı' olur. (11) Tenzīh ü takdīsün Hudā-yı Ta'ālā hakkında ma'nāsı budur ki zāt-ı (12) Hudā-yı pāk kıla her nesneden ki vehm ü hayāle gelür ve münezzeh egleye. (13) Anı mekāna izāfet itmeden egerçi bir yir anuñ taşarrufundan ḡālī (14) degildür. Ve insān ḡod bu zıkr olunañ numūnesin kendi zātında (15) müşāhede kıılır ki anuñ ḡaḡīḡat-ı cānı ki aña *dil* dirler ve *kalb* (16) dirler münezzehdür şol nesneden ki vehme vü hayāle gelür. Zīrā (17) zıkr olunmışdur ki anuñ miḡdārı ve kemiyyeti yokdur. Ve ol kısmet ḡabūl (18) iden degildür ve çünkü bu vech üzere ola ol reng-pezīr degildür. (19) Ve her nesne ki anuñ rengi vü miḡdārı olmaya beherḡāl ol hayāle gelmez. [29b] (1) Zīrā hayāle şol nesne gelür ki anı göz müşāhede kıılmış ola yāhūd (2) anuñ cinsini müşāhede kıılmış ola. Ve vilāyet-i çeşm ü hayāalde ḡod (3) elvān u eşkālden ḡayrı nesne yokdur. Ve ṭab' bir nesneyi ki nicedür (4) deyu bilmek ḡaşdın eylese anuñ ma'nīsı budur ki ne şekil üzerinedür. (5) Şaḡīr midür ya kebīr midür? Şol nesne ki bu şıfātuñ aña 'alāḡası (6) olmaya nicedür demek anuñ ḡaḡḡında bātıl olur. Eger bir nesnenün (7) keyfiyyeti olmaduḡın bilmek istersek kendi ḡaḡīḡātuña nazār kııl ki senün (8) ḡaḡīḡātuñ ki maḡall-i ma'rifetdür kısmet-pezīr degildür. Ve miḡdār ü kemmiyyet (9) ü keyfiyyetün aña 'alāḡası yokdur. Eger bir kimesne su'āl idüp “keyfiyyet-i (10) *rūḡ* nicedür” dise cevāb budur ki keyfiyyetün aña 'alāḡası yokdur. Çünki (11) kendi zātınun ḡālī bu minvāl üzere ola Hudā-yı Ta'ālā'yı bu vech (12) üzere tenzīh ü takdīs evlādur. Eger ḡalā'ıḡ ta'accüb kıılup eydürler ki (13) bu nice mümkün olur ki bir mevcūd ola ki ol çün ü çerādan berī ola. (14) ḡālā ki anlarun kendi zātları daḡı çün ü çerādan berīdür velīkin (15) kendi zātlarından ḡāfillerdür. Anı kemāhī

bilmezler belki insān kendi zātında (16) taleb kılsa hezār nesneye muṭṭali‘ olur ki anlarıñ her biri bī-çün (17) ü bī-çerādur. Zīrā kendi zātında hıışm müşāhede kıılır ve ‘ışk müşāhede (18) kıılır. Ve bunlarıñ keyfiyyetin taleb kılsa muṭṭali‘ olmağa kādır olıamaz. (19) Çünkü bu zıkr olunan nesneleriñ elvānı vü eşkālī olmaya bu su’ālūñ [30a] (1) aña vechi olıamaz. Belki bir kimesne āvāzuñ haḳıḳatın taleb kılsa ya (2) ḥod rāyiḥanuñ ve ta‘āmuñ haḳıḳatın taleb kılsa keyfiyyeti ve ḥāleti nicedür (3) deyu anlarıñ haḳıḳatın bilmekden ‘āciz olur. Ve bunun sebebi budur ki (4) çün ü çerā ve keyfiyyet şol ḥayāl tekāzāsındandır ki ḥāşıyyet (5) çeşmden ḥāşıl olur ki ḥayālūñ ḥālī budur ki her nesneden çeşme (6) müte‘allık ḥişşe tecessüs ider. Ve şol nesneler ki sem‘ vilāyetinden ola (7) āvāz gibi meşelā çeşmüñ anda naşibi yokdur. Nitekim elvān ü eşkālde sem‘üñ (8) naşibi yokdur kezālik her nesnenüñ ki ḥāsse-i ḳalbe ve ‘aḳla ta‘alluḳı ola. (9) Ol sâ’ir ḥavāssuñ naşibinden münezzehdür ve çün ü keyfiyyet maḥsūsātda (10) olur. Ve bu zıkr olunanuñ taḥḳīki ‘amīḳdür tafşīlī kütüb-i ma‘ḳulātda (11) şerḥ olunmuşdur. Ve bu kitābda bu miḳdār kifāyet ider ve bundan (12) maḳşūd budur ki insān kendi keyfiyyetden münezzeh olduḡın (13) bilmekle Bārī Ta‘ālā’nuñ keyfiyyetden münezzeh olmasına istidlāl kıla. (14) Ve şöyle taḥḳīḳ idine ki nitekim cān mevcūd ve vilāyet-i tenüñ (15) pādīşāhı ve her nesne ki tende vardır cümleten anuñ memleketi (16) ve özi bī-çün ü bī-keyfiyyetdür. Kezālike mecmū‘-ı ‘ālemün pādīşāhı ki cemī‘-i kā’ināt anuñ vilāyeti ve özü bī-çün ve bī- (17) keyfiyyetdür ve her nesne ki anda çün ü keyfiyyet ola maḥsūsāt (18) gibi meşelā cümleten anuñ memleketidür. Ve şöyle ma‘lūm ola ki Ḥudā-yı Ta‘ālā’yı bir nev‘-i tenzīh (19) daḡı budur ki anı ḥiçbir mekāna izāfet itmeyeler. Nitekim cānı [30b] (1) ḥiçbir ‘uzva izāfet etmek dürüst olamaz. Meşelā cān aldadır (2) yāḥūd arḳadadır ya başdadır yāḥūd bedende bir ḡayrı (3) maḥalldedür demek dürüst degildür. Belki bedenüñ cemī‘ endāmı ḳısmete (4) ḳābildür cān ḳısmete ḳābil degildür ve ḳısmete ḳābil olmayan ḳısmete (5) ḳābil olana ḥulūl itmesi mümkün degildür. Zīrā ol daḡı ḳısmete ḳābil (6) olmak lāzım gelür ve cānı ḥiçbir ‘uzva izāfet etmek ḳābil degilken (7) ḥiçbir ‘uzuv anuñ taşarrufından ḥālī degildür. Belki cemī‘-i a‘zā anuñ (8) taşarrufında ve fermānındadır. Ve ol bu cümleñ pādīşāhidur nitekim (9) cemī‘ ‘ālem

ol pādīshāh-ı ‘ālemün taşarrufındadır. Ve ol münezzehdür (10) bir mekân-ı maḥşûşa izâfet olunmadan ve bu nev’ takdīs ü (11) tenzihün tamâmı anuñla âşikâre olur ki ḥâsiyyet-i sırr-ı rûḥ şarîḥ beyân (12) oluna. Ve bu bâbda ḥod bir ferde ruḥşat yokdur ki sırr-ı rûḥı (13) izhâr eyleye belki “*inne’llâhe ḥaleḩa Âdeme ‘alâ şûretiḩi*” kelâminuñ ma’ nâsı (14) bî-vech-i etemm beyân olunmaz. İllâ rûḥ keşf olunmağ ile FAŞL (15) çünki Ḥudâ-yı Ta’âlâ’nuñ zâtı ma’lûm oldu ve çün u çerâdan (16) ve keyfiyyetden pāk ü müberrâ olması mübeyyen oldu. Ve bu cümleñüñ (17) kilidi insân kendi nefsinı idrâk itmesi olduğı zâhir oldu. (18) Bu cümleden mâ’adâ ma’lûm ola ki ma’rifetden bir bâb (19) bâkî ḳalmışdur ki ol Ḥudâ-yı Ta’âlâ’nuñ mülket-i ‘âlemde ne vech ile [31a] (1) pādīshâhlık sürmesi ve ne tarîḩ ile ḥükûmet itmesidür. Ve melâ’ikeye (2) ne vech ile fermân itmesi ve melâ’ikenün ne ḥâsiyyet ile fermân-peḩîr olması (3) ve melâ’ike el ile nice umûn yerine yitürmesi ve göklerden yire emr göndermesi (4) ve yıldızları ve gökleri tahrik itmesi ve ehl-i zemînün aḩvâlin (5) göklere ḥavâle ḩılması ve kilid-i erzâkı göklere tefvîz itmesi ki bunlar (6) ne tarîḩ ile vücûda gelür. Bu bir bâb-ı ‘azîmdür Ḥudâ-yı Ta’âlâ’nuñ (7) ma’rifetinde ki buña *ma’rifet-i ef’âl* dirler. Nitekim bundan muḩaddem (8) zıkr olunana *ma’rifet-i zât ü şıfât* dirler. Ve bu zıkr olunanuñ daḩı (9) kilidi ma’rifet-i nefsdür ve sen ki kendi vilâyetünde kendi pādīshâhlığını (10) ne vech ile icrâ *itdigün* bilmeyesin. Pādīshāh-ı ‘âlem, ‘âlemde pādīshâhlığı (11) nice icrâ *itdugin* ne tarîḩ ile fehm idesin. Evvelâ kendüñden şâdir (12) olan bir fi’li mülâḩaḩa ḩıl ki şudûrı ne vech ile olur ki ol fi’l (13) meşelâ kitâbetdür. Şol dem ki bir kâğıd üzere “*bi’smi’llâḩi*” yazmağ dileyesin (14) evvelâ sende kitâbet itmege rağbet ve irâdet peydâ olur. Andan soñra (15) ḩalbünde bir ḩareket ü cünbüş peydâ olur ki ol ḩalb, şol ḩalb-i zâhirîdür ki (16) sîneñün şol cānibinde şekl-i şanevberî vâḩi’ olan et pâresidür (17) ve ol ḩalb-i zâhiriden bir cism-i laṩif ḩareket idüp dimāğa (18) şu’ud ider. Ve bu cism-i laṩife eṩıbbâ *rûḩ* dirler ki ḩiss ü ḩareketün (19) ḩammalı budur ve bu rûḩ bir ḩayrı rûḩdur ki ḩayvânâtda daḩı mevcûd [31b] (1) olup aña mevt târî olur. Ve ol âḩer rûḩ ki aña *dil* deyu (2) ad virmişlerdür. Ol ḩayvânâtda mevcûd degildür ve aña aşlâ mevt (3) târî olmaz ki Ḥudâ-yı Ta’âlâ’nuñ ma’rifetine maḩall olan budur. Çünki (4) ol rûḩ dimāğa

vuşul bula ve bi'smi'llâhın şüreti dimâğda olan (5) hızâne-i evvelde ki kuvvet, hayâl maḥalli oldur zuhûr itmege başlar ba' dehû a'sâba (6) bir hâlet ta'alluk itmege başlar ki ol a'sâb dimâğdan şadır olup (7) bedenün cemî' etrâfına irişmişdür. Hattâ barmaqların uclarına rişte gibi (8) bağlanmışdur. Ve bu zıkr olunan a'sâbı gâyet za'îf olan kimesnenün (9) kolında müşâhede itmek mümkündür. Çünkü ol a'sâb hareket ide (10) parmaqların ucların tahrîk ider ve parmak uçları kalemi tahrîk ider (11) ve kalem hibri tahrîk idüp şüret-i besmele hızâne-i hayâlde maḥzûn (12) olduğu üzere kâğıdın üstünde zuhûr bulur, havâssuñ mu'âveneti sebebi ile ki (13) ol havâsdan biri gözdür ki kitâbet hâlinde aña ihtiyâc hafî degildir. (14) Pes kitâbetün ibtidâsında bir rağbet peydâ olur demekden murâd budur ki (15) cemî' işlerün ibtidâsında Hudâ-yı Ta'âlâ'nun şıfatından bir şıfat muḥakkak (16) olduğın i'lâmdur ki ol şıfatdan irâdet ile ta'bîr olunur. Ve nitekim (17) zıkr olunan irâdetün eşeri ibtidâ kalbde peydâ olup ba'de-zâlike (18) kalb vâşıtası ile sâ'ir a'zâyâ sirâyet ider. Kezâlik Hakk Ta'âlâ'nun (19) daḥı irâdeti ibtidâ 'arşda peydâ olur. Ba'de-zâlik âher mevâzî' aya sirâyet ider [32a] (1) ve nitekim ol cism-i latîf didigimiz buḥâr gibi nesne kalbün cemî' damarları (2) tarîkinden zıkr olunan eşeri dimâğa işâl ider ve aña *rûh* dirler (3) bir cevher-i latîfdür. Hudâ-yı Ta'âlâ'nun daḥı eşer-i mükevvenâtını 'arşdan (4) kürsiye işâl iden cevher-i ferde *ferişte* dirler ve *rûh* dirler (5) ve *Rûhü'l- Kudüs* dirler. Ve nitekim vâkı' olan eşer kalbden dimâğa vâsıl olup (6) dimâğ kalbün vilâyeti vü taşarrufı tahtında olur. Eşer-i evvel daḥı Hudâ-yı (7) Ta'âlâ'nun 'arşından kürsiye vâsıl olup kürsi 'arşuñ tahtında olur. (8) Ve nitekim şüret-i bi'smi'llâh ki senün fi'lündür vücûda gelmesi (9) murâd olduğda ibtidâ anuñ şüreti dimâğdan hızâne-i evvelde (10) peydâ olur. Ba' dehû fi'l ol şürete muvâfık zuhûr ider. Kezâlik (11) 'âlemde olan nesnelerün şüreti daḥı evvelâ levḥ-i maḥfûzda muntekîş olur. (12) Ve nitekim dimâğda olan kuvvet-i latîf a'sâbı tahrîk idüp (13) a'sâb eli ve parmaqları tahrîk ider ve parmaqlar kalemi tahrîk (14) ider. Kezâlik ol cevâhir-i lâtife ki anlara *melâ'ike* dirler kevâkib vâşıtası ile (15) ve vâkı' olan şu'â'lar vesîlesi ile 'âlem-i süflîde olan (16) tabâyi'-i ümmehâtı tahrîk ider ki ol ümmehâta *tabâyi'*-i *erba'a* dirler. Ve ol (17) ḥarâret ü bürûdet ü ruḥbet ü yübüsetdür. Ve nitekim kalem

(18) mürekkebi perākende kılp şüret-i bi'smi'llāh zühür ider. Kezālik zıkr olunan (19) harāret ü bürüdet daḥı āb u ḥāki ve sā'ir ümmehāt-ı mürekkebātı taḥrīk ider. [32b] (1) Ve nitekim kâğıd mürekkebūn naḡşını ḡabūl idüp perākende olan (2) mürekkebi cem' ider. Mürekkebāt-ı eşyānuñ daḥı teşekküline ruṭūbet ile ḡābiliyyet ḡāşıl (3) olup yübūset ol şekli ḡıfz idüp ibkâ ider. Zırâ eger ruṭūbet (4) olmasa cism şekil ḡabūl itmez ve eger yübūset olmasa ol şekil pāyidār (5) olmaz. Ve nitekim ḡalem kendi kārını tamām idüp ḡareketini başa iletdükde (6) ḡızāne-i ḡayâlde mevcūd olan naḡşa muṭābıḡ şüret-i bi'smi'llāh zühür (7) ider. Kezālik ümmehāt-ı mürekkebātıñ daḥı ḡarāreti ve bürüdeti ṭabī'at-ı (8) mürekkebātı taḥrīk idüp mu'āvenet-i melâ'ike ile şüret-i ḡayvānī ve şüret-i (9) nebātī ve sā'ir mevcūdātıñ şüreti zühūra gelür, levḡ-i maḡfūzda şābit (10) olan şüret üzere ve nitekim ibtidā-yı kārıñ eşeri evvelâ mecmū' bedenden (11) ḡalbde peydâ olup andan şoñra sā'ir a'zāya sirāyet ider. Kezālik 'ālem-i (12) ecsāmuñ cemī'-i ḡavādişi 'arşdan peydâ olunup andan kâ'ināta sirāyet ider. Ve nitekim bu ḡāşıyyet sebeb ile ki (13) ḡalbūñ evvel ḡabūl itmesidür sā'ir a'zānuñ eşeri ḡalbe izāfet olunup (14) senūñ zātıñ ḡalb içre sākin taşavvur olunur. Kezālik cemī'-i 'āleme te'sīr ü (15) istilā 'arş vāsıtasıyla olmaḡın 'avām şöyle taşavvur ider ki (16) Ḥudā-yı Ta'ālā 'arşda sākin olur. Nitekim sen ḡalbe müstevlī olup ḡalbūñ (17) aḡvālī muntazām olmaḡıla memleket-i bedenūñ tedbīri ārāste olur. Kezālik (18) Ḥudā-yı Ta'ālā 'arşı ḡalḡ idüp 'arş üzerine müstevlī olmaḡıla memleket-i (19) 'ālem-i ecsāmuñ tedbīri ārāste olur. Ve bu sebebdendür ki 'ibāret-i [33a] (1) naḡm-i Ḳur'ān bu vech üzere geldi “*istavā 'alā'l-'arş*” “*yüdebbīru'l-emr*”⁴⁸ ve şöyle (2) ma'lūm ola ki bu zıkr olunan şol ḡaḡıḡatdur ki ehl-i başīret olanlara (3) bu ma'lūm ve zāḡir olmuşdur. Ve bu ma'na ile “*inne'llahe ḡalaḡā Ādeme 'alā şüretini*” (4) ḡadīşinūñ ḡaḡıḡatı münkeşif olur. Ve ḡaḡ budur ki pādīşāḡı ve pādīşāḡıñ (5) pādīşāḡlḡını pādīşāḡdan ḡayrı kimesne bilmez. Eger saña kendi memleketüñ (6) üzere pādīşāḡlḡ tefvīz olunmasa ve Ḥudā-yı Ta'ālā'nuñ cemī' 'āleme (7) pādīşāḡlḡı nüşḡasından saña bir muḡtaşar nüşḡa virilmeseydi aşlā (8) Ḥudā-yı Ta'ālā'nuñ milket-i 'āleme olan pādīşāḡlḡın derk itmege (9) ḡādir olmaz idiñ. Pes şol

⁴⁸ Yunūs suresi, 3.ayet

pādişāha şükr eyle kim seni halk itdi (10) ve saña memleket virüp pādişāhlık virdi. Kendi memleketine numüne için (11) ve kalbden saña ‘arş kıldı ve rûh-ı hayvāniyi ki anuñ menba‘ı kalbdür (12) İsrāfīl kıldı ve dimāğdan kürsi kıldı ve hayālāt hıızānesinden (13) levh-i mahfûz kıldı ve sem‘ u başardan ve sâ’ir havāsdan feriştelere (14) kıldı ve kubbe-i dimāğdan ki menba‘-ı a‘şābdur āsümān ve sitāreler kıldı (15) ve parmakları ve kalemi ve mürekkebi saña teḃāyi‘-i eşyā gibi musahḥar kıldı ve seni yegāne (16) vü bī-çün ve bī-keyfiyyet halk eyledi ve bunların cümlesine seni pādişāh (17) kıldı. Ve saña buyurdu ki “*zinhār kendüñden ve kendi pādişāhlığıñdan* (18) *gāfil olmayasın ki bu dem kendüñi halk iden ḥallāk u perverdigārdan* (19) *gāfil olursın.*” “*feinne’llāhe ḥaleka Ādeme ‘alā şūretihi ve a‘rif nefseke* [33b] (1) *yā insān ta‘rif Rabb’ekē*”. FAŞL Bu zıkr olunan tefāşīlden ki insānuñ (2) kendi zātına ve milket-i vücūduna pādişāh olması mābeyni ile ol mālīke’l-mülük (3) olan pādişāh-ı ‘ālemüñ pādişāhlığı mābeynīdür. İki ‘ilm-i ‘azāme (4) işāret ḥāşıl oldu ki ol ‘ilmüñ biri insānuñ kendi nefesine ‘ilmi (5) ve anuñ a‘zāsınuñ kuvā-yı muḥtelifeye ve şifāt-ı mütenevvi‘aya (6) ta‘alluḫuna ‘ilmi olmaḫdur ve kuvānuñ ve şifātuñ kalbe ta‘alluḫuna ‘ilmi olmaḫdur. (7) Ve bu bir ‘ilm-i ṭavīldür ki anuñ taḥḫīki bu maḫūle kitābda mümkün degildür. (8) Ve biri daḫı ol pādişāh-ı ‘ālemüñ memleketinüñ feriştelere irtibātınuñ (9) taḫşīline ‘ilmi ve feriştelere biribirine irtibātınuñ ve semāvāt u (10) ‘arş u kürsīnün anlara irtibātınuñ taḫşīline ‘ilmi olmaḫdur. Ve bu daḫı ‘ilm-i ṭavīldür (11) ve bunlardan maḫşūd nev‘-i işāretdür. Tā ki şol kimesne ki ‘ākıl u (12) dānā ola bunlara i‘tikād eyleyüp Ḥudā-yı Ta‘ālā’nuñ ‘azāmet ü celālin (13) idrāk eyleye. Ve şol kimesne ki belīd ü nādān ola kendinüñ ne mertebede (14) gāfil idigin fehm eyleyüp ne vech ile bed-baḫt ü maḡbūn olduḡın (15) añlaya ki kendüde işbu cemāl ü kemāl ile ārāste olan pādişāhuñ (16) mütālā‘asından maḡrūm ḫalmışdur. Cemāl-i ḥazret-i ulūhiyyetden ḫaberdār (17) olmaḫ ḫande ḫaldı. Ve bu miḫdār ki zıkr olundu andan ötürü zıkr (18) olundu ki ḫalā’iḫ kendi zātlarına nazar kılop özleri ne maḫūle nesne (19) idigin iz‘ān idineler. FAŞL Ol bī-çāre vü maḡrūm ṭabī‘i vü [34a] (1) müneccim ki vāḫi‘ olan ḫavādiş-i kā’inātı ṭabāyi‘ u nücūma ḫavāle (2) kıılurlar. Anların mişāli şol ḫarınca gibidür ki kāḡıd üzere yürürkeñ (3) kāḡıduñ siyāh

olup nakş-pezîr olduğın görüp tefekküre (4) varur ba‘ dehû kalem ucunı görüp şād olur. Ve eydür ki bu huşûsuñ (5) haķîķatın idrāk itdüm bildüm ki bu nakşı kalem ider. Bu meşel tabî‘î olan (6) kimesnelerüñ meşelidür ki anlar vücûh-ı havâdisden hiç nesneye vâķıf (7) olmamışdur. İllâ derece-i ahîre ba‘ dehû bir qarınca daķı gelür ki anuñ başîreti (8) daķı efzûnrek olup misâķhayı derk itmesi daķı ziyâdereke ola. (9) Ve qarınca-i sâbıķa iye ki ğalaķ kıldıuñ. Ben işbu kalemî musaķķar görürem ve anuñ (10) verâsında bir nesne müşâhede kıluram ki nakşı ol kılur. Bu mertebe ile şād (11) u mesrûr olup eydür ki taķķîķ budur ki bu nakşı icâd iden kalem (12) degildür ol kalemî tutan parmaķlardur ki parmaķlara musaķķardur diye ve bu (13) meşel müneccimüñ meşelidür ki anuñ nazarı ziyâdeye tecâvüz idüp (14) şabâyi‘i kevâķibe musaķķar eylemişdür. Velîkin bunu bilmemişdür ki kevâķib (15) daķı ferîştelere musaķķardur. Ve şol mertebeye ki bundan mâfevķdür (16) hidâyet bulmamışdur. Ve nitekim bu tefâvût-i müneccim ile tabî‘î beyninde (17) ‘âlem-i ecsâmda vâķi‘ olup muķâlefet peydâ olur. Kezâlık ‘âlem-i ervâķda (18) teraķķî iden kimesneler beyninde daķı bu muķâlefet vâķi‘ olur. Zîrâ ekşeri (19) ģalâ‘iķ ki ‘âlem-i ecsâmdan teraķķî idüben ģâric-i ecsâmda ba‘ zı [34b] (1) nesneye muķtali‘ olup evvel dereceye vâşıl olular. Tarîķ-ı mi‘râc (2) anlara mesdûd olur ve ‘âlem-i ervâķda ki ‘âlem-i envârdur buncılayın (3) ‘aķabât bi-ģaddür. ‘Âlem-i ervâķda seyr iden sâliklerüñ dereceleri (4) mütefâvitdür ba‘ zısı kevkeb gibidür ve ba‘ zı ķamer gibidür ve ba‘ zı (5) şems gibidür. Ve işbu tefâvût ü teraķķî şol kimesnelerüñ mi‘râcıdur (6) ki anlara melekût-i asümânî seyr itdireler. Nitekim Ħalîl'den şalavâtü'llâhi (7) ‘âleyh Ħudâ-yı Ta‘âlâ ģaber virüp buyurmuşdur “*ve kezâlike nürî İbrahim’e* (8) *meleküte’s-semâvâti ve’l-ard*”⁴⁹ tâ bu maķalle gelince ki buyurulmuşdur “*innî veccehtü* (9) *veķhiye lillezî faķara’s- semâvâti ve’l ard*”⁵⁰ ve bu sebebdendür ki Resûl (10) şalla’llâhü ‘aleyhi ve’s-sellem buyurmuşdur “*inne lillâhi seb‘îne ģicâben min nîrin* ve (11) *ķulmetin lev keşefenâ aķraķat sübûģât-ı veķihi külle mâ edrakehû başarahu*” ya‘nî (12) Ħudâ-yı Ta‘âlâ içün yitmiş ģicâb vardur nûrdan ve ķulmetden ki

⁴⁹ En‘âm suresi, 75.ayet

⁵⁰ En‘âm suresi, 79.ayet

(13) eger ol hicābları keşf itse anuñ pertev-i cemālî başar ta'alluḡ itdüḡi (14) nesneleri iḥrāk ideydi. Ve bunuñ bâḡî şerḥin Şāhib-i Kimyā İmāmu Ğazzālî Raḥmetu'l-lāhi (15) 'aleyh Mişkātü'l-Envār ve Mişfatü'l-Esrār nām kitābında beyān buyurmuşdur. (16) Murād idinen andan taleb itsün ve maḡşūd budur ki şol nesneyi (17) ki 'ilm-i ṭabî'î şāhibi olan bî-çāre ḥarārete ve bürüdete ḥavāle kılup (18) eger ḥarāretle bürüdetüñ daḡlı olmayaydı esbāb-ı İlāhî beyninde 'ilm-i (19) ṭıbb bâṭıl olurdu dir. Anuñ ḡaṭası bu cihetdendür ki çeşmi [35a] (1) muḡtaşar olmaḡın eşyānuñ aḡvālinden ḡaber virmeyüp evvel menzilde (2) ḡalmışdur. Ve ḥarāreti vü bürüdeti bir aṣl-ı müstaḡil 'add idüp musaḡḡar eylemişdur (3) Ve anı Ḥudāvend i' tibār idüp çāker bilmişdur. Ḥālā ki anlar şaff-i ni'âlde (4) olan ednā ḡidmetkârlardandur ve müneccim ki nücümü esbāb-ı ilāhî beyninde (5) müeşşir i' tibār itdi rāst söyledi. Eger böyle olmayaydı gice ile (6) gündüz berāber olurdu ki āfitāb bir necmdür ki andan 'āleme nūr u ziyā (7) ḡaşıl olur ve yaz u kış berāber olurdu ki yazuñ ḥarāreti ve kışuñ (8) bürüdeti andan ötürüdür ki yazın āfitāb rüy-i zemîne müstevlî olup (9) kışın ba'îd olur. Ve şol Bārî Ta'ālā ki āfitābı germ u rüşen yaratdı. (10) Eger bir kimesne "*Ḥudā-yı Ta'ālā Zühāl'i serd u ḡuşḡ yaratdı ve Zühre'yi serd u ter yaratdı*" dise dīne (11) ve İslām'a aṣlā ḡalel gelmez. Fe ammā müneccim ḡalaṭı bu yüzden ḡılmışdur ki nücümdan (12) aṣıl ve ḡavāletḡāḡ kılup anlarıñ musaḡḡar olduḡın bilmemişdur ve anı bilmemişdur ki (13) "*eş-şemsü ve'l-ḡamerü ve'n-nücümü müsahḡḡarātün biemrihi*"⁵¹ buyurulmuşdur. Ve musaḡḡar aña dirler (14) ki anı bir işe ḡullanalar. Pes nücüm kārger degillerdür belki kārger olanlara (15) muṭî' ve musaḡḡarlardur feriştelereñ a'māli cihetinden nitekim a'sāb(16) musaḡḡar u müsta'meldür taḡrîk-i eṭrāf ḡuşuşından ve şol ḡuvvet cihetinden (17) ki dimāḡda mevcüddur. Kezālik nücüm daḡı ednā ḡidmetkârlardandur. Egerçi (18) dereceleri naḡīb derecesidür şaff-ı ni'âlde degillerdür cehār ṭab' şaff-ı (19) ni'âlde olduḡı gibi ki cehār-ṭab'-ı kemter ḡidmetkârlardandur kitābetde ḡalem [35b] (1) kemter ḡidmetkârlardan olduḡı gibi. FAŞL Ma'lūm ola ki ḡalā'ik (2) içre vāḡi' olan iḡtilāfāt bir cihetden rāstdur. Zīrā te'sīrātüñ (3) ba' zına vāḡıf olan şöyle ḡann ider ki cümlesin idrāk itmiş ola.

⁵¹ A'rāf suresi, 54. ayet

(4) Anların meşeli şol a‘mâlar gibidir ki anların şehrine fîl geldügin istimâ‘ idüp (5) anuñ ne idigin bilmege revâne olduklarında birinüñ eli fîlün omuzına (6) râst geldi ve birinüñ dağı eli kulağına râst geldi ve birinüñ (7) dağı ayağına ve birinüñ dağı dişine râst geldi. Çünkü kendilerin emsâli (8) a‘mâlara mülâkî oldılar. Anlardan fîlün aḥvâlin şorduklarında şol kimesneler (9) ki ellerin fîlün omuzına kodı “*fîl bir ‘aẓîm bülend nesnedür ve gâyet* (10) *mülâḥḥam ve mücessemdür*” didi. Ve şol kimesne ki elin fîlün ayağına kodı “*fîl* (11) *bir ‘amûd gibi nesnedür*” didi. Ve şol kimesne ki elin fîlün dişine kodı (12) “*fîl bir direk gibi nesnedür*” didi. Ve şol kimesne ki elin fîlün kulağına (13) kodı “*fîl bir kilîm gibi nesnedür*” didi. Cümlesi bir yüzden râst söyledi (14) velîkin cümlesi ḥaṭa kıldılar. Zîrâ şöyle zann itdiler ki fîlün mecmû‘ (15) a‘zâsına vâkıf olmuş olalar ve müneccim ve ṭabîb dağı böyledür ki (16) anların herbirinüñ gözi ḥazret-i ilâhiyyete ḥidmet iden ḥidmetkârlardan (17) birine ṭuş olmuşdur. Ve anuñ salṭanat u istîlâsında ta‘accüb (18) kıluben pâdişâh var ise budur deyüp “*hâzâ Rabbi*” demişdür. Ve şol (19) kimesne ki ṭarîḳ-ı ḥidâyete sâlik oluben bu zîkr olunanların noḡşânını [36a]

(1) müşâhede kılup her bir nesneye ki nazar kılsa anuñ verâsında birin dağı (2) temâşâ idüp bunı anuñ taḥtında görmek ile ma‘bûdiyyete şâlih degildür (3) deyüp “*lâ üḥibbû’l-âfîlîn*” demişdür. FAŞL Kevâkib vü ṭabâyi‘uñ (4) ve burûc-ı işnâ-‘aşeriñ ve ‘arşuñ ki cümlesinden ‘âlîdür mişâli bir cihetden (5) şol pâdişâh gibidir ki anuñ bir ḥücre-i ḥâşşî ola ki anda vezîri sâkin (6) ola. Ve ol ḥücrenün eṭrâfun iḥâṭa itmiş bir revâḳ ola ve ol revâḳda (7) on iki pencere ola. Ve her pencerede ol vezîrün bir nâ’ibi sâkin ola (8) ve yidi süvâr bu pencerelerin dâ’iresin devr idüp ol nâ’iblere vezîrden (9) vâsıl olan fermânı istimâ‘ itmek üzere olalar. Ve dört piyâde (10) bu yidi süvârdan ba‘îd maḥalde ḳarâr itmiş olalar ve gözlerin bu yidi (11) süvâra diküp muntazır olmuş olalar. Dergâh-ı pâdişâhdan ne fermân vârid (12) ola deyu ve bu dört piyâdenün elinde dört kemend ola. Tâ ki ol kemendi (13) atup bir ṭâ’ifeyi vârid olan fermân mücibi ile Cenâb-ı Ḥazrete çıkup (14) ḳarîb kılar ve bir ṭâ’ifeyi dağı Cenâb-ı Ḥazretten dūr kılar ve bir ṭâ’ifeyi (15) dağı ‘uḳûbet ideler. Fi’l-meşel ‘arş şol ḥücre-i ḥâşşîdur ki vezîr-i memleketün (16) ḳarâr-gâhıdur ki ol ferîşte-i muḳarrebdür ve felekü’l-kevâkib şol ḥücre-i ḥâşşî (17)

muḥīṭ olan revāḳdur. Ve burūc-ı işnā-‘aşer şol on iki penceredür ve (18) vezīrūñ nā’ibleri sā’ir ferīştelerdür ki ol ferīşte-i muḳarrebūñ taḥtındadır. (19) Ve her birine ol ferīştelerūñ bir ‘amel sifāriş olunmuşdur ve yidi sitāre [36b] (1) yidi süvār meşābesindedür ki naḳībler gibi hemīşe bu revzenlerūñ eṭrāfın (2) ṭolaşurlar. Ve her bir revzende anlara bir dürlü fermān vāşıl olur. Ve şol (3) nesne ki aña ‘anāşır-ı erba‘a dirler: āb u āteş u ḥāk u hevā gibi. Ol dört (4) piyāde meşābesindedür ki kendi vaṭanlarından sefer kılmazlar. Ve ṭabāyi‘-i erba‘a (5) ki ḥarāret ü bürüdet ü ruṭūbet ü yübūsetdür dört kemend gibidür ki (6) ol dört piyādenūñ elindedür. Meşelā bir kimesnenūñ ḥālī müteğayyir olup (7) dünyādan yüz çevirmiş ola ve ğam u ğuşşa aña müstevlī olup ve ni‘am-ı (8) dünyā anuñ ḳalbine nāḥoş olup ‘āḳıbet kārınūñ ḥaṭarına düşmüş ola (9) ṭabīb aña bīmārdur ‘illet-i mālīḥulyāya giriftār olmuşdur. Anuñ ‘ilācı (10) ṭabīḥ-i āftimūndur dir. Ve ṭabī‘ī eydür bu ‘illetūñ aşı şol yübūsetdür (11) ki dimāğda müstevlī olmuşdur ve bu yübūsetūñ bā‘işi ḳış hevāsıdır. (12) Tā ki faşl-ı bahār gelüp hevāya ruṭūbet ğālib olmaya ol kimesnenūñ (13) ‘illeti şalāḥa yüz ṭutmaz dir. Ve müneccim eydür bu şol sevdādur ki aña (14) ‘arız olmuşdur ‘Uṭārüdden ki ‘Uṭārüdden sevdā ḥāşıl olur. Şol (15) dem ki Mirriḥ ile müşākelesi ola tā ki ‘Uṭārüd sa‘deyne muḳārin yāḥūd (16) anlarūñ teşlīşine vāşıl olmaya. Bu ḥāl şalāḥa yüz ṭutmaz dir. Bunlarūñ (17) cümlesi rāst söyler velīkin “ *zālike meblağuhüm mine’l-‘ilm*”⁵² ammā şol kimesne ki (18) ḥazret-i rubūbiyyetde anuñ sa‘ādetine ḥükm olunmuşdur. Şol naḳīb-i kārāne ki (19) aña ‘Uṭārüd ve Mirriḥ dirler. Fermān olunır ki sür‘at ile irsāl ide [37a] (1) dergāḥ piyādelerinden şol piyādeyi ki aña *hevā* dirler. Tā ki yübūset kemendin (2) pertāb idüp anuñ serd dimāğına bend eyleyüp cemī‘ lezzet-i dünyādan (3) yüzün çevirüp tā ziyāne-i ḥavf ü ḥaşyet ü zimām irādet ü meşīyyet (4) birle anı ḥazret-i ulūhiyyete da‘vet ḳılalar. Bu zıkr olunan ne ‘ilm-i ṭıbda (5) ve ne ‘ilm-i ṭabī‘atda ve ne ḥod ‘ilm-i nücūmda ma‘lūm olur. Bu bir ‘ilmdür ki (6) ‘ilm-i nübūvvet deryāsından ḥurūc ider ki ol deryā cemī‘ eṭrāf-ı memleketi (7) muḥīṭdür. Ve cemī‘ ‘ummāl ü nūḳabā ve ḥuddām-ı ḥazret-i ulūhiyyet aña ḥafī vü pūşide (8) degildür ki her biri ne semte sālīk ve ne fermān

⁵² Necm suresi, 30.ayet

ile müteharrikdür ve halkı ne cânibe (9) da' vet ve ne cânibden mümāna' at kılurlar. Pes firaq-ı muhtelifenüñ her biri (10) ne tekellüm kılup ne kavle kâ'il oldı ise cümlesi kelāmında şādık u mecmū' ısınuñ (11) kavli vākı' a muṭābıkdur. Velīkin bunlar şehr-i yār-i memleketüñ sipihşālārından (12) haberdār olmamışlardır. Hudā-yı Ta'ālā hod bu tarīk ile ya'nī maraž u (13) sevdā vü miḥnet ü belāyla halkı kendi ḥazretine da' vet idüp eydür ki kullarıma (14) naşīb itdigim maraž degildür ki ol şol kemend-i luṭfumdur evliyāmı anuñla (15) kendi ḥazretine da' vet idirem. “*İnne'l-belāe müvekkelün bi'l-enbiyāi şümme bi'l-evliyāi şümme'l (16) -emseli fe'l-emseli*” pes anlara dīde-i ḥaḳāret ile nazar kılmañ ki anlar bizümdür. (17) “*Mariztü felem te'idni* anlaruñ ḥaḳqında vārid olmışdur ya'nī “ *ben ḥaste oldum* (18) *ḥāṭırım şormaduñ ki evliyāmuñ ḥāṭırın şormaḳ benüm ḥāṭırım şormaḳ* (19) *gibidür.*” Pes şol mişāl ki bundan aḳdem zıkr olunmuş idi insānuñ vilāyet-i [37b] (1) teninde olan salṭanatuñ mişālidür ve bu mişāl insānuñ ḥāric teninde olan (2) salṭanatuñ mişālidür. Bu ma' rifet daḫı insānuñ ma' rifetinden ḥāşıl olur (3) nesne olduḡı cihetden ma' rifet-i nefis sā'ir ma' rifetlerüñ 'ünvānı kılındı. FAŞL (4) Bu dem anuñ vaḳtidür kim ma'nī-yi sübhān'llāh nedür anı taḥḳīḳ idinesin. Zīrā (5) Hudā-yı Ta'ālā'nuñ pādīşāhlıḡı senüñ pādīşāhlıḡından (6) efḍal olup cemī' esbāb ü vesā'it-i kâ'ināt Hudā-yı Ta'ālā'nuñ dest-i (7) kudretinde musaḥḫar olduḡına 'ilm ḥāşıl oldı. Qalem kâtib destinde musaḥḫar olduḡı gibi ve ma'nī-yi elḥamdü'l-illāh (8) nedür anı daḫı ma'lüm idinesin. Zīrā çünki Hudā-yı Ta'ālā'dan ḡayrı mün'im (9) olmadıḡı sābit oldı. Ondan ḡayrıya ḥamd u şükür lāyık ve sezāvār olmadıḡı (10) daḫı ma'lüm oldı. Ve çünki anı bildük ki ḥiç āferīdeden bir ferdüñ zimām-ı iḥtiyārı (11) kendi elinde degildür ma'nī-yi lā ilāhe illā'llāh nedür aña daḫı 'ilm ḥāşıl oldı. (12) Pes bu dem anuñ vaḳtidür ki Allāhu Ekber'üñ ma'nisin taḥḳīḳ idinesin ve şöyle (13) bilesin ki bu zıkr olunanuñ cümlesine ki 'ilm ḥāşıl olmışdur. Hudā-yı Ta'ālā'nuñ deryā-yı 'āzametindeñ (14) bir ḳaṭreye 'ilm ḥāşıl olmamışdur. Zīrā Bārī Ta'ālā andan a'zamdur ki anı (15) kendi nefsüne ḳıyās ile bilesin. Ve ma'nī-yi Allāhu Ekber bu degildür ki Hudā-yı Ta'ālā (16) cemī'-i mā'adādan a'zamdur dimek ola. Zīrā Hudā-yı Ta'ālā'dan ḡayrı ḥiç (17) bir ferdüñ vücūdı yokdur ki tā ki Hudā-yı Ta'ālā aña nisbet a'zamdur denile. (18) Zīrā

cemî^c mevcûdât anuñ nûrundan bir pertevdür. Meşelâ âfitâbuñ nûrî (19) âfitâbdan gayrı bir nesne degildür tâ ki âfitâb nûrından a'zâmdur denile. [38a] (1) Belki Allâhu Ekber'üñ ma'nîsi budur ki Hudâ-yı Ta'âlâ a'zâmdur andan ki kıyâs-ı (2) 'aql ile biline ma'âze'llâh Hudâ-yı Ta'âlâ'nuñ taqdis ü tenzîhi benî Âdem (3) tenzîhi gibi ne vech ile olur ki Hudâ-yı Ta'âlâ cemî^c maḥlûkâta müşâbeheden (4) müberrâdur. Tâ nev'-i insâna varınca ve ma'âze'llâh Hudâ-yı Ta'âlâ'nuñ (5) pâdişâhlığı benî Âdemüñ kendi zâtına pâdişâhlığı gibi nice olur. Ya (6) Hudâ-yı Ta'âlâ'nuñ şıfatları 'ilm gibi ve kıdret gibi benî Âdem şıfatları gibi (7) kânde olur ki bunlaruñ cümlesi bir numûnedür tâ ki insân 'acz-i beşerîyyet (8) muktezâsınca hâzret-i ulûhiyyetden bir nesne fehmi eyleye ve bunuñ (9) meşeli oldur ki eger bir şabî lezzet-i saltanatdan ve hükûmet-i memleketden (10) su'âl itse aña eydür ki anuñ lezzeti tûp u çevgân oynamak (11) lezzeti gibidür. Zîrâ ki şabî tûp u çevgân lezzetinden gayrısın idrâk (12) idemez. Zîrâ insân her nesne ki kendüde olmaya kendüde olana (13) kıyâs ile ma'lûm idinür ve ma'lûmdur ki lezzet-i saltanatuñ lezzet-i tûp ü (14) çevgân ile hiç münâsebeti yokdur. Velâkin fi'l-cümle her birine lezzet ü sürûr (15) nâmı şâdık olup bu cihetden isimde beraber olurlar. Ve bu sebebdan (16) şıbyâna nisbet ma'rifet-i lezzet-i saltanata ma'rifet-i tûp u çevgân numûne (17) olur. Ve bu zıkr olunan mişâlleri cümleten bu üslûp üzere anlayup iz'ân idindikten sonra (18) şöyle bil ki Hudâ-yı Ta'âlâ'yı kemâ-hüve ḥaḳḳuhû Hudâ-yı Ta'âlâ'dan gayrı (19) kimesne bilmez. FAŞL Şöyle ma'lûm ola ki Hudâ-yı Ta'âlâ'nuñ [38b] (1) ma'rifetinüñ şerḥi uzundur. Bu maḳûle kitâbda anuñ tafşîli râst gelmez (2) bu zıkr olunan miḳdârı kifâyet kılar tenbîh ḥuşûşında ve benî Âdami meh-mâ-emken talebi ma'rifet-i Hudâ'ya teşvîḳ cihetinde ki sa'âdetüñ tamâmı ma'rifet-i (4) Hudâ iledür. Zîrâ sa'âdet-i Âdami Hudâ-yı Ta'âlâ'yı bilüp Ḥaḳḳ-ı 'ubûdiyyeti (5) edâ itmek iledür. Ammâ Hudâ-yı Ta'âlâ'nuñ ma'rifet-i benî Âdemüñ sa'âdeti oldıḡınuñ (6) beyânı bundan âḳdem zıkr olunmuşdur ammâ 'ubûdiyyet ve bende-gî sebebi (7) sa'âdet olmadıḡınuñ beyânı budur ki âḥir-i kâr-ı insânüñ fevti mukarrerdür. (8) Çünkü fevt ola Hudâ-yı Ta'âlâ ile olsa gerekdür “*ileyhi'l-merci'u ve'l-maşîr*”⁵³ (9) ve her kimesnenüñ ki

⁵³ Mâide suresi, 18.ayet

karārgāhı bir kimesne ile olsa gerek anuñ sa'âdeti (10) oldur ki aña maḥabbeti ziyāde ola. Ve her ne deñlü ki maḥabbet ziyāde ola sa'âdet (11) ziyāde olur. Zîrâ müşâhede-i maḥbûbuñ lezzeti maḥabbet ziyāde oldukça ziyāde (12) olur. Hudâ-yı Ta'âlâ'nuñ dostlığı kalbe gâlib olumaz illâ ma'rifet ile (13) ve keşret-i zîkr ile zîrâ her kimesne ki bir kimesneyi sevüp aña gönül bağlaya anuñ (14) zîkrini ziyāde kılar. Ve her ne deñlü ki zîkrini ziyāde kılsa aña maḥabbeti ziyāde (15) olur. Ve zîkr kalbe şol vaktin gâlib olur ki 'ibâdete muvâzabet eyleye (16) ve 'ibâdete ferâğı şol vakt bulur ki 'alâ'îk-ı shevât kalbden munḳatı' (17) ola. Ve 'alâ'îk -ı shevât kalbden ol vakt munḳatı' olur ki ma'âşiden (18) el çeke ki ma'âşiden el çekmek sebab-i ferâğat-ı dil ü bâ'îş-i cem'iyet-i (19) hâtırdur. Ve edâ-yı tâ'at ve taḥşîl-i 'ibâdet bâ'îş-i keşret-i zîkrdür. Ve bunların [39a] (1) ikisi daḥı sebab-i maḥabbetdür. Ve bu ma'niden felâh ile ta'bir olunup buyurulmuşdur (2) *"kād eflāḥa men tezekkā ve zekera'sme Rabbihi feşallā"*⁵⁴ ve çünki cemî' a'mâle (3) 'ibâdet demek lâyıḳ degildür. Belki ba'zısına 'ibâdet demek lâyıḳ olur (4) ise ba'zısına 'ibâdet demek lâyıḳ olmaz. Ve cemî' shevâtdan (5) el çekmek revâ degil belki mümkün daḥı degildür. Zîrâ Âdem ta'âm ekl itnese (6) helak olur ve mücâma'at itnese nesl münḳatı' olur. Pes ba'zı shevâtdan (7) el çekmek revâ olur ve ba'zından re'vâ olmaz. Pes bir hadd-ı mu'ayyen gerekdür (8) ki onuñla revâ olan olmayandan cüdâ ola. Ve bunuñ beyânı budur ki benî Âdem (9) iki hâlden hâlî degildür. Ya budur ki kendi 'aql ü hevâ vü ictihâdına (10) tâbi' olup kendi bir nesneyi fikr ile ihtiyâr eyleye yâḥûd gayrı tarîḳ ile (11) ihtiyâr eyleye ve bu muḥâldür ki kendi fikr ile vü ictihâd ile ihtiyâr itmek (12) revâ ola. Zîrâ hevâ ki âdeme gâlip ola tarîḳ-ı Hâḳḳ aña pûşide (13) olur. Zîrâ her nesne ki murâdına muvâfıḳ olur aña şûret-i şavâbda (14) görünür. Pes gerekdür ki anuñ zimâm-ı ihtiyârı kendi elinde olmayup âḥer (15) kimesne elinde ola. Ve her kimesne zimâm-ı ihtiyârını zabt itmege qâdir degildür (16) belki zimâm-ı ihtiyârı zabt itmege ḥalḳuñ ziyāde ehl-i başîreti gerekdür (17) ki anlar enbiyâdur. Şalâvatü'llâhi 'aleyhim pes zarûrî şer'-i şerîfi mütâba'at (18) ve aḥkâm-ı dîne mülâzemet tarîḳ-ı sa'âdetüñ mihimmâtından oldı ki ma'nâ-yı (19) 'ubüdiyyet

⁵⁴ A'lâ suresi, 14-15.ayet

budur ki her kimesne ki kendi taşarrufât ile hudûd-ı şer' den [39b] (1) tecâvüz kıla. Lâ-cerem varṭa-i helâke düşer ve bu sebebdendir ki Bārī Ta'ālā (2) buyurmuşdur “ve men yete'adde hudûde'llâhi feḡad ḡaleme nefseḡu”⁵⁵ ya'nî şol kimesne ki (3) Hudâ-yı Ta'ālâ'nun beyân itdigi hudûddan tecâvüz itdi ol kimesne (4) kendi nefesine ḡulm itdi. FAŞL Ma'lûm ola ki ehl-i ibâḡetden (5) şol kimesneler ki Hudâ-yı Ta'ālâ'nun hudûdından yüz çevirüp âḡer semte (6) sâlik olmuşlardur anların ḡalaṭı vü cehli yidi vechdendir.

Vech-i Evvel (7) budur ki anlardan bir ṭâ'ifenün Hudâ-yı Ta'ālâ'ya îḡmânı yokdur. Zîrâ Hudâ-yı (8) Ta'ālâ'ya îḡmânı vehm ü ḡayâl cânibinden ṭaleb idüp keyfiyyet ü ḡi-günegî (9) semti ile mülâḡaḡa kılmışlardur. Çünki bu vech üzere olan mülâḡazalarında (10) me'âl bulmamışlardur, inkâr idüp vâḡi' olan umûrı ve ḡavâdiḡ-i (11) kâ'inât-ı ṭabî'ata ve nücûma havâle kılmışlardur. Ve şöyle taşavvur itmişlerdür (12) ki nev'-i benî Âdem ve sâ'ir ḡayvânât ve bu 'âlem-i 'acîb bu deñlü ḡikmet-i (13) muḡtelife ve tertîbât-ı mütenevvi'a ile kendi özünden ḡâḡir olmuş ola. (14) Yâḡûd hemîḡe dâ'im ü bâḡî ola yâḡûd bir ṭabî'atun fi'li ola. ḡâlen ki ol (15) ṭabî'at kendi özünden bî-ḡaberdür ḡayr-ı eşyâda taşarruf itmek (16) ḡande ḡaldı. Ve anların meḡeli şol kimesne gibidür ki bir ḡûb ḡaddı ḡörüp (17) şöyle taşavvur ide ki ol ḡadd kendi kendiden ḡuhûr itmiş ola. 'İlm u (18) ḡudret ü irâdet şâḡibi olan kâtıbsız ve yâḡûd ezel-i âzâlden bu vech (19) üzere yazılmış ola. Bir kimesnenün ki körlüḡi bu mertebede ola. Ṭarîḡ-ı [40a] (1) ḡalâletden rücû' itmez ve bundan aḡdem ṭabî'ıyyûnun ve müneccimün vecihleri beyân (2) olınmışdur.

İkinci Vech Şol ṭâ'ifenün cehlidür ki âḡirete îḡmânları olmamaḡın (3) şöyle taşavvur itmişlerdür ki benî Âdem şol nebâtât gibi ve sâ'ir (4) ḡayvânât gibi fevt olduḡda ma'dûm-i maḡḡ olup anlara 'itâb ü 'iḡâb (5) ü ḡevâb olmaz. Ve bunun daḡı menḡe'i cehâletdür ki kendi nefsinde şol (6) nesneyi fehm ider ki anı ḡar u ḡâv ü giyâḡdan fehm ider. Ve şol rûḡ ki ḡaḡîḡat-ı (7) insânîdür anun ebedî olup herḡiz fânî

⁵⁵ Talâk suresi, 1. ayet

olmaduğın bilmez. Ne deñlü libās-ı (8) bedeni andan giru alırlar ise de ki andan mevte deyu ta‘bır iderler ve bunuñ haķıķatı dördünci (9) ‘üvānda şerh olunmuşdur.

Üçünci Vech Şol kimesnelerüñ cehlidür ki anlaruñ (10) egerçi Hudā-yı Ta‘ālā’ya ve āhirete imān-ı za‘ifleri vardır. Velikin şer‘atuñ (11) ma‘nısın fehm itmedükleri sebebden Hudā-yı Ta‘ālā’nuñ bizüm ‘ibādetimüze ne hāceti (12) ve bizüm ma‘şiyetimizden ne ğamı vardır. Ve ol şol pādīşāhdur ki bizüm ‘ibādetimizden (13) müstağnidür ve tāt ve ma‘şiyet anuñ yanında beraberdür dirler. (14) Ve bu cāhiller hod Qur‘ān-ı ‘azimde bunu bilürler ki buyurulmuşdur “*men tezekkā (15) feinnemā yetezekkā linefsihi*”⁵⁶ ve *men cāhede feinnemā yücāhidü linefsihi*”⁵⁷ ve *men ‘amile şālihan (16) felinefsihi*”⁵⁸ bu bed-baht u müdbir şer‘-i şerīfün aḥvālin bilmedügi cihetden şöyle (17) şanur ki ‘ameli Haḳḳ Ta‘ālā için kılmak lāzım ola, kendü için olmaya. Ve bu (18) anuñ gibidür ki haste olan kimesne perhiz itmeyüp eyde ki tabibe benüm (19) fermān-pezir olup perhiz itmemden ve itmememden ne fā’ide vü ne ziyān [40b] (1) diye bu kelām hadd-i zātında rāstdur. Velikin perhize emr özi helāk (2) olmasun içündür tabībün hāceti için degildir. Ve perhiz itmemek (3) anuñ helākinün tārīķı olduğı cihetden tabīb aña hidāyet idüp (4) yol göstermişdür. Pes haste helāk olmasından yol gösterüp delālet (5) ü hidāyet idene ne zarar vardır. Ve nitekim maraz-ı ten bu cihānda sebep-i helāktendür (6) ve dārū vü perhiz sebep-i selāmet-i bedendür, tāt-ı ma‘rūf (7) ve riyāzet ü perhiz dağı sebep-i selāmet-i ḳalbdür “*ve lā yencū illā men eta’llāhe biḳalbin selīm*”⁵⁹(8)

Dördünci Vech Şol kimesnelerüñ cehlidür. Şer‘-i şerīfe bir āḥer cihetden (9) ki dimişlerdür şer‘-i şerīfün fermānı budur ki şehevātdan ve ḥışm u ğazabdan (10) ḳalb-i insān pāk ola. Buña hod imkān yoḳdur. Zīrā insānı bunlardan (11) ḥaḳḳ itmişler bu aña benzer ki “*bir siyāh kilimi beyāz idün*” deyu fermān (12) ideler. Buña meşğul olmak hod ‘ayn-ı muḥāldür dirler. Ve bu aḥmaḳlar (13) anı bilmezler ki şer‘-i şerīf bi‘l-küllie

⁵⁶ Fātır suresi, 18.ayet

⁵⁷ Ankebüt suresi, 6.ayet

⁵⁸ Fussilet suresi, 46.ayet

⁵⁹ Şuara suresi, 88-89. ayet

şehvâtdan ve hışm u gâzabdan berî olmağa (14) emr itmemiştir. Belki hışm u gâzabı ve sâ'ir şehvâtı te'dib itmegi fermân (15) itmüştür bir hayşıyyet ile ki şer'-i şerîfe ve muktezâ-yı 'aqla gâlib olmayalar (16) ve serkeşlik itmeyüp hudûd-ı şer' den tecâvüz itmeyeler. Ve günâh-ı kebâyirden (17) ictinâb üzere olalar tâ ki şağâyiri anlardan 'afv ideler. Ve bu (18) mertebe mümkündür çok kimesne bu mertebeye vâsıl olmuşlardır ve Rasûl (19) şalla'llâhü 'aleyhi ve's-sellem benî Âdeme hışm gerekmez ve şehvet gerekmez deyu kaçan dimişdür. [41a] (1) Hâlâ ki Rasûl'ün şalla'llâhü 'aleyhi ve's-sellem dokuz hâtûnı var idi ve buyurmuşdı (2) "*agḡabu kemā yaḡḡabu'l-beşer*" ya' nî ben beşerim gâzab iderim beşer gâzab itdüğü (3) gibi. Ve Hudâ-yı Ta'âlâ buyurmuşdur "*ve'l-kāzımīne'l-ḡayḡa*" ya' nî Hudâ-yı Ta'âlâ (4) hışmını hażm idenlere du'â itmışdür.

Beşinci vech Şol tâ'ifenüñ (5) cehlidür. Hudâ-yı Ta'âlâ'nun şıfatlarına ki eydürler Hudâ-yı Ta'âlâ (6) kerîm ü rahîmdür. Her ne şıfat üzere olursavuz bize rahmet ider (7) dirler. Ve bunu bilmezler ki kerîm olduğı gibi şedîdü'l-'ıḡâb dahıdur (8) ve anı görmezler ki bu dünyâda çok kimesneleri derd ü belâda aç ve (9) şusuz tutar hâlâ ki kerîm ü rahîmdür. Ve nazâr kılmazlar mı ki hırâset ü (10) ticâret itmedükçe mâl tahşîl idemezler ve cehd ü iştiğâl itmedükçe (11) 'ilm ü ma'rifet tekmiil idemezler ve taleb-i dünyâda aşlâ ihmâl ü takşîr (12) itmezler. Ve ol hinde Hudâ-yı Ta'âlâ kerîm ü rahîmdür dimezler hâlâ ki (13) Hudâ-yı Ta'âlâ kerîm ü rahîmdür ve cümle maḡlûḡâta rızqın virmege (14) zâmin olup buyurmuşdur ki "*ve mā min-dābbetin fi'l-arḡı illā 'ala'llāhi rızḡuhā*"⁶⁰ (15) ve âḡiret aḡvâlin a'mâl-i şâlihaya ḡavâle kılup buyurmuşdur "*ve en leyse* (16) *li'l-insāni illā mā se'ā*"⁶¹. Çünki Hudâ-yı Ta'âlâ'nun kerem u luḡfına imân getürmeyüp (17) taleb-i rızqdan el çekmezler. Her nesneyi ki bâb-ı âḡirette zıkr idüp (18) Hudâ-yı Ta'âlâ kerîmdür dirler cümlesi laḡlaḡa-i lisân ve telḡîn-i şeyâtîn (19) olup aşıldan ḡâric olur.

Altıncı vech Şol kimesnelerün cehlidür [41b] (1) ki kendülere maḡrûr olup eydürler ki biz bir dereceye vâsıl olmuşız ki (2) ma'şiyet bize ziyân itmez. Ve bizüm dînimüz şol ḡulleteyn gibi olmuşdur ki aña (3) necâset te'sşîr itmez. Hâlâ ki bu

⁶⁰ Hüd suresi, 6.ayet

⁶¹ Necm suresi, 39.ayet

ahmakların ekşeri şöyle kalil ve muhtaşardur (4) ki eger bir kimesne bir sözde anların hışmetine nakş virse ve riyâ vü (5) ru'ûnetlerin şikest itse cemî' 'ömrllerinde anuñ 'adâvetine meşgûl (6) olurlar. Ve eger anlardan bir tama' itdükleri loğma fevt olsa dünyâ anların (7) gözlerine teng ü tār olur. Pes bu eblehler ki bu maqûle merdâneliklerden (8) henüz kûlleteyn olmamış ola. Ve buncılayın nesnelere tahammül (9) kılmaya anlardan bu da' vî kaçan müsellim olur. Ve eger bir kimesne 'adâvet (10) ü şehvet ü riyâ benüm dâ'iremi tolaşmazın anlardan müberrâyem dise bu da' vâ ile (11) ol mağrûrlar zümresinden olur. Zîrâ anuñ derecesi enbiyâ (12) derecesinden 'âlî degildir. Enbiyâ hōd gâh olur ki haṭâ ve ma'şiyet (13) sebebi ile nevḥa vü zârî kılup ağlarlar ve 'özü ü niyâza meşgûl (14) olurlar ve şahâbenüñ şiddîkı olanlar bu deñlü 'ulüvv ü derece ile şağâyirden (15) daḥı ḥazer kılurlar. Belki fi'l-cümle şübheden ötürü helâl olan (16) nesnelerüñ dâ'iresine uğramazlar. Pes bu ahmaklar ne delîl ile (17) ma'lûm idindiler ki özlari İblîs elinde giriftâr olmayalar. Ve anların (18) derecesi peygâmbler ve şiddîklar derecesinden tecâvüz itmiş olmaya. (19) Ve eger dirler ise ki peygâmblerüñ daḥı ḥâli budur ki mertebe-i kûlleteyne [42a] (1) vâsıl olmışlardur lâkin itdikleri perhîzler ḥalkı ta'lîm ü irşâd içündür (2) dirler ise niçün özi daḥı ta'lîm-i ḥalk için enbiyâ vü evliyâ gibi ḥayr u (3) 'ibâdet işlemez tâ ki ḥalk anı görüp irşâd olunalar. Zîrâ bu ḥâlet (4) üzere her kim kendiyi görse dâlâlete düşüp zâyi' olur. Ve eger (5) "*ḥalkuñ zâyi' olmasından baña zarar yokdur*" dirse ya niçün Resûl'e şalla'llâhü (6) 'aleyhi ve's-sellem zararı var idi? Ve eger zararı olmayaydı niçün zât-ı (7) şerîfin 'ukûbet-i takvâya mübtelâ kılurdu ve mâl-i şadâkadan bir ḥurmâyı (8) niçün mübârek ağzından birağurdu? Ve eger anı ekl ideydi ḥalka andan (9) ne ziyân irişürdi ki cemî'isine ekl mubâḥ olurdu ve eger fî-nefsi'l-emr (10) ziyânı var ise ya niçün bu ahmaklara ḥamr ḳadeḫleri ziyân itmez? Ahîr (11) anların derecesinüñ peygâmbler 'aleyhi's-selâm derecesi ile tefâvütî yüz ḳadeḫ (12) ḥamrın bir ḥurmâ ile olan tefâvütinden ziyâde degildir. Pes özün şol deryâ (13) menzilesinde ḳor ki yüz küb ḥamr anı zâyi' kılmaya ve Peygâmbri şalla'llâhü (14) 'aleyhi ve's-sellem bir bardaḳ şu yirine ḳor ki bir ḥurma anı tağyîr eyleye. Pes aña (15) maḥalldür ki şeyṭân anuñ saçı vü saḳalı ile bâzî eyleyüp eblehân-ı cihân (16) anı

subriyye idineler. Zîrâ hayfdur ki zümre-i ‘uqalâ anuñ gibileruñ kelâmın (17) söyleyüp hande kıllalar. Ammâ kâmil anlardır ki eydürler her kim ki hevâ anuñ (18) esîri degil ol hiç Âdem degildir. Belki zümre-i hayvânâtdan ma‘dûddur (19) “*ülâike ke’l-en‘âmi bel hüm edall*”⁶². Pes şöyle bilmeñ gerekdür nefsi-i Âdemî hîlekar ve [42b] (1) mekkârdur ve dâ‘imâ da‘vâ-yı kâzibe kıllup lâf u güzâf uruben eydür ki (2) işbu mülâhaza ki ben kılluram. Gâyet-i zekâvetden ve nihâyet-i fetânetden nâşî (3) olur nesnedür. Çünki nefsi bu dâ‘vâyı kılla andan şıdk-ı da‘vâsına (4) mu‘tabık bürhân taleb itmek gerek ve anuñ şıdkına delâlet ider beyyine olmaz. (5) Andan gayrı ki kendi hükmünde olmayup hükm-i şer‘ üzere ola. Eger tav‘an (6) ve rızâen hükm-i şer‘ a tâbi‘ olursa kavlinde şâdıkdur ve eger taleb-i (7) ruşsata ve hîle vü hud‘a meşğûl olur ise bende-i şeytânın da‘vî-i (8) vilâyet idenlerdendir. Ve zıkr olunan bürhânı tâ âhir nefese dek andan (9) taleb itmek gerek ve illâ mağrûr u mağbûn olup helâk olur. Hâlen ki (10) özi helâk olduğundan bi-haberdür ve nefsüñ hevâ-yı şer‘ a tâbi‘ olması (11) derece-i İslâm’uñ evvel pâyesidir.

Yidinci vech Gâflet ü şehvâtdan peydâ (12) olan hâletdür cehâletden degil. Ve bu şol tâ‘ifenüñ ibâhetidür ki anlar bundan (13) aqdem zıkr olunan şübhelere nesne istimâ‘ itmiş degildir. Pes bir tâ‘ife (14) görseler ki anlar tarîk-ı ibâhete sâlik ve mezheb-i fışk u fesâda zâhib olup (15) mümevveh u bâtıl kelimâtı söyleyüp ve da‘vî-yi taşavvuf ü lâf-ı vilâyet kıllup ehl-i riyâzet (16) libâsın giyerler. Mezbûrlaruñ bu vaz‘-ı şeni‘ ve tarz-ı kabîhi anlaruñ tab‘ına (17) hoş gelür ki anlaruñ tab‘ına şehvet-i be‘âlet gâlib olmağın tab‘ı aña rızâ (18) virmez ki bir fesâd itdükte baña bu fesâduñ ‘ukûbeti olsa gerekdür deyu tefekkür (19) idüp ol itdügi fesâd özüne telh olup nâdim ola. Belki bir fesâd ki [43a] (1) hadîş ile mübeyyen olmuş olsa anı fesâd degildir belki delîl olan hadîşde (2) tühmet vardur dir. Hâlâ ki ne hadîş bilür ve ne hud tühmeti bu ma‘kûle kimesneler (3) şol merd-i gâfillerdür ki şehvât-ı nefsâniye ile derûnları pür olup (4) şeytân anlara zafer bulmuşdur. Anlar bend ü naşîhat ile şalâha gelmezler (5) ki anlaruñ şübhesi hemîn nev‘-i kelâmda vâkı‘ olmamışdur. Ve bi’l-cümle bu tâ‘ifenüñ (6) ekşeri şol zümredendir ki Hudâ-yı Ta‘âlâ anlar hakkında buyurmuşdur “*innâ ca‘alnâ (7) ‘alâ*

⁶² A’râf suresi, 179. ayet

*kuḷūbihim ekinneten en yefkahübü ve fī āzānihim vakrān*⁶³ ve *in ted'uhüm ila'l-hüdā* (8) *felen yehtedü izen ebeden*"⁶⁴ . Pes evlā budur ki anlarla mu'āmele tīg-i bürrān ile ola (9) hüccet ü bürhān ile olmaya. Bu zıkr olunan kifāyet kılr ehl-i ibāhetün fezāyih (10) u kabāyih u ğalaṭın beyān itmekde ve bu 'ünvānda anlaruñ aḥvāli andan ötürü (11) zıkr olundu ki tā ma'lüm ola ki bu cümleñ sebebi cehldür. Ya kendi nefslerine (12) ve yāḥūd Hüdā-yı Ta'ālā'ya veya ṭarīḳ-ı ḥaḳḳa ki aña *şerī'at* dirler. Ve şol cehl (13) ki muvāfiḳ-ı ṭab' ola anuñ zā'il olması müşkildür ve bu sebebdendür ki pes (14) tā'ifenüñ şübhesi daḡı yoğiken ṭarīḳ-ı ibāḥate sālīk olup bu ḡuşuşda (15) biz mütaḡayyir ḳalmışuz dirler. Eger "*Anlara taḡayyürüñüz ne cihetdendür?*" deyu su'al olunsa (16) cevāb virmezler. Zīrā anlardan ne şübhe vāḳi' olmışdur ve ne ḡod ṭaleb anlaruñ (17) meşeli şol kimesne gibidür ki bir ṭabībüñ ḡuzūrına varup ḡasteyem diye (18) vü marazı ne cihetden olduḡın beyān itmeye ki ol maḳūle kimesnenüñ 'ilācı (19) mümkün degildür. Tā ki marazı ne idigi ma'lüm olmaya hemīn şavāb budur ki [43b] (1) aña eydeler ki her ne ḡuşuşda müteḡayyir olursañ ol ammā seni ḡaḷḳ iden (2) perverdigārda ki 'ālim u ḳādir ve fa'āl-i mā-yüriddür. Anda şek üzre olma (3) diyüp bu ma'nıyi aña ṭarīḳ-ı bürhān ile ma'lüm ideler nitekim şerḡ olınmışdur.

(4) ÜÇÜNCÜ 'ÜNVÂN

Ma'rifet-i dünyā beyānındadır. Ma'lüm ola ki (5) dünyā menāzil-i ṭarīḳ-ı dīnden bir menzildür ve Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a sübhāne ve Ta'ālā sefer (6) kılanlaruñ reh-güzārıdır. Ve şol ibtidā bādiyede vaż' olunmuş bazardur ki (7) müsāfirler andan zād-ı sefer iştirā iderler. Ve dünyā vü āḡiret iki ḡaletden 'ibāretdür: (8) Şol ḡalet ki ḳable'l-mevt olup saña aḳreb olur aña *dünyā* dirler ve şol (9) ḡalet ki andan soñradur aña *āḡiret* dirler. Ve dünyādan maḳşūd, zād-ı āḡiret (10) dūr. Zīrā insānı ibtidā-yı ḡâlde sâde ve nâḳış ḡaḷḳ itmişlerdür. Velīkin anuñ (11) māddesinde şol ḳabiliyyet vaż' olunmuşdur ki taḡşīl-i kemāl idüp şüret-i (12) melekütı ḳalbinde naḳş itmege ḳādirdür. Bir vech ile ki lâyıḳ-ı ḡazret-i ulūhiyyet (13) ola. Bu ma'nāya ki müşāhede-i cemāl-i ḡaḳḳ kılanlaruñ birisi ola ki anuñ (14) müntehā-yı sa'ādeti ve cennet-i a'lāsı budur ve anı bu ḡuşuş için ḡaḷḳ (15)

⁶³ Kehf suresi, 57.ayet

⁶⁴ İsrā suresi, 46.ayet

itmışlardır. Ve müşâhede-i didâr hüd müyesser degildür tâ çeşm-i başîret (16) küşâde olup cemâl-i hâzreti idrâke liyâkât u kâbiliyyet hâşıl olmayınca (17) ve bu mertebe hüd ma'rifet ile tahşîl olunur. Bu sebebdan insânı 'âlem-i âb u (18) hâke irsâl itdiler. Ve ma'rifet-i hâzret-i ulûhiyyetüñ kilidin ma'rifet-i (19) 'acâyib-i şun' -ı ilâhî kıldılar. Ve ma'rifet-i şun' -ı ilâhîñ kilid-i evvelin havâss-ı [44a] (1) benî Âdemî kıldılar ve havâs hüd mümkün olmadı. İllâ bu âb u hâkden (2) mürekkeb olan qalbde bu sebebdan anı bu 'âlem-i âb u hâke irsâl itdiler. Tâ ki (3) anda zâd-ı seferi tekmiñ idüp ma'rifet-i Hudâ-yı tahşîl ide. Şol (4) kilid ile ki ol ma'rifet-i nefis ve ma'rifet-i cümle-i âfâkdur ve tâ ki âfâk ki (5) havâss-ı insân ile müdrek olup havâs dâ'imâ anuñ cäsüsü ola, insâna dünyâdadur (6) dirler. Ve çünkü insân havâssa vedâ' idüp özi vü özinüñ (7) şîfât-ı zâtı qala bu dem âhirete intikâl itdi dirler. Pes insânüñ dünyâda (8) olmasınıñ sebebi budur ki zîkr olundu. FAŞL Ma'lûm ola ki insânüñ iki nesneye (9) ihtiyâcı vardır: biri oldur ki qalbini esbâb-ı helâkden hıfz idüp (10) qalbüñ gıdâsın hâşıl kıla ve biri dahı budur ki teni dahı mühlikâtdan hıfz (11) idüp gıdâsın hâşıl kıla. Ve gıdâ-yı qalb Hudâ-yı Ta'âlâ'nuñ ma'rifet (12) ü maḥabbetidir. Zîrâ her nesnenüñ gıdâsı anuñ şol muḳtezâ-yı tab'ı olan (13) nesnedür ki ol anuñ hâşıyyetidir ve bundan âqdem zîkr olunmuşdur ki (14) insânüñ hâşıyyeti ma'rifet-i Hudâ vü maḥabbet-i Hudâ'dur. Ve anuñ qalbinüñ helâki (15) Hudâ-yı Ta'âlâ'dan ğayrı şeyüñ maḥabbetine müstağraq olmağ iledür. Ve bedene (16) ta'alluq qalb ahvâlin tedârük içündür. Zîrâ ki beden fânî ve qalb bâkîdür (17) ve bedenüñ qalbe 'alâkası devenüñ hâcîye 'alâkası gibidür. Tarîḳ-ı hacda (18) ki deve hâcî içündür, hâcî deve için degildür. Egerçi hâcîye zarûrî (19) deve ile mu'âmele vü devenüñ ahvâline takayyüd lâzım olur, 'alefi cihetinden [44b] (1) ve raḥtî huşuşından tâ Ka'beye şerrafehâ Allâh vâşıl olunca. Ve şol dem (2) ki vâşıl ola anuñ me'netinden ḥalâş bulur velâkin gerekdür ki hâcîñ (3) deve me'netine ta'alluqı kader-i hâcetden ziyâde olmaya. Zîrâ cemî' evḳâtın anuñ (4) 'alefine ve tedârükine şarf ider ise kâfileden münḳaṭı' olup helâk (5) olmağ lâzım olur. Kezâlik benî Âdem dahı eger cemî' 'ömrün tedbîr-i bedene şarf (6) ider ise kuvvet-i bedeni tekmiñ idüp esbâb-ı helâki özünden izâle (7) kıлмаğ için kendi sa'âdetinden mahrûm olur. Ve dâr-ı dünyâda

bedenüñ ihtiyacı (8) üç nesneyedür ziyâdeye degildür: Biri ta'âm ve biri libâs ve biri meskendür (9) ki ta'âm gıdâ için ve libâs setr için ve mesken harâret ve bürüdetüñ (10) mazarratını ve sâ'ir esbâb-ı helâki def' içündür. Pes benî Âdemüñ dünyâda (11) zarûreti beden ahvâlin tedârük itmekde bu üç nesneye münhasırdur, (12) bunlardan ziyâde degildür. Belki uşûl-i dünyâ dahı bunlardur velâkin gıdâ-yı (13) kalb ki ma'rifetu'llâhdur her ne deñlü ma'rifet ziyâde ola ahsen olur. (14) Ve gıdâ-yı beden ki ta'âmdur eger aña hadden ziyâde tenâvül olursa sebeb-i (15) helâk olur. Ammâ bu kadar var ki Hudâ-yı Ta'âlâ shevâtı benî Âdeme müvekkel (16) kılmışdur. Tâ ki ta'âm u şarâb u libâs u meskeni iktizâ idüp şol beden (17) ki anuñ merkebidür helâk olmaya ve shevâtuñ hilkatı şöyledür ki kendi (18) haddinde arâm itmeyüp dâ'imâ tezâyüd ü terakkî iktizâ eyleye. Ve cevher-i 'aqlı (19) andan ötürü halk itmişlerdür ki tâ ol shevâtı kendi haddi üzere ber-çarâr [45a] (1) kıla ve şer'-i şerîfi lisân-ı enbiyâ üzere irsâl itmişlerdür. Tâ ki shevât için (2) hudûd beyân eyleye ve işbu shevâtı benî Âdeme ibtidâ-yı fıtratında musallaḥ (3) kılmışlardur. Zîrâ ki 'âlem-i şibâda ve hâl-i tıfliyyetde aña ihtiyâc vardır ve 'aqlı (4) anuñ 'aķabince irsâl itmişlerdür. Pes shevât bedende 'aķldan evvel (5) mekân tutmuşdur anuñçün 'aķla ve şer' a musallaḥ ve müstevli olup ser-keşlik (6) ider. Şöyle ki benî Âdemi bi'l-küllîye taleb-i gıdâya ve taleb-i mesken ü libâsa meşğül (7) kıılır. Ve bu cihetden Âdem, kendi özün ferâmüş idüp gıdâ ve libâs ve (8) mesken ne için gerek idigin ve özi bu dünyâyâ ne için geldügin (9) idrâk eylemez. Ve şol gıdâ-yı kalbi ki ol zâd-ı ahiretdür ferâmüş kıılır. Pes (10) bu cümleden ki zıkr olundı haķıķat-ı dünyâ ve âfet-i dünyâ ve ğaraż-ı dünyâ ma'lûm (11) oldu. Bu dem gerekdür ki dünyānuñ şâhların ve anuñ eşğāl ü 'avâyıķın (12) ma'lûm idinesin. FAŞL İmdi ma'lûm ola ki tefâşîl-i (13) dünyâ zâhire nazâr üç cihetden hâlî degildür. Biri şol a'yân-ı eşyâ ki (14) rûy-i zemînde halk olunmuşdur nebâtât gibi ve ma'âdin ü hayvânât gibi ki (15) rûy-i zemîn aşlında mesken için ve menfa'at-i zirâ'at için kılınmışdur. (16) Ve ma'âdin ki vardır mis ü birinc ü âhen gibi alât için kılınmışdur ve (17) hayvânât ki vardır merkeb için ve ekl için kılınmışdur ve benî Âdem (18) bu zıkr olunanlara kalb u kâlibın meşğül itmiştir. Zîrâ kalbini anuñ (19) maḥabbetine vü

talebine meşğul itmişdür ve kâlibin anuñ ıslâhına ve şanâyî' in [45b] (1) tahşîl itmege meşğul itmişdür. Ve kalbi anuñ maḥabbetine meşğul kılmadan (2) kalbe şol şıfât-ı reddiye ḥâşıl olur ki anlaruñ cemî'îsi sebeb-i helâk (3) olur ki ol şıfatlar hırş u ḥased ü buhl ü 'adâvetdür. Ve bunlardan (4) ğayrı daḥı ne ki var ise ve hem anlara meşğul olmadan kalbi ferâğat bulmayup (5) kendini ferâmûş kılmag ile cemî' umûrın dünyâ maşlaḥatına şarf itmek lâzım olur. (6) Ve nitekim aşl-ı dünyâ üç nesnedür: Ta'âmdur ve libâsdur ve meskendür. Aşl-ı (7) şınâ'at ve eşğâl ki zarûret-i insâniyyedendür. Anlar daḥı üç nesnedür (8) ki anlaruñ biri ekincilik ve biri cullâhlık ve biri bennâlikdür ve sâ'irleri (9) bu zıkr olunan şanayî' -i şelâsenüñ fûrûğıdur ki ba'zı anuñ esbâbın ihzâr (10) ider. Nitekim iplikçi cullâhuñ maşlaḥatın ihzâr ider ve derzi anı tekmiâl (11) ider ve bunlaruñ herbirinüñ daḥı âlâta ihtiyâcı vardır. Gerekse ol âlât (12) ağaçdan olsun gerek demürden olsun gerek deriden olsun. Pes bu (13) cihetden demürce vü dürger ü serrâc peydâ oldu ve çünki bu cümle zuhûra (14) geldi anlaruñ biri birine mu'âvenete ihtiyâcı oldu. Zîrâ bunlaruñ herbiri (15) kendi maşlaḥatın bi-tamâmiḥâ görmeden 'âcizdür. Pes bir yire cem' olup derzi (16) cullâhuñ ve demürceñüñ maşlaḥatın tedârük idüp demürce ikisinüñ (17) daḥı mühimmin tedârük itdi. Bu üslûb üzere biribirinüñ mühimmâtına (18) meşğul olmağ ile mâbeynlerinde mu'âmele peydâ olup andan nice ḥuşûmetler (19) zuhûr itdi ki anlaruñ herbiri kendi ḥaḳkına rızâ vermeyüben biri [46a] (1) birinün 'aleyhisine kaşd itdiler. Pes bu sebebden üç nev' şanâ'ata (2) daḥı ihtiyâc oldu ki anlaruñ biri şanâ'at-ı salṭanat ve biri (3) şanâ'at-ı kazâ vü ḥükûmet ve biri daḥı şanâ'at-ı 'ilm-i fıkıhdur ki (4) anuñla kânûn-ı dîn ü âyîn-i salṭanat ma'lûm olur. Ve bunlaruñ (5) her biri bir şanâ'at-i müstakilledür egerçi anlaruñ ekseri a'mâl-i (6) deste mevķûf degildür. Pes bu cümle ile iştiğâl-i dünyâda ta'addüd (7) ve keşret zuhûr idüp teselsül buldı ve ḥalâ'ik bu cümleñüñ arasında (8) özünü a'mâ vü aşamm kılup zâyî' kıldılar. Ve anı bilmediler ki bu cümleñüñ (9) aşl-ı evveli üç nesnedür ziyâde degildür ki anlar ta'âm ü libâs ü (10) meskendür. Pes bu zıkr olunanlaruñ mecmû'ı bu üç nesne içün bu (11) üç nesnenüñ daḥı mecmû'ı beden aḥvâli içündür. Ve beden kalb içündür (12) tâ ki kalb aña süvâr ola ve kalb Ḥudâ-yı Ta'âlâ içündür. Pes ḥalâ'ik (13) ki özlerini ve Ḥudâ-

yı Ta‘ālā’yı ferāmūş ideler. Şol hācī gibi olurlar (14) ki özini ve Kā‘beyi şerrefehā Allāh ferāmūş kılmış ola ve cemī‘ rūzgārın (15) deve tīmārına şarf ide. Pes dünyā vü haqīkat-ı dünyā budur ki zıkr (16) olundu her kimesne ki dünyā emrini el ucu ile görüp nazarın cānib-i (17) āhirete kılmaya ve meşgāle-i dünyāyı qadr-i hācetden ziyāde kıla. Dünyā (18) huşuşın kemā-yenbağī idrak itmemiş olur ve bu cehāletūñ dağı (19) sebebi budur ki Resūl şalla’llāhū ‘aleyhi ve’s-sellem buyurmuşdur *dünyānuñ sihri* [46b] (1) *Hārut ve Mārut sihrinden ziyādedür andan hāzer kıluñ*. (2) Pes dünyānuñ ki sihri bu mertebede ola anuñ mekr u hīlesiñ bilmek (3) ve anuñ hālā’ıka nisbet-i aḥvālın durūb-ı emsāl ile beyān itmek (4) farz olur. Pes bu dem anuñ vaḳtidür ki sihr-i dünyānuñ mişallerin (5) berveci-i tafşıl istimā‘ idesin. FAŞL Ma‘lūm ola ki (6) dünyānuñ bir sihri budur ki kendin saña bir veci ile ‘arz ider ki (7) sen anı sükūn üzere taşavvur idüp kendinle ber-ḳarār şanursın. (8) Hālen ki ol şöyledür dāyima senden firār itmek üzredür (9) ki velīkin tedric ile zerre zerre hareket kılmagın bilinmez. Ve anuñ (10) meşeli şol sāye gibidür ki aña nazar kılsañ anı sākin şanursın (11) hālen ol ale’d-devām gitmek üzredür. Ve ma‘lūmdur ki senüñ (12) ‘ömrüñ dā’imā berveci-i tedric güzer kılmak üzredür ve her laḫza nākış (13) olmadan hālī degildür. Pes dünyā şol dünyādur ki hemīn saña vedā‘ (14) itmek üzredür hālen sen andan bī-ḫabersin.

Mişāl-i āḫer (15) Anuñ bir sihri dağı budur ki özün saña ‘arz ider tā ki seni kendiye (16) āşık kıla ve saña şöyle gösterür ki senüñle yār-ı vefādār olup (17) ḡayrı kimesneye meyl itmeye. Velīkin bir gün nā-gehān senden firār (18) idüp düşmenlerüñle yār olur ve anuñ meşeli şol fāhişe ‘avret (19) gibidür ki hīle vü ḥud‘ a ile ricālī maḡrūr idüp kendiye ‘āşık [47a] (1) kıla ba‘dehū anı ḫānesine da‘vet idüp helāk ide. ‘İsā şalavātu’llāhi (2) ‘aleyh “*Hālet-i mükāşefede dünyāyı ‘avret şeklinde görüp ne deñlü* (3) *zevcüñ vardur?*” didi. Dünyā cevāb itdi “*Benüm zevcüm olanlar* (4) *ḫisāba gelmez ḡāyet keşretinden*” ‘İsā eyitdi “*Anlaruñ cümlesi saña talāk mı* (5) *virdiler yāḥūd özleri fevt mi oldular?*” dünyā eyitdi “*Ne talāk* (6) *virdiler ve ne ḫod özleri fevt oldı cümlesin ben helāk* (7) *itdüm.*” ‘İsā şalavātu’llāhi ‘aleyh eyitdi “*Bu aḫmaḳlara nazar kılop* (8) *anlardan*

ta' accüb eyle ki senüñ gayrılara ne kıldığın temāşā iderken (9) saña rağbet idüp-senden 'ibret almazlar.' dedi.

Miṣāl-i āḥer (10) Dünyānuñ bir siḥri daḥı budur ki zāhirin tezyīn idüp belā u miḥnet (11) olan nesneleri maḥfī vü pūşide kılar. Tā ki cāhil olanlar anuñ (12) zāhirine nazar kılop maḡrūr olalar anuñ bu ḥuṣūşda meşeli (13) şol ḳabīḥu'ş-şekl ve kerīḥü'l-manẓar 'avret gibidür ki yüzüne niḳāb (14) örtüp laṭif libāslar geyüp envā'-ı zer u zīvere ḡarḳ ola. Şöyle ki (15) aña ırakdan nazar kılanlar anuñ esiri olalar ve çünki yüzinden (16) nikābı götüreler anuñ fezāḥatların u ḳabāḥatların görüp peşimān (17) olalar. Ve ḥaberde gelmişdür ki kıyāmet güninde dünyāyı bir ḳabīḥ çehre-i (18) 'acūze şeklinde getüreler ki gözleri yaşıl ve dişleri ağzından (19) taşra çıkmış ola. Çünki ḥalā'ik anı ol ḥālet üzere göre "*Neüzü bi'llāh* [47b] (1) *bu kimdür ki bu vech ile ḳabīḥdür?*" diyeler. Nidā gele ki bu ol (2) dünyādur ki anuñ sebebi ile ḥasedler u 'adāvetler kılop biri birinizüñ (3) ḳanların döküp andan ötürü aḳrabānızdan ḳaṭ'-ı raḥm idüp anuñla (4) maḡrūr olmuşdunuz. Pes anı āteş-i ceḥīme pertāb ideler ol ḥinde dünyā (5) daḥı feryād idüp eyde ki "*Ey Bārī Ḥudā ḳandedür benüm ol dostlarum* (6) *ki baña gönül bağlayup maḥabbet itmişler idi? Pes anları daḥı ṭamuya atuñ.*" (7) diyü fermān oluna.

Miṣāl-i āḥer Şol kimesne ki özünün ibtidā dünyāya (8) gelmedügi zamānları ḥisāb idüp ba' dehü dünyādan gidüp dünyāya müfāraḳat (9) itdügi zamānları ḥisāb itse ve ezel ü ebed beyninde kendinüñ bu birkaç (10) günlük 'ömrine nazar kılsa bilür ki dünyā şol ṭarīḳ-ı müsāferetdür ki (11) anuñ evveli mehd ü āḥiri laḥddür. Ve bu iki maḳāmuñ beyninde bir nice menzil (12) ḳaṭ' ider ki ol menziller ma' dūd ü maḥşürdür. Her yıl bir menzil meşābesindedür (13) ve her ay bir ferseng meşābesindedür ve her gün bir mil meşābesindedür (14) ve her nefes bir adım meşābesindedür ve özi ale'd-devām intikāl ü (15) irtihāl üzeredür. Ba' zı vardur ki anuñ ṭarīḳ-ı mezbürdan (16) bir fersengi ḳalmışdur ve ba' zı vardur ki daḥı az ḳalmışdur ve ba' zı vardur (17) ki daḥı ziyāde ḳalmışdur. Fe-amma özi şöyle fāriḡu'l-bāl oturmuşdur (18) ki gūyā ki dā'imā dünyāda mukim u berkarār olsa gerekdür. Şol maşlaḥatları (19) tedbīr ider ki on yıla dek aña ihtiyācı olmasa gerekdür ḥalā ki özi [48a] (1) on gün sağ olmayup ḳara ṭopraḡa girse gerekdür.

Miṣāl-i āḥer Ma'lūm (2) ola ki ehl-i dūnyānuñ āḥiret ḥuṣūşında meşeli şol kimesne gibidür (3) ki bir lezîz ü cerb ü şîrîn ta'āmı yiyüp mi'desi fâsid ola. (4) Ve mi'desi cihetinden ve kazâ-yı ḥâcet ḥuṣūşından bî-ḥadd (5) fezâḥatlar u ḳabâḥatlar çeke. Her ne deñlü ki ekl itdügi ta'ām lezîz (6) ola anuñ eşeri ol ḳadar ḳabîḥ ü bed-râyiḥa olur. Dūnyānuñ (7) daḫı her ne deñlü lezzeti ġālib olsa anuñ āḳıbetinde rüsvâyılığı ġālib (8) olur. Ve bu zıkr olunan ḥâlet-i nez' -i rüḥda ma'lūm olur her kimüñ ki (9) ni' meti ziyâde ola ve bâğ u bostānı ve kenîzekleri vü ġılmānı ve zer u (10) sîmi ziyâde ola cān virmek maḥallinde anlaruñ firāḳı renci ziyâde (11) olur. Şol kimesneden ki anuñ mâlı vü tecemmülâtı az ola. Ve renc ü (12) azâb ḥod mevt ile zâ'il olmaz. Belki ziyâde olur ki maḥabbet-i dūnyâ (13) ḳalbüñ şıfatıdır ḳalb ḥod yirinde bâḳî ḳalup fevt olmaz.

Miṣāl-i āḥer (14) Ma'lūm ola ki şuġl-i dūnyâ ibtidâ-yı emrde muḥtaẓar görünür. Ve ḥalk (15) şöyle zann ider ki eşġâl-i dūnyâ mütezâyid ü müterakḳî olmaz. Hâlâ ki ġâḥ (16) olur ki dūnyānuñ bir işinde yüz dürlü iş zuhūr idüp anuñ (17) 'ömri bi-tamāmihı ol işlerde nihâyet olup 'İsâ şalla'llāhü 'aleyhi (18) buyurmuşdur ki tālib-i dūnyānuñ meşeli şol āb-ı deryâ nûş iden (19) kimesne gibidür ki her ne deñlü ziyâde nûş ider ise şusızlığı ziyâde [48b] (1) olup 'āḳıbetü'l-emr helâk oluben andan şusızlık zâ'il olmaz. (2) Ve resûl şalla'llāhü 'aleyhi ve's-sellem buyurmuşdur nitekim şuya giren kimesne (3) ter olmamak mümkün degildür. Kezâlik umûr-ı dūnyāya dāḫil olan kimesne (4) daḫı âlâ'îş-i dūnyâyıla âlûde ve mülevveş olmamak mümkün degildür. (5) Şol kimesnenüñ meşeli ki ketm-i 'ademden dūnyāya gele. Şol kimesne (6) gibidür ki bir mihmândāruñ ḳatında mihmān ola ki anuñ 'âdeti (7) dâ'imâ serâyın mihmānları içün arâste ḳılup anları fevc fevc (8) ziyâfete da'vet ḳılmaq ola. Pes ol kimesnenüñ naẓarına bir ṭabaḳ-ı zerrîn ile (9) 'ûd ü bir micmer-i sîmîn ḳoya. Bir ġayrı ḳavm gelinceye dek pes her kimesne (10) ki ol mihmândāruñ 'âdetin bile vü 'âḳıl ola 'ûdı micmere şalup (11) dimāġın mu'aṭṭar ḳılır ve ol ṭabaḳ u micmeri ḥüsn-i rızâ ile terk (12) idüp şükr ü sipâs ile reh-i maḳşûda revâne olur. Ve şol kimesne (13) ki ebleḥ ü nâ-dān ola şöyle taşavvur ider ki naẓarına vaz' olunan ṭabaḳ ü micmeri (14) kendiye temlîk itmişlerdür. Anları bile alup gitmek mülâḥazasın ḳılır (15) çünki riḥlet zamānı ola anları kendüden alduklarına rencûr u dil-

teng (16) olup feryād itmege başlar. Kezâlik dünyâ şol sarâydur ki ehl-i seferüñ (17) tārīķı üzere vaz‘ olunmuşdur. Tâ ki anda herkes zâd-ı sefer ittiḥâz idüp (18) âlât u esbâbına tama‘ kılmaya ve şağ u sâlim reh-i maḳşûda revâne ola. (19) Mişâl-i âḫer Ehl-i dünyānuñ meşeli umûr-ı dünyāya meşgûl olup âḫiret [49a] (1) cānibin ferāmûş itmekde şol kavim gibidür ki gemide olup bir cezîreye (2) irişüp tahâret içün taşra çıkalar. Ve re’îs feryād idüp (3) eyde ki “*Hîçbir kimesne vaḳtın zāyi‘ itmeyüp tahâret olmaḳdan ğayrı* (4) *nesneye meşgûl olmasun ki gemi ta‘cîl üzere gitse gerekdür.*” diye. Pes (5) ol tâ’ife zıkr olunan cezîreye perākende olalar ve şol tâ’ife ki (6) ‘âķillerdür ‘alel’l-fevr tahâret kı lup girü gemiye geleler. Ve fāriġu’l-bâl (7) gemiyi tenhâ bulup geminüñ bir ḥûb u muvâfıķ yerinde qarâr ideler. Ve bir tâ’ife (8) daḫı ol cezîrenüñ ‘acâyibin temâşâ kı lup anuñ seyrine meşgûl (9) olalar ki anda olan ra‘nâ çiçekleri ve ḥûb âvâzlı kuşları ve reng-âmîz (10) u münakkaş taşları temâşâ kı lalar çünki girü gemiye geleler vüs‘at ü ḥuzûr (11) üzerine münāsib mekân bulımayup bir teng ü târ mevzi‘de sâkin olup (12) anuñ ġam u ġuşsasın çekeler. Ve bir tâ’ife daḫı ra‘nâ ve reng-âmîz taşcaġızlar (13) cem‘ idüp gemiye götüreler ve gemide qarâr idecek maḫall-ı münāsib bulımayup (14) bir ġâyet dâr yirde oturup ol taşcaġızlarıñ zarfını koyacak yir bulımayup (15) boyunları üzere aşakoyalar. Ve çünki bir iki gün mürûr ide ol taşcaġızlarıñ (16) rengi müteġayyir olup qarârup andan bed-râyiḫalar gelmeye başlaya ve anı atacak (17) yer bulımayuben peşimân olup anuñ bār-ı ġamın boyunları üzere götüreler. (18) Bir tâ’ife daḫı ol cezîrenüñ ‘acâyibine müteḫayyir olup temâşâ iderek gemiden (19) dūr düşmegin gemicinüñ âvâzın işidemeyüp cezîrede qalalar. Ba‘zı [49b] (1) cû‘ u ‘ataşdan helâk olup ba‘zısını sibâ‘-ı behâ’im helâk ide. Tâ’ife-i (2) ūlâ müttakî vü perhîzkâr olan mü‘minler meşelidür. Ve âḫirde zıkr olan (3) şol kâfirlerüñ meşelidür ki kendilerini vü Ḥudâ-yı Ta‘âlâ’yı vü âḫireti ferāmûş (4) idüp özlerin bi’l-küllîye dünyāya virmişlerdür ki “*istehabbü’l-hayâte’d-dünyâ* (5) *‘ale’l-âḫireti*”⁶⁵ anlarıñ ḫaḳḳındadır. Ve ol iki vasaṭda zıkr olunan şol ‘âşîlerüñ (6) meşelidür ki imânların ḫıfz itmişlerdür velîkin dünyâdan daḫı el çekmemişlerdür. (7) Anlarıñ bir tâ’ifesi faḫrları vasıtasıyla dünyâdan

⁶⁵ Nahl suresi, 107.ayet

temettu' kılurlar. (8) *Ve bir tã'ifesi* dağı tağşıl-i dünyâ ile bî-hadd ni' metler cem' idüp ağır (9) yükler yüklenürler. FAŞL Bu mezzemmetlerden ki dünyâ hakkında zıkr (10) olundu. Şöyle zann olunmasun ki dünyâda olan nesnelerün cümlesi mezmûm (11) ola. Zîrâ dünyâda ba'zı nesneler vardır ki dünyâdan degildir. Meşelâ (12) 'ilm ü 'amel dünyâda tağşıl olunur velî dünyâdan degildir ki anlar insân ile (13) hem-dem olup âhirete bile giderler. Ammâ 'ilm bi'aynihi insân ile kalur ve 'amel egerçi (14) bi'aynihi kalmaz. Velîkin anuñ eñeri bâkî kalur ve anuñ eñeri iki kısımdur: (15) Biri anuñ cevher-i kalbün jengâr-ı ma'âsiden pâk u şâfi olmasıdır ve biri (16) dağı Hudâ-yı Ta'âlâ'nun zıkr ile şol ünsi hâşıl kılmasıdır ki ol 'ibâdete (17) muvâzabet u iştiğâlden tağşıl olunur. Pes bu cümle bâkıyât-ı şâlihât (18) cümlesindendir. Nitekim Hudâ-yı Ta'âlâ buyurmuşdur "*ve'l-bâkıyâtü's-sâlihâtü (19) hayrun*"⁶⁶ ve lezzet-i 'ilm u münâcât ve lezzet-i zıkr-i Hudâ cemî' lezzetlerden ziyâdedür. Belki [50a] (1) mezmûm olan şol lezzetlerdür ki zâ'il olup bâkî kalmaya ki zâ'il olan lezzet (2) mahmûd degildir. Ve zâ'il olan lezzetlerün dağı cümlesi mezmûm degildir ki lezzet iki (3) kısımdur. Anlaruñ bir kısmı her ne deñlü dünyâ kısmından olup ba'de'l-mevt (4) bâkî kalur deñülse velîkin âhiret emrine mu'indür ve 'ilm u 'amele keşret-i (5) mü'minine mu'indür nikâh gibi ve küt u libâs u mesken gibi ki qadr-i (6) hâcetden ziyâde olmaya ki bunlar tarîk-ı âhiretüñ şartıdır. Her kimesne (7) ki dünyâdan bu miqdâr ile kanâ'at kıla ve bunlardan maşşûdı (8) tarîk-ı dinde ferâğat üzere olmak ola ol ehl-i dünyâdan olmaz. (9) Pes mezmûm olan dünyâ oldur ki andan maşşûd dîn maşlahatı olmaya. (10) Belki ol sebeb-i gâflet ve bâ iş-i tuğyân ola ve dünyâyâ meyl ü mahabbet (11) sebep olup cânib-i âhiretten nefreti mü'eddî ola. Ve bu sebebdendir (12) ki rasûl şalla'llâhü 'aleyhi ve's-sellem buyurmuşdur "*ed-dünyâ (13) mel'ûnetün ve mel'ûnün mâ fihâ illâ zıkrü'llâhi Te'âlâ vemâ vâlâhü*" ya'nî dünyâda (14) zıkrü'llâhdan ve aña mu'in olan nesneden gayrı mel'ündür. Hâkîkat-ı (15) dünyâyı ve maşşûd-ı dünyâyı beyânda bu miqdârla iktifâ olunup bâkisin (16) erkân-ı mu'âmelâtdan üçünci kısımda ki aña *aķabât-i rāh-ı dīn* dirler. (17) Şerh iderüz inşa'llâhü te'âlâ

⁶⁶ Kehf suresi, 46.ayet

DÖRDÜNCÜ ‘ÜNVÂN

Ma‘rifet-i āhîret (18) beyânundadır. Ma‘lûm ola ki ḥaḳîḳat-ı āhîrete kimesne muṭṭali‘ olmaz. (19) İllâ ḥaḳîḳat-ı mevte muṭṭali‘ olmağ ile ve ḥaḳîḳat-ı mevte muṭṭali‘ olmaz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Osmanlı Türkçesi metinlerinde sıklıkla karşılaşılmaması kaçınılmaz olan sonuçlar, bizim çalışmamızın da sonuçlarını teşkil etmiştir demek yanlış olmaz. Bu sonuçları şöyle sınıflandırabiliriz:

4.1. Tercümenin dili ve üslûbuyla ilgili sonuçlar

Türkçenin bir dönemi olarak Osmanlı Türkçesinin Türkçeyi de aşan bir yönü vardır; zira o üç ayrı dilin kuralları ve dil malzemelerini barındırır. Bunlardan Farsça “*Hint Avrupa*”, Arapça “*Sami*” ve Türkçe de “*Ural-Altay*” dil ailesindendir. Çin ve birkaç Afrika dili dışında yeryüzü dillerinin neredeyse tamamı zaten bu üç dil ailesinde toplanmış durumdadır. Dolayısıyla Osmanlı Türkçesinde dünyanın bütün dillerinin ses, şekil ve anlam örgüsünden emareler görmek mümkündür. Dışta kaldığını söylediğimiz Çince ile Hunlar devri ilişkileri hesaba alındığında Türkçenin ondan da uzak olmadığı anlaşılabılır.

Bu çalışmada Hüsameddin Sehabî’nin ifadeleriyle bu ulu gerçeği bir kez daha tespit etmiş olduk.

Yukarıdaki tespitin Türkçe bakımından bir başka güzelliği de hem başka dillerle hemhâl olabilme kudreti hem de o dillerin imkanlarını kendi bünyesi içinde hazmedebilme gücüdür. Eserin her satırında ana dilimizin âdeti bir dere yatağı olduğunu ve bu dereden geçen bütün sellerin geçip giderken bıraktığı tortularla ana dili torbasındaki asıl sermayenin karışarak bir öncekinden çok daha güçlü bir Türkçenin ortaya çıktığı gerçeğini bir kez daha gördük.

Bu çalışmada vardığımız sonuçlardan biri de dere yatağı benzetmesine dayanarak dilde daima mevcut olan yeniden var olma ve sonsuzluk duygusudur. Tıpkı akarsu gibi bir günün dili aynı toplumda bile ertesi günün diline benzememektedir; ama öz aynıdır, çekim formları aynıdır, kelime kadrosunu oluşturan asıl ve bağlı morfeimler büyük ölçüde aynıdır. Ama söylenmiş her cümle farklıdır ve İskender Pala’nın ifadesiyle “*Yeryüzünde söylenmemiş şey yoktur; edebiyat söylenmişiyi yeniden söylemenin ama söylenmemiş bir*

~~şekilde söylemenin adıdır.” İskender Pala’ya ve metin üzerinde çalışırken karşılaştığımız kullanım örneklerine dayanarak diyebiliriz ki bir dilin bir zaman dilimi içindeki kullanımı, ayrı bir dil olarak adlandırılmaz. Yani Osmanlıca terimi yanlıştır. Kelime kadrosu ne olursa olsun çekim sistemi, fiil ve fiilimsiler daima Türkçe olmuştur. Biz *Osmanlıca* terimini Arapçada bile olmayıp Arapça köklerden kendimiz türetilip Türkçeleştirdiğimiz *ta’annüd* gibi yapılar için kullanabiliriz.~~

Gibb’in “*Osmanlı Türk Şiiri*” adlı eserinde zirveye ulaşan ve zaman zaman da çok saygın Türk ediplerince de geçici olarak destek bulan klasik edebiyatımızın taklit, tekrar, yaratıcılıktan uzak ve yapmacık bir edebiyat olduğu hakkındaki ön yargılardan dilimiz de nasibini almıştır ki TDK’nın *Türk Dili* dergisinde 90’lı yıllarda Türkçenin bir bilim dili olup olamayacağı, bir kara mizah örneği olarak tartışılmıştır.

Bizim bu çalışmayı yaparken vardığımız en önemli sonuçlardan biri, işte bu talihsiz durumun dilimizin mahiyetinden değil onun bugünkü kullanıcılarının yetersizliğinden kaynaklandığıdır. 1880’lerdeki bir medreselinin ders kitabını anlamak, günümüzde bilim uzmanı olmak gerekçesi sayılmaktadır. Batılı Aristo’dan bu yana değişmeyen terim ve referanslarla, kelimelerin sabit çağrışım alanlarıyla bilim yaparken, biz gramer kitaplarımızı dahi 19. asırda Arapçaya, 20. asırda Fransızcaya göre yazdık. Eski dilde failin yanında müsnedünileyin de bulunması, cansız varlığa fiil izafe etmenin günah olabilme ihtimalindendi. Bugünse yer tamlayıcısına dolaylı tümleç dememiz *indirect object*’ten kaynaklanmaktadır; tıpkı ezelen ve ebeden ek olan iyelik eklerimize iyelik zamiri dememizin de İngilizcedeki iyelik zamirlerinden kaynaklanması gibi.

Eğer dil yadigârlarımıza bu açıdan bakılırsa, günümüzde moda sandığımız pek çok bilgi ve terimin eski hayatımızın içinde var olduğu görülecektir. Yeter ki Osmanlı dönemi düşünce sisteminin koordinatları doğru tespit edip öğrenelim ve hepsinden önemlisi onu sevebilelim.

4.2. Dünya görüşü ve yaratılışla ilgili müellife onun dünyaya baktığı pencereyle alâkalı sonuçlar

Tevhid fikri. Eserin tamamı eski kültürümüzün usaresi olan bu düşüncenin tasvirinden ibarettir.

İbni Sina ile Farabi arasında yaşandığı bilinen cevher-araz tartışmasında, kaynaklar Gazali'yi tarafsız gösterse de biz tezimize konu olan eserde onu Farabi'den yana gördük. Yani cevher tektir, Allah'tır ve her şey ondan bir yansımadır.

Üzerinde çalıştığımız eserin tamamı Şeyh Galib'in

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

beytinin açıklaması gibi duruyor. İnsandaki aleladelik ve süfliyyeti cismiyle alâkalandırıp onun ruh yönünü tamamen yücelten bir yaklaşımla karşı karşıyayız.

Hüsameddin Sehâbî, “Pes âgâh ol ki Hâkķ sūbhāne ve Ta‘ālā’nuñ zāt-ı şerîfini bilmenūñ kilidi Ādem kendi nefsinı bilmekdür.” (5a/15-16) diyerek hem insanı yüceltmeye dayalı eski kültürümüzü özetlemekte hem de “*dışa vurumculuk*” başta olmak üzere pek çok modern edebiyat yaklaşımlarına erken bir dipnot düşmektedir. Tıpkı Yunus Emre'nin Freoud'u *Beni bende demen bende değilim / Bir ben vardır bende benden içeri* beytiyle istikbal edişi gibi.

Eserdeki mutluluk reçetesi “şükür” kavramıdır ve bu kavramla yaklaşılabilecek tevhid iklimidir. Ateist olan Fransız Andre Maurois “*Bir Gence Açık Mektup*” adlı eserinde gerçek mutluluğun “iman” olduğunu söyler ve bu anlamda iman sahiplerini kutlar. Montaigne de “*mutluluk*” üzerine yazdığı denemelerde açık ya da gizli olarak benzer düşünceleri ima eder. Bu anlamda Gazali'nin mutluluk reçetesinin insanlığın ortak görüşü olduğunu söyleyebiliriz. İngiliz Eliot'un “*İnsanlık tarihi, dinler tarihinden ibarettir.*” sözü bu bakımdan önemlidir.

Yine Montaigne bir denemesinde insanı sineğe benzetir ve sinekler temiz yerlerle, aynalara konarsa ayağı kayacağından pis yerleri sever, tutunur der. Ve insanın da sahip olduğu nice güzellik varken kendisine hüznler icat etmesini sineklerin durumuna benzetir. Hâlbuki Gazali'ye göre huzur tevekkül, affetmek, şükretmek ve gerisini Allah'a havale etmektir. Lenin “*Felsefe Defteri*” adlı eserinde “*İnsanoğlu at gözlüğüyle kusurludur; görebildiği dünyayı dünyanın tamamı zannetmek gibi bir zaafı vardır.*” der. İşte Gazali'nin

insan için, huzur için düşlediği tevekkül dairesi, Lenin'in bahsettiği görülemeyen alanın da insan için şükür ve kabul çizgileriyle kontrol altına alındığı yerdir.

Tasavvuf- felsefe çekişmesinin sembolü olarak gönül-akıl çatışmasında Gazali kalpten yanadır. Bu durumu, tezimize konu olan eserde aklın veziri kalbin de padişahı temsil edişinden biliyoruz. *Kalb Askerinin Bilinmesi* adlı fasılda “*Beden bir şehre benzer. El, ayak ve âzâlar şehrin sanat erbâbı gibidir. Şehvet, mâliye müdürü gibidir. Gazab, şehrin emniyet âmiri gibidir. Kalp, bu şehrin padişahıdır. Akıl ise padişahın veziridir. Padişahın bunların hepsine ihtiyacı vardır. Memleketin idaresi ancak bunlarla yürür. Fakat maliye müdürü olan şehvet, yalancıdır, sebepsiz yere başkalarının işine karışır ve saçma sapan konuşur. Vezir olan aklın söylediklerine muhalefet eder. Şehvet daima memlekette olan bütün malları toplamak, almak ister. Emniyet müdürü mesabesinde olan gazap, şerîr, şiddetli, azgın ve serttir. Herkesi öldürmek, her şeyi kırmak, dökmek ister. Bunun gibi şehrin padişahı daima veziri ile meşveret ederse, yalancı ve tamakâr maliye müdürünü hırpalarsa, onun vezire vezire uymayan sözlerini dinlemez, emniyet müdürünü onun peşine takip sebepsiz ve lüzumsuz iş görmekten onu meneder, emniyet müdürü yapmak istediği haksızlıklardan dolayı döver ve incitirse, memlekette âsâyiş ve nizâm olur. Bunun gibi, kalp padişahı, veziri olan aklın işareti ile iş yaparsa, şehvet ve gazabı zabt u rabt altına alıp akla uymalarını emrederse, akli onlara tâbi eylemezse beden memleketinin işleri düzgün olur. Saadet yolu ve Allahu Ta‘âlâ’ya kavuşma yolu kapanmamış olur. Eğer akli, şehvet ve gazap esir ederse memleket harap olur. Padişah, bedbaht olup helak olur.” anlatılmaktadır. Bu alıntıyı verirken hatırlatalım ki gönül Allah’ın sembolüdür.*

BEŞİNCİ BÖLÜM
ASIL METİN

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

١٠٠
 ١٠١
 ١٠٢
 ١٠٣
 ١٠٤
 ١٠٥
 ١٠٦
 ١٠٧
 ١٠٨
 ١٠٩
 ١١٠
 ١١١
 ١١٢
 ١١٣
 ١١٤
 ١١٥
 ١١٦
 ١١٧
 ١١٨
 ١١٩
 ١٢٠
 ١٢١
 ١٢٢
 ١٢٣
 ١٢٤
 ١٢٥
 ١٢٦
 ١٢٧
 ١٢٨
 ١٢٩
 ١٣٠
 ١٣١
 ١٣٢
 ١٣٣
 ١٣٤
 ١٣٥
 ١٣٦
 ١٣٧
 ١٣٨
 ١٣٩
 ١٤٠
 ١٤١
 ١٤٢
 ١٤٣
 ١٤٤
 ١٤٥
 ١٤٦
 ١٤٧
 ١٤٨
 ١٤٩
 ١٥٠
 ١٥١
 ١٥٢
 ١٥٣
 ١٥٤
 ١٥٥
 ١٥٦
 ١٥٧
 ١٥٨
 ١٥٩
 ١٦٠
 ١٦١
 ١٦٢
 ١٦٣
 ١٦٤
 ١٦٥
 ١٦٦
 ١٦٧
 ١٦٨
 ١٦٩
 ١٧٠
 ١٧١
 ١٧٢
 ١٧٣
 ١٧٤
 ١٧٥
 ١٧٦
 ١٧٧
 ١٧٨
 ١٧٩
 ١٨٠
 ١٨١
 ١٨٢
 ١٨٣
 ١٨٤
 ١٨٥
 ١٨٦
 ١٨٧
 ١٨٨
 ١٨٩
 ١٩٠
 ١٩١
 ١٩٢
 ١٩٣
 ١٩٤
 ١٩٥
 ١٩٦
 ١٩٧
 ١٩٨
 ١٩٩
 ٢٠٠

[illegible]

١٠٠
 ١٠١
 ١٠٢
 ١٠٣
 ١٠٤
 ١٠٥
 ١٠٦
 ١٠٧
 ١٠٨
 ١٠٩
 ١١٠
 ١١١
 ١١٢
 ١١٣
 ١١٤
 ١١٥
 ١١٦
 ١١٧
 ١١٨
 ١١٩
 ١٢٠
 ١٢١
 ١٢٢
 ١٢٣
 ١٢٤
 ١٢٥
 ١٢٦
 ١٢٧
 ١٢٨
 ١٢٩
 ١٣٠
 ١٣١
 ١٣٢
 ١٣٣
 ١٣٤
 ١٣٥
 ١٣٦
 ١٣٧
 ١٣٨
 ١٣٩
 ١٤٠
 ١٤١
 ١٤٢
 ١٤٣
 ١٤٤
 ١٤٥
 ١٤٦
 ١٤٧
 ١٤٨
 ١٤٩
 ١٥٠
 ١٥١
 ١٥٢
 ١٥٣
 ١٥٤
 ١٥٥
 ١٥٦
 ١٥٧
 ١٥٨
 ١٥٩
 ١٦٠
 ١٦١
 ١٦٢
 ١٦٣
 ١٦٤
 ١٦٥
 ١٦٦
 ١٦٧
 ١٦٨
 ١٦٩
 ١٧٠
 ١٧١
 ١٧٢
 ١٧٣
 ١٧٤
 ١٧٥
 ١٧٦
 ١٧٧
 ١٧٨
 ١٧٩
 ١٨٠
 ١٨١
 ١٨٢
 ١٨٣
 ١٨٤
 ١٨٥
 ١٨٦
 ١٨٧
 ١٨٨
 ١٨٩
 ١٩٠
 ١٩١
 ١٩٢
 ١٩٣
 ١٩٤
 ١٩٥
 ١٩٦
 ١٩٧
 ١٩٨
 ١٩٩
 ٢٠٠

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

١٢٤
 ١٢٥
 ١٢٦
 ١٢٧
 ١٢٨
 ١٢٩
 ١٣٠
 ١٣١
 ١٣٢
 ١٣٣
 ١٣٤
 ١٣٥
 ١٣٦
 ١٣٧
 ١٣٨
 ١٣٩
 ١٤٠
 ١٤١
 ١٤٢
 ١٤٣
 ١٤٤
 ١٤٥
 ١٤٦
 ١٤٧
 ١٤٨
 ١٤٩
 ١٥٠
 ١٥١
 ١٥٢
 ١٥٣
 ١٥٤
 ١٥٥
 ١٥٦
 ١٥٧
 ١٥٨
 ١٥٩
 ١٦٠
 ١٦١
 ١٦٢
 ١٦٣
 ١٦٤
 ١٦٥
 ١٦٦
 ١٦٧
 ١٦٨
 ١٦٩
 ١٧٠
 ١٧١
 ١٧٢
 ١٧٣
 ١٧٤
 ١٧٥
 ١٧٦
 ١٧٧
 ١٧٨
 ١٧٩
 ١٨٠
 ١٨١
 ١٨٢
 ١٨٣
 ١٨٤
 ١٨٥
 ١٨٦
 ١٨٧
 ١٨٨
 ١٨٩
 ١٩٠
 ١٩١
 ١٩٢
 ١٩٣
 ١٩٤
 ١٩٥
 ١٩٦
 ١٩٧
 ١٩٨
 ١٩٩
 ٢٠٠
 ٢٠١
 ٢٠٢
 ٢٠٣
 ٢٠٤
 ٢٠٥
 ٢٠٦
 ٢٠٧
 ٢٠٨
 ٢٠٩
 ٢١٠
 ٢١١
 ٢١٢
 ٢١٣
 ٢١٤
 ٢١٥
 ٢١٦
 ٢١٧
 ٢١٨
 ٢١٩
 ٢٢٠
 ٢٢١
 ٢٢٢
 ٢٢٣
 ٢٢٤
 ٢٢٥
 ٢٢٦
 ٢٢٧
 ٢٢٨
 ٢٢٩
 ٢٣٠
 ٢٣١
 ٢٣٢
 ٢٣٣
 ٢٣٤
 ٢٣٥
 ٢٣٦
 ٢٣٧
 ٢٣٨
 ٢٣٩
 ٢٤٠
 ٢٤١
 ٢٤٢
 ٢٤٣
 ٢٤٤
 ٢٤٥
 ٢٤٦
 ٢٤٧
 ٢٤٨
 ٢٤٩
 ٢٥٠
 ٢٥١
 ٢٥٢
 ٢٥٣
 ٢٥٤
 ٢٥٥
 ٢٥٦
 ٢٥٧
 ٢٥٨
 ٢٥٩
 ٢٦٠
 ٢٦١
 ٢٦٢
 ٢٦٣
 ٢٦٤
 ٢٦٥
 ٢٦٦
 ٢٦٧
 ٢٦٨
 ٢٦٩
 ٢٧٠
 ٢٧١
 ٢٧٢
 ٢٧٣
 ٢٧٤
 ٢٧٥
 ٢٧٦
 ٢٧٧
 ٢٧٨
 ٢٧٩
 ٢٨٠
 ٢٨١
 ٢٨٢
 ٢٨٣
 ٢٨٤
 ٢٨٥
 ٢٨٦
 ٢٨٧
 ٢٨٨
 ٢٨٩
 ٢٩٠
 ٢٩١
 ٢٩٢
 ٢٩٣
 ٢٩٤
 ٢٩٥
 ٢٩٦
 ٢٩٧
 ٢٩٨
 ٢٩٩
 ٣٠٠
 ٣٠١
 ٣٠٢
 ٣٠٣
 ٣٠٤
 ٣٠٥
 ٣٠٦
 ٣٠٧
 ٣٠٨
 ٣٠٩
 ٣١٠
 ٣١١
 ٣١٢
 ٣١٣
 ٣١٤
 ٣١٥
 ٣١٦
 ٣١٧
 ٣١٨
 ٣١٩
 ٣٢٠
 ٣٢١
 ٣٢٢
 ٣٢٣
 ٣٢٤
 ٣٢٥
 ٣٢٦
 ٣٢٧
 ٣٢٨
 ٣٢٩
 ٣٣٠
 ٣٣١
 ٣٣٢
 ٣٣٣
 ٣٣٤
 ٣٣٥
 ٣٣٦
 ٣٣٧
 ٣٣٨
 ٣٣٩
 ٣٤٠
 ٣٤١
 ٣٤٢
 ٣٤٣
 ٣٤٤
 ٣٤٥
 ٣٤٦
 ٣٤٧
 ٣٤٨
 ٣٤٩
 ٣٥٠
 ٣٥١
 ٣٥٢
 ٣٥٣
 ٣٥٤
 ٣٥٥
 ٣٥٦
 ٣٥٧
 ٣٥٨
 ٣٥٩
 ٣٦٠
 ٣٦١
 ٣٦٢
 ٣٦٣
 ٣٦٤
 ٣٦٥
 ٣٦٦
 ٣٦٧
 ٣٦٨
 ٣٦٩
 ٣٧٠
 ٣٧١
 ٣٧٢
 ٣٧٣
 ٣٧٤
 ٣٧٥
 ٣٧٦
 ٣٧٧
 ٣٧٨
 ٣٧٩
 ٣٨٠
 ٣٨١
 ٣٨٢
 ٣٨٣
 ٣٨٤
 ٣٨٥
 ٣٨٦
 ٣٨٧
 ٣٨٨
 ٣٨٩
 ٣٩٠
 ٣٩١
 ٣٩٢
 ٣٩٣
 ٣٩٤
 ٣٩٥
 ٣٩٦
 ٣٩٧
 ٣٩٨
 ٣٩٩
 ٤٠٠
 ٤٠١
 ٤٠٢
 ٤٠٣
 ٤٠٤
 ٤٠٥
 ٤٠٦
 ٤٠٧
 ٤٠٨
 ٤٠٩
 ٤١٠
 ٤١١
 ٤١٢
 ٤١٣
 ٤١٤
 ٤١٥
 ٤١٦
 ٤١٧
 ٤١٨
 ٤١٩
 ٤٢٠
 ٤٢١
 ٤٢٢
 ٤٢٣
 ٤٢٤
 ٤٢٥
 ٤٢٦
 ٤٢٧
 ٤٢٨
 ٤٢٩
 ٤٣٠
 ٤٣١
 ٤٣٢
 ٤٣٣
 ٤٣٤
 ٤٣٥
 ٤٣٦
 ٤٣٧
 ٤٣٨
 ٤٣٩
 ٤٤٠
 ٤٤١
 ٤٤٢
 ٤٤٣
 ٤٤٤
 ٤٤٥
 ٤٤٦
 ٤٤٧
 ٤٤٨
 ٤٤٩
 ٤٥٠
 ٤٥١
 ٤٥٢
 ٤٥٣
 ٤٥٤
 ٤٥٥
 ٤٥٦
 ٤٥٧
 ٤٥٨
 ٤٥٩
 ٤٦٠
 ٤٦١
 ٤٦٢
 ٤٦٣
 ٤٦٤
 ٤٦٥
 ٤٦٦
 ٤٦٧
 ٤٦٨
 ٤٦٩
 ٤٧٠
 ٤٧١
 ٤٧٢
 ٤٧٣
 ٤٧٤
 ٤٧٥
 ٤٧٦
 ٤٧٧
 ٤٧٨
 ٤٧٩
 ٤٨٠
 ٤٨١
 ٤٨٢
 ٤٨٣
 ٤٨٤
 ٤٨٥
 ٤٨٦
 ٤٨٧
 ٤٨٨
 ٤٨٩
 ٤٩٠
 ٤٩١
 ٤٩٢
 ٤٩٣
 ٤٩٤
 ٤٩٥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

سائر سوادای و صفراوی مرصع کتب اولوز و اکوطلاعه آفتاب
 اول قایله سورا قالسه سوزاوی مرصع طهور ایدر و اگر توکل که
 یافت این سوز اول قایله ایچیده صوقالسه عیلت اینست قایله اولوز
 بواسطون اولوز اجزای طاهر و لغزای باطنی دن مرصع و بی برسته
 ایچون خلل این شلور که بدن شیرخلل بدیر اولوز بودر اولوز
 ماعدل و تیک بکیرد که انسان نوصتصر لعی ایله جمیع عالم دن مثال اولوز
 دیر و زهر اهرت که عالم خلل اولوز ایدر ایسانه آندن بیرونه وارده
 نکیر طاهر کی دیر و عرفه لغز کی دیر و قیلل اغلر کی دیر و دماغ انسان
 کی دیر و حواس آند حسان لوزی دیر و برخصر صک دینی تفصیل طویل دیر
 بوند لوز دن ماعدل جمیع حیل متین آندن بدن الصالده بر سیکال وارده
 حیل برکی و کلسی کی و بوز و حار و بری و قیله کی شیه که بوندن
 مقدم دیر اولوز لوز و مر اهل صنعت که وارده بدن ایسانه آندن
 بیرونه وارده و مصلح اولوز و کلسی که معده ده وارده اولوز طبع کی و که
 طعای طبع ایله و سول و کلسی که صافی طعای حکر صالون جریله بین
 بر سوز قیلر صالو غصا کی دیر یعنی طعای صفت کلسی کی دیر و سول
 و کلسی که طعای حکرده قان و کلسی که طعای صافی کی دیر و سول و کلسی
 که قانی سوز و کلسی ایدر یعنی سوز ایدر و طعای صافی کی دیر
 اول کلسی کی دیر و سول و کلسی که حکرده و کلسی بدن که حکرده حکر
 اول کلسی کی دیر یعنی اهل عیارت کی دیر و سول و کلسی که کلسی و کلسی

حکومه اولن صوبی حکوت مناکه نه دو کوسا کی دُر و سول فوئد که
 صیفندی طین صکر کاس کی دُر و سول فوئد که باطنه صیفندی
 و سول کی زیاده فیلوب کدی صلیح فیلوب عیان صیفندی دُر و سول فوئد
 که صیفندی و سول عیان کی دفع ایدر پس عیان کی دُر و سول فوئد که
 دُر و سول فوئد و مقصود بود که ای معلوم اید نه سن که باطنه
 بیجه دُر و سول صیفندی و ایدر و اقلوک هر یو یون بر حید منک سول
 دُر و سول فوئد که ای عالم که ایکن اقلوک اصلا سول خید منک
 نلحت بولر کور سن نه اقلوک بیلور سن و نه خود سول خدای تعالی که
 حکوم فیلوب سن که اقلوک سول خید منک، قائم فایذی الکریم کشته
 خید منک که سول خید منک ایچون کولر نه همه عیان اولر که سول
 ملخ و فایذی سول اولور سن و سول باری تعالی یاد ایدر سن که
 بود کلر بیجه که سول باطنه که سول خید منک ایچون تعیین ایدر که
 جمیع عیان که بر خط خید منک کمالی اولر و ترکیب ایدر و سول
 اعتدای بلکه علم شرح که عظیم علم دُر اقلوک خدای تعالی که
 اولر تحصیل مباهرت ایدر و تحصیل مباهرت ایدر دُر و سول
 استاد اولر مباهرت ایدر و سول خود علم تحصیل ایدر که
 اقلوک خید منک و ایدر و لیکن علم دُر اقلوک تعالی بود که اقلوک
 کشته که علم سول خدای تعالی که عیان صلیح و سول
 فایذی اقلوک که اقلوک صفت ضروری حاصل اولور دُر و سول

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

زه احصا له سؤل سنه كلوزكه ابي كوز مشاهده قلش اولاي خود
 اول جيني مشاهده قلش اولاي ولايت جنم و حبالده خود
 الوان و اشكالدن غيري سنه بوقدر و طبع بوشنه في كنج
 ديونيك قصدين ايلسه اول معيني بودركه نكل اوزره
 در صغير ميدز ياكيز ميدز سؤل سنه كه بوصفانك اكا علا
 قتي اوليه نجه در ديك اول حقتد باطل اولوز اكر بوشنه نك
 كيني اولدغين يلك ايتريك كندي حقيقتكه نظر قبل كه سؤل
 حقيقتك اكر فعل غير قند رقيقت بدرد كلوز و مقدار و كشت
 و كينيكت اكا علاقي بوقدر اكر بوشنه سؤل ابد و ب كينيكت
 نجه در ديه جوان بودركه كينيكت اكا علاقي بوقدر بوشنه
 كندي دالكله حالي بوقوال اوزره اولاداي تعالي بوقره
 اوزره نيز و تقدير اولي در اكر اولاداي تعجب قبلو ايدركه
 بويجه نكل اولوزكه بوشه اولاد اول جون و جرادن بري اولاد
 سالاه انلرك كندي داللي دخي جون و جرادن بري در وليكن
 كندي دالركندن عاقلرد دالفي ماضي بيلر بلكه انسان كندي دالنه
 ملك فلسفه هرا ريشنه مطلق اولركه انلرك هر بري و جون و
 و جرادن بوشه كندي دالنه ختم مشاهده قبلو و عيش مشاهده
 قبلو و بونلرك كينيكت طلب فلسفه مطلق اولقه قاردا و لمار
 جونكو بودركه اولن سنه لرك اولاي و اكا علاقي و ليه بوشه اولك

آگاهي اولار بلك بركينه اوارك حقيقتن طلب قيلسه يا
 خود رايحه نك و طمعك حقيقتن طلب قيلسه كيفيتي و حالتي بجه
 ديوانلرك حقيقتن بلكدن عاجز اولور و بونك سبي بودركه
 جون و حير او كيفيت نول خيال تقاضا سندن دوركه حاصلت
 حشمتدن حاصل اولور كه خيال ك خالي بودركه هر نشنه دن جسته
 مصلحت حصه حساس ايده و سول شستركه و لايديدن اولار
 اواركي مناجاتك انده نصيب يوقدر ستم آلوان و اشكالده مملكه
 نصيب يوقدر كذا لك هر نشنه نك كه حاسه قلب و عقلا تعللي
 اول سايغواشك نصيبندن مفره در و جون و كيفيت خورشا
 اولور و بودركه اولنا نك تحقيق عميق تفصيلي كتب مقصود
 شرح اولمشند و بويكايده بومقدار كه ايت ايدر و بوندن
 مقصود بودركه انسان كدي كيفيتدن مفره اولار
 بلكه باري تعالى نك كيفيتدن مفره اولسه استدل و له
 و بويكاه تحقيق ايدينه كه نيه كوچان موجود او و لاييت نك
 باو شاهي و هر نشنه كه نده و از و ز جمله انوك ملكي
 و اوزي في كيفيت در كذا لك مجموع عالمك باو شاهي و جون و
 كيفيت در و هر نشنه كه انده جون و كيفيت اولار
 كي مناجاتك انوك ملكي در و خدای تعالى في مجموع انزه
 دي بودركه آبي هيچ بزمكانه اصناف ايميه كرسنه كم جانب

شرح
 باو شاهي و هر نشنه كه نده و از و ز جمله انوك ملكي

شرح
 باو شاهي و هر نشنه كه نده و از و ز جمله انوك ملكي

با و تا خلق سوز می و نه طریقه شکست ایمنی در و ملائکه
 و حمله فرمان ایمنی و ملائکه آن نه حقیقتی که فرمان بدو ای
 و ملائکه ای که حمله اموری بر ملائکه سوز می و کو کار در بر و اموری
 می و پل در لوی و کو کار می علی ایمنی و اهل زمین آن ای
 و کمره حواله فلسفی و کلید اوراق و کمره نقیض ایمنی که بولر
 نه طریقه و وجوده کلر بولر باب عظیم در خدای تعالی که
 معرفت که و که معرفت افعال دیر لوی که بوند که معرفت
 ذکر اولی که معرفت ذات و صفات دیر لوی و ذکر اولی که معرفت
 کلیدی معرفت نفسد ز و کمره کندی و ملائکه کندی با و ملائکه
 نه و حمله ای که ملائکه سوز می و ملائکه عالم و ملائکه با و ملائکه
 بیجه آخر اندک نه طریقه فهم اندک سوز می و ملائکه که صدور
 اولی بولر علی الحفظه میل که صدور می نه و حمله اولی که اولی فعل
 ملائکه کانی در سوز می و کمره کانی او در سوز می و ملائکه سوز می
 او که سوز می کانی ایمله رعیت و ملائکه سوز می و ملائکه سوز می
 ملائکه سوز می و حقیقتی که اولی که اولی سوز می قلب ظاهر و ملائکه
 سوز می کل سوز می ملائکه سوز می و ملائکه سوز می و ملائکه سوز می
 و اولی قلب ظاهر و ملائکه سوز می و ملائکه سوز می و ملائکه سوز می
 صغور و ملائکه و ملائکه سوز می و ملائکه سوز می و ملائکه سوز می
 حوالی و ملائکه و ملائکه سوز می و ملائکه سوز می و ملائکه سوز می

[illegible]

[illegible]

[illegible]

1990-1991

Chen

[illegible]

[illegible]

[illegible]

خُصِّصُوا وَلَمَّا عَنِ أَشْيَاءَ لَوْ أَنَّ كُفَّارًا لَدُنَّ خَيْرٌ مِنْهُ مُرْسَوِّبٌ أُولَئِكَ
 فَالْقَدَرُ وَخَرَّافَتُهُ يُرَوِّدُ فِي بَرٍّ أَوَّلُ مُسْتَقْبَلِ عَدِيدٍ وَبِأَسْفَرِ الْفَتْرِ
 وَفِي خَدَّاءِ نَدَا عَيْنًا زَائِدًا وَبِجَاكِرِ بِلْمَشْرِ حَالًا كَمَا تَلَوَّصَتْ
 أُولَئِكَ أَدْنَى خَدِّ مَكَارِزِدُنْ دُرٍّ وَنَجْمٌ لَهُ جَوِي أَسْبَابِ الْبَرِّي خَدَّ
 مُوْتَرِ عَيْنِ الْبَيْدِي رَأْسَتْ سَوْبِلْدِي الْكَوْنُ نَلَّهْ أَوَّلِيْدِي كَيْفَ بِيَا
 كُوْنُ دُرٍّ بَرٍّ أَوَّلُورْدِي أَفْنَابِ بَرْخَمِ دُرِّ كِهْ أَنْدَنْ عَالَمَهُ تَوْرُصِيَا
 حَاصِلِ أَوَّلُورْ وَبَارِ وَفَقِيرِ بَرٍّ أَوَّلُورْدِي كِهْ يَا كُنْ خَرَّافَتِي دَسَلْ
 بَرُّودِي أَنْدَنْ أَوَّلُورْ دُرِّ كِهْ يَا زِيَا أَفْنَابِ رُحْمِي رَيْمِيهِ مَسْئُولِي الْوَدَّ
 قَبِيْنِ بَعِيدِ أَوَّلُورْ وَشَوْلِ بَارِي نَعَالَكِهْ أَفْنَابِي كَرَمِ وَرُوحِنِ بَرٍّ
 الْوَرْدِ خَلِي سَرْدُ وَحَشَكِ نَرْتَمِي وَرُوحِ سَرْدُ وَرُوحِي دَسْتِ دِي
 وَبِلَا مَا صَلَاحِ خَلِّ كَلَرُ مَا مَنَعْنِي عَسَلِي دُرٍّ وَفَقِيرِ كِهْ جَوْمَرِي
 أَصْلِ وَجْهِ الْكَاهِ فَيَلُوبِ الْكُرْ مَسْحَرِ أَوَّلُورْ بِلْمَشْرِ وَفِي بِلْمَشْرِ
 الْكَمَلِ وَالْقَمَرِ وَالْقُومِ مَسْحَرَاتِ بَارِيهِ سُوْرُ لَسْدُورِ مَسْحَرِ أَكَاوَرِ
 كِهْ أَمِي بَرَّاشِ وَلَلَّهْ كَرَمِ جَوْمِ كَارِ كَرْدِ كَلَرْدَنْ بِلْمَشْرِ كَارِ كَوَاوَلَنْدَرِ
 مُطْمَحِ وَشَحَرِ كَرْدَرِ فَرْشَنَ الْكُرْ أَعْمَالِي جَمِيْدَنْ بَرٍّ كَوَا عَصَابِ
 مَسْحَرِ وَنَسْتَمَلَدَرِ خَرِيكِ اَلْطَرَفِ خُصُوصِيْدَنْ وَشَوْلِ وَفَقِيرِ
 كِهْ وَبَاعَدَهْ مَوْجُودِ دُرِّ كَلَرِ كُتُومِ دِي خَدِّ مَكَارِزِدُنْ دُرِّ كَلَرِ
 دُرِّ كِهْ لَرِي نَعِيْبِ دَرَمِ بِيْدِ رَصِفِ نَعَالَدَهْ دُكَلَرِ وَرَحْمَتِ طَمَحِ صَفِ
 نَعَالَدَهْ أَوَّلُورْدِي كِهْ كَوَجْهَارِ طَمَحِ كَرْمُودِ مَكَارِزِدُنْ دُرِّ كَلَرِ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

۱۰۰ - اولیاد عالمی حاصل ہوئی

6411

[illegible]

[illegible]

عَاوِزَ قَلْبِ الْأَجْرِمِ وَرُطْبَةَ هَالِكِ دُورِ وَنُورِ سَيِّدِ الدَّوْلَةِ يَا قُدُّوسَ
 يَوْمَئِذٍ إِذْ دُخَانَ مِنْ بَعْدِ خُذِّهِ وَدُخَانَ نَفْسِهِ بِمَعْنَى طَوْلِ الْمَسْكُونِ
 مُخْدَى قَالِ الْبُشَاكُ يَا قُدُّوسَ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ
 كَسْبِي نَفْسِيهِ لِمَنْ أَيْدِي حَسْبِ مَقْلُوبِ الْأَوَّلِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ
 شَوْلِ كَسْبِهِ أَوَّلِ كَسْبِي قَالِ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ
 يَا إِلَهَ الْأَوَّلِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ
 لَوْ دُونَ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ
 قَالِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ
 سَتِي يَا إِلَهَ الْأَوَّلِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ
 قَالِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ
 كَامِلِي طَبِيعَةٍ وَخَيْرِي سَوَالِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ
 دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ سَوَالِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ
 عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ سَوَالِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ
 الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ سَوَالِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ
 طَبِيعَةٍ وَخَيْرِي سَوَالِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ
 قَالِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ سَوَالِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ
 عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ سَوَالِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ
 الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ سَوَالِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ
 عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ سَوَالِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ
 الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ خُذْ دُونَ عَاوِزِ الْأَيْدِي أَوَّلَ كَسْبِهِ سَوَالِ الْبُشَاكُ الْبُشَاكُ

[illegible]

[illegible]

حالا که از شوکت علی الله علیه وسلم الطور بخار و زلال ابدی و نورانی
است که کما یغضب البس یعنی من شرم غصبت اندرم کس غصبت اند
کری و خدا یو تعالی بوز بندازی که طهر من العین یعنی خدا یو تعالی
خشنی و غصم اند که و دعا یو بندازی ششم و حد سوال طاعت

حَمْدُكَ يَا خَدَّايَ لَعَالَيْكَ صِفَتُكَ يَا كَلِمَةُ الْإِلهِ يَا خَدَّايَ تَعَالَى
 كَرَّمَ وَرَحِمَهُ وَرَحِمَ صِفَتِ أَوْرَثِكَ الْوَلَدِ سَوْدِيهِ رَحِمَتِ الْإِلهِ
 بَرُّهُ وَبِرِّهِ بِمَا كَرَّمَ كَرَّمَ الْوَلَدِ عِزِّي بِمَدِينَةِ الْعِيَالِ دُخَانِ
 قَلْبِي كَوْنُكَ كَرَّمَ سَوْدِي نِيَادِ جَوْنِ كَسْبِ لَوِي وَرَدِ الْوَلَدِ كَرَّمَ
 صَوْنِ طَلُوبِ رَجَالِ كَرَّمَ وَرَحِمَهُ وَرَحِمَ نَفَرِ الْوَلَدِ كَرَّمَ
 عِبَادَتِ الْإِلهِ كَرَّمَ مَالِ تَحْصِيلِ الْإِلهِ كَرَّمَ وَرَحِمَهُ تَعَالَى الْإِلهُ
 عِلْمُ وَبِقِيَّتِهِ كَرَّمَ الْإِلهِ كَرَّمَ وَرَحِمَهُ وَرَحِمَ أَصْلَ الْإِلهِ وَرَحِمَهُ
 الْإِلهُ كَرَّمَ الْوَلَدِ كَرَّمَ خَدَّايَ تَعَالَى كَرَّمَ وَرَحِمَهُ كَرَّمَ الْإِلهُ
 خَدَّايَ تَعَالَى كَرَّمَ وَرَحِمَهُ كَرَّمَ وَرَحِمَهُ كَرَّمَ وَرَحِمَهُ
 حَقَّقَ الْوَلَدِ كَرَّمَ وَرَحِمَهُ كَرَّمَ وَرَحِمَهُ كَرَّمَ وَرَحِمَهُ
 كَرَّمَ الْإِلهِ كَرَّمَ الْإِلهِ كَرَّمَ الْإِلهِ كَرَّمَ الْإِلهِ
 الْإِلهِ كَرَّمَ الْإِلهِ كَرَّمَ الْإِلهِ كَرَّمَ الْإِلهِ
 مَرَّتِ طَلَبُ رَدِّ قَدَرِ الْإِلهِ كَرَّمَ وَرَحِمَهُ كَرَّمَ وَرَحِمَهُ
 خَدَّايَ تَعَالَى كَرَّمَ وَرَحِمَهُ كَرَّمَ وَرَحِمَهُ كَرَّمَ وَرَحِمَهُ
 الْوَلَدِ كَرَّمَ الْإِلهِ كَرَّمَ الْإِلهِ كَرَّمَ الْإِلهِ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ببريك عليك من فضل الله تعالى ومنه تيسر لي ان ارجع صناعته
في الخياض اوله في الكرك في صناعته سلطنت وكرام
صناعته صناعته حكومت وكرام في صناعته علم في ذك
الوكلاء فالون دين والدين سلطنت معلوم انك في ذك
هو في صناعته مستغله في ذك انك في ذك انك في ذك
دسته موقوف في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك
وكرام في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك
اوله في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك
احل اوله في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك
سكن في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك
اوج في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك
ناله في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك
كيد اوله في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك
الكرام في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك
دفع في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك
اوله في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك
الحرف في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك
نحو في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك
نحو في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك انك في ذك

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

مَذْمُومٌ وَأَمَّا سُورَةُ الْكَافِرُونَ فَكَانَ فِيهَا أَوَّلُ لَوْحٍ بَيَّنَّ فِيهِ مَا لَمْ يَلِمْ الْإِنْسَانُ
 خُودَهُ وَكَانَ فِيهَا أَوَّلُ الْكَلَامِ فِي حَمَلَةِ بَنِي قُلَيْبٍ وَمَعْنَى ذَلِكَ أَنَّ الْإِنْسَانَ
 قَبْلَهُمُ الْفَلَكُ وَالْأَرْضُ فِي هَذِهِ دَكْلَةٌ وَكَانَ فِيهَا أَوَّلُ لَوْحٍ بَيَّنَّ فِيهِ مَا لَمْ يَلِمْ الْإِنْسَانُ
 إِذَا قَالَ وَدَّكَاسَةً وَلَيْسَ أَخْبَرَتْ أَمْرَهُ مُعْتَبِدٌ بِوَعْدِهِ وَعَلَيْهِ كَرِيمٌ
 مُؤْمِنٌ بِهِ مُعْتَبِدٌ بِكَافِرٍ وَهُوَ وَلِيَّاسٌ وَمُسْكِنٌ كَيْفَ قَدَّرَ حَا
 مِدَّتْ فِيهَا أَوَّلُ لَوْحٍ بَيَّنَّ فِيهِ مَا لَمْ يَلِمْ الْإِنْسَانُ
 كَيْفَ دَعَا دُونَ يُؤْتِيكَ إِيَّاهُ فَتَأْتِي قَلْبَهُ وَيُؤْتِيكَ مَقْصُودِي
 طَرِيقِي بِرِسْمٍ فَتَكُونُ أَوَّلُ لَوْحٍ بَيَّنَّ فِيهِ مَا لَمْ يَلِمْ الْإِنْسَانُ
 بَنِي مَذْمُومٌ وَأَمَّا سُورَةُ الْكَافِرُونَ فَكَانَ فِيهَا أَوَّلُ لَوْحٍ بَيَّنَّ فِيهِ مَا لَمْ يَلِمْ الْإِنْسَانُ
 بَلَكِ أَوَّلُ لَوْحٍ بَيَّنَّ فِيهِ مَا لَمْ يَلِمْ الْإِنْسَانُ
 سَبَّحَ أَوَّلُ لَوْحٍ بَيَّنَّ فِيهِ مَا لَمْ يَلِمْ الْإِنْسَانُ
 أَوَّلُ لَوْحٍ بَيَّنَّ فِيهِ مَا لَمْ يَلِمْ الْإِنْسَانُ
 مَلْعُونَةٌ وَمَلْعُونٌ مَا يَسْأَلُ إِلَّا أَوْ كَرَّمَ تَعَالَى وَأَمَّا سُورَةُ الْكَافِرُونَ فَكَانَ فِيهَا
 مَلْعُونَةٌ وَمَلْعُونٌ مَا يَسْأَلُ إِلَّا أَوْ كَرَّمَ تَعَالَى وَأَمَّا سُورَةُ الْكَافِرُونَ فَكَانَ فِيهَا
 مَلْعُونَةٌ وَمَلْعُونٌ مَا يَسْأَلُ إِلَّا أَوْ كَرَّمَ تَعَالَى وَأَمَّا سُورَةُ الْكَافِرُونَ فَكَانَ فِيهَا
 مَلْعُونَةٌ وَمَلْعُونٌ مَا يَسْأَلُ إِلَّا أَوْ كَرَّمَ تَعَالَى وَأَمَّا سُورَةُ الْكَافِرُونَ فَكَانَ فِيهَا

[illegible]

KAYNAKÇA

1. Akalın, Ş. H. (1992) Eski Anadolu Türkçesi, Ç. Ü. Fen-Ed. Fak. Yay. Adana.
2. Altıntaş, H. (Tarihsiz) *Tasavvuf Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
3. Aşkar, M. (2001), *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
4. Ateş, S. (1976) *İslam Tasavvufu*, Pars Matbaası, Ankara.
5. Bilmen, Ö. N. (Tarihsiz) *Büyük İslam İlmihali*, Merve yayıncılık, İstanbul.
6. Canan, İ. (1996) *Hadis Ansiklopedisi, Kütüb-ü Sitte*, C.1-2, Akçağ Yayınları, Ankara.
7. Çelebi, İ.(1998) “Hızır”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C. 17, İstanbul.
8. Devellioğlu, F. (1998) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
9. Eckmann, j. (Çev. Günay Karaağaç-2003) *Çağatayca El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
10. Ercilasun, A. B. (2004) *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
11. Ergin, M. (1994) *Osmanlıca Dersleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
12. Gölpınarlı, A. (2004) *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul.
13. Gülsevin, G., Boz E. (2004) *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitapevi, Ankara.
14. Gülsevin, G. (1989) *Ahmed-i Dai: Miftahu'l-Cenne (Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini)*, C.I. VII+461, C.II. 462+932 s, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
15. Güzel, A. (2004) *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
16. Hançerlioğlu, O (1994) *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul
17. Kara, M. (1990) *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh yayınları, İstanbul.
18. Köprülü, F. (1993) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara.
19. Kutluer, İ.(1993) “Cevher”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C.7, İstanbul
20. Müslim, Ebû'l Huseyn Müslim b. Haccâc (1374), *Sahîhu Müslim*, (Hzl.Muhammed Fuad Abdulbâki) Mısır.
21. Sinanoğlu, M.(2001) “İslam”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C.23, İstanbul

22. Şevki Yavuz, Y.(1991) “Araz”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C.3, İstanbul.
23. Uludağ, S.(1991) *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul.
24. Uzunçarşılı, İ. H. (tarihsiz) *Büyük Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. 6, Ankara.
25. Yavuz, K. vd. (Tarihsiz), *Dinî Terimler Sözlüğü*, İhlâs Gazetecilik, İstanbul
26. Yıldırım, S. (1998) *Kur’ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Feza Gazetecilik Yayınları, İstanbul.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Öznur FIRAT
Doğum Yeri ve Tarihi : ADANA 21.08.1982

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tezsiz Yüksek Lisans

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar : 80.Yıl Lisesi, Efeler Lisesi
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : Kariyer Etüt Merkezi
Lider Dershanesi/Lider Akademi

İletişim

e-posta Adresi : oznurcayirci82@hotmail.com
Tarih : 16.11.2009